

Mastergradsoppgave

Mailin Alsø

Tre generasjoner kvinner under brua

En kulturhistorisk analyse av
kvinnekultur i Langangen

Høgskolen i Telemark

Avdeling for allmennvitenskaplege fag

Mastergradsavhandling i kulturfag 2011

Mailin Alsø

Tre generasjoner kvinner under brua

- En kulturhistorisk analyse av kvinnekultur i Langangen

Høgskolen i Telemark 2011
Avdeling for allmennvitenskaplige fag
Institutt for kultur- og humanistiske fag
Hallvard Eikas plass
3800 Bø

<http://www.hit.no>

Denne avhandlingen representerer H366 masterstudium i tverrfaglige kulturstudier. 60 studiepoeng.

© Rettigheter etter lov om åndsverk: Mailin Alsø 051000

Trykket ved Høgskolens kopiesenter i Bø

Omslagsfoto/-illustrasjon: ...

Forord

Det tok sin tid, men det gikk til slutt! Det skal mer enn ett menneske til for å dra i havn en masteroppgave, og det er mange som fortjener en stor takk for sine bidrag på min vei til målet. Først og fremst vil jeg takke de elleve kvinnene som stilte velvillig opp som intervjuobjekter og delte sine opplevelser og erfaringer med meg. Uten dere hadde ikke denne masteroppgaven blitt til!

Jeg vil også rette en stor takk til min veileder, Ellen Schrupf, for konstruktive tilbakemeldinger og oppmuntring underveis. Uten deg hadde jeg gått meg vill i det til tider uoversiktlige masteroppgavelandskapet.

Til mine fantastiske venninner: Dere er uvurderlige. Takk for alle godord, støtte og spark bak underveis i prosessen. Jeg vil også gi en ekstra stor takk til Kristine og Tone for korrekturlesing.

Jeg vil også takke mamma og pappa som alltid har trodd på meg og oppmuntret meg, og ikke minst velsignet meg med en stahet som har vært uunnværlig for å kunne skrive denne masteroppgaven ferdig.

Til slutt vil jeg rette en spesiell takk til min tålmodige mann, Stian og mine tre barn, Sebastian, William og Emmelin. Jeg hadde ikke klart det uten deres oppmuntring og forståelse gjennom frustrasjoner og neglebiting, åpenbaringer og gledeshyl. Takk for at dere holdt ut skriving til alle døgnets tider og for at dere jevnlig dro meg ut av eremittilværelsen.

Langangen, mai 2011

Mailin Alsø

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Kapittel 1: Innledning	5
1.1. Bakgrunn for valg av tema	5
1.2. Formål og problemstilling	6
1.3. Lokalhistorisk kontekst	7
1.3.1. Kvinneforening og Damegruppa	8
1.4. Tre generasjoner kvinner	8
1.5. Temaer i analysen	10
1.5.1. Utdannelse og arbeid	10
1.5.2. Barn og familieliv	10
1.5.3. Valg av partner	11
1.5.4. Kulturtilbud og sosiale nettverk	11
1.5.5. Kjønnsarbeidsdeling	12
1.5.6. Bygdedyret	13
1.6. Masteroppgavens oppbygning	14
Kapittel 2: Metode	15
2.1. Utvalg av informanter	15
2.2. Rekruttering av informanter	17
2.3. Intervjuguider	18
2.4. Gjennomføring av intervjuene	19
2.5. Oppbevaring av intervjumaterialet	21
2.6. Egen posisjon i feltet	22
2.7. Ethiske overveielser	22
Kapittel 3: Teoretiske perspektiver	24
3.1. Oppgavens plassering i kunnskapsfeltet	24
3.2. Kulturbegrepet innenfor Cultural Studies	25
3.3. Kjønnsteori	26
3.4. Poststrukturalistisk diskurst teori	27
3.5. Identitet	28
3.6. Stedet som kulturell konstruksjon	29
3.7. Subjektposisjon	30
3.8. Kjønn som performativitet	31
3.9. Alternative forståelser av kjønn	31
3.9.1. Kjønnrollebegrepet	32
3.9.2. Transcendens og immanens	32
3.10. Historisk perspektiv	35
3.10.1. Mentalitet	35

3.10.2. Generasjonsperspektivet	36
3.10.3. Tradisjon	37
Kapittel 4: Analyse av kvinnekultur i Langangen	38
4.1. Utdannelse og arbeid	39
4.1.1. Marit, Kari og Hilde	40
4.1.2. Astrid og Ida	43
4.1.3. Liv og Anette	45
4.1.4. Bente og Stine	47
4.1.5. Bjørg og Heidi	49
4.1.6. Oppsummering og teoretisk diskusjon	50
4.2. Barn og familieliv	53
4.2.1. <i>"Det var jo sånn det var da... Bli gift å få unger"</i>	53
4.2.2. <i>"Vi var ikke nødt til å gifte oss, men det var vel bare flaks"</i>	54
4.2.3. <i>"Tida var inne"</i>	56
4.2.4. Oppsummering og teoretisk diskusjon	58
4.3. Valg av partner	60
4.3.1. <i>"Hvis du er fra Langangen skal du være heldig hvis du finner deg noen som ikke er fra Langangen"</i>	61
4.3.2. <i>"Flokkdyr" og "Langangspatrioter"</i>	61
4.3.3. <i>"Vi liker vel ikke folk utafra, da!"</i>	64
4.3.4. Oppsummering og teoretisk diskusjon	66
4.4. Kulturtilbud og sosiale nettverk	68
4.4.1. <i>"De var sosiale på en annen måte"</i>	68
4.4.2. <i>"Husmødrene holdt hjula i gang"</i>	69
4.4.3. <i>"Jeg kjenner jeg blir litt opprørsk"</i>	71
4.4.4. Oppsummering og teoretisk diskusjon	73
4.5. Kjønnsarbeidsdeling	76
4.5.1. <i>"Kvinnfolkarbeid og mannfolkarbeid"</i>	77
4.5.2. <i>"Det var om å gjøre å være en i mengden. Du måtte absolutt ikke skille deg ut!"</i>	77
4.5.3. <i>"Det er jo sånn at du skal oppføre deg på en bestemt måte, hvis ikke blir det jo gærent"</i>	80
4.5.4. Oppsummering og teoretisk diskusjon	82
4.6. Bygdedyret	84
4.6.1. <i>"Man gjør ting fordi det er vanlig å gjøre dem, uten at man tenker over det"</i>	85
4.6.2. <i>"I forhold til hvem som bestemmer,</i>	

<i>tenker jeg at det er mye tradisjon der</i>	85
4.6.3. <i>"Sånn bygdementalitet, liksom"</i>	88
4.6.4. Oppsummering og teoretisk diskusjon	91
Kapittel 5: Oppsummering og Konklusjon	92
Litteraturliste	97
Nettsteder	98
Vedlegg 1: Intervjuguide I	99
Vedlegg 2: Intervjuguide II	102
Vedlegg 3: Intervjuguide III	105

”Å skape et hjem. Det å bidra til familien og stille opp, har alltid vært min rolle.”

Marit 77 år

”Min rolle er å være limet i familien. Den som holder familien samla.”

Bente 60 år

”Nå er jo jeg den nye generasjonen i familien da, på en måte, så jeg føler det er min rolle å holde familien samla.”

Stine 28 år

Kapittel 1. Innledning

Denne masteroppgaven er en kulturhistorisk analyse av kvinnekultur i Langangen, en liten bygd i Øst-Telemark. Jeg har gjennom intervjuer av elleve kvinner fra tre generasjoner i Langangen hatt som formål å kunne si noe om en lokal kvinnekultur; hva slags kultur dette er, hvorvidt denne kulturen har noen spesifikke forutsetninger og om disse forutsetningene har vært i endring i løpet av den femtiårsperioden oppgaven tar for seg. Bakgrunnen for valget av temaet kvinnekultur er spørsmål knyttet til hvorfor kvinner i en liten bygd tar de valgene de tar og hva slags påvirkning disse valgene har hatt for kvinnekulturen i Langangen i løpet av tre generasjoner.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg flyttet til Langangen da jeg var 18 år og var akkurat ferdig med videregående skole. Jeg er født og oppvokst på Bøler i Oslo, men jeg har alltid hatt tilknytning til Langangen ettersom familien min har hytte der og faren min har familietilknytning i bygda. Jeg har alltid feriert i Langangen, og da jeg ville flytte hjemmefra som attenåring, var Langangen et alternativ ettersom jeg hadde både familie og venner der. Før jeg flyttet til Langangen hadde jeg reflektert lite over temaer som kvinnekultur, kjønnsroller, mentalitet og identitet, men etter å ha bodd i bygda en stund oppdaget jeg at dette bygdesamfunnet, i større grad enn jeg er vant til fra Oslo, opprettholdt noe som for meg fortonet seg som tradisjonelle og stereotype kjønnsroller, og en annen mentalitet i forhold til kvinners rolle og oppgaver. Min første antagelse var at kvinners roller og oppgaver fortonet seg slik de gjorde fordi de er knyttet til en lokal mentalitet. Vi har alle hørt om bygdedyret som eksisterer i små bygder hvor alle kjenner alle, og hvor alle vet mer om deg enn du vet om deg selv. Tanken var i utgangspunktet at denne ”bygde mentaliteten” henger sammen med en kvinnekultur og med hvordan kvinner i bygda oppfatter at deres rolle skal være.

1.2 Formål og problemstilling

Formålet med denne masteroppgaven er å utføre en kulturhistorisk analyse av kontinuitet og endring i kvinnekultur i løpet av tre generasjoner kvinner i Langangen. Jeg ønsker å analysere kvinnekultur gjennom temaer som jeg mener utmerker seg som viktige i utformingen av en kultur. Holdninger til kvinners utdanning og arbeid, familie og barn og sosiale liv er aspekter ved kvinners liv som jeg mener vil være relevant for å kunne si noe om kvinnekulturen i Langangen. Men for å få svar på hvorfor noe er som det er, bør jeg vite hvordan det var før. Jeg har derfor tatt for meg tre generasjoner kvinner i Langangen; det vil si døtre, deres mødre og i den grad det lot seg gjøre, deres mødre igjen, for å se om kvinnenes beretninger kan gi et svar på hvorvidt det har skjedd endringer i en lokal kvinnekultur i løpet av tre generasjoner, og på hvilke områder jeg finner de største endringene eller kontinuitet.

Alle kvinnene i min undersøkelse har bodd i Langangen i hele sitt voksne liv, og generasjonene har levd tett på hverandre. Har det faktum at tre generasjoner kvinner lever tett på hverandre hatt noen betydning for endring eller kontinuitet i kvinnekultur? Velger kvinner i dag som deres mødre og bestemødre gjorde på viktige områder, og eventuelt hvorfor? Er det likheter mellom unge kvinner i dag og deres holdninger og mentalitet og holdningene og mentaliteten til deres mødre og bestemødre?

Problemstillingen i denne oppgaven blir derfor følgende: ***Hvordan bidrar tre generasjoner kvinner i Langangen til å skape kulturell endring eller kontinuitet i lokal kvinnekultur?***

Kultur er et mangetydig begrep som kan defineres på mange forskjellige måter. I sin mest generelle betydning kan vi si at kultur omhandler alt som er skapt av mennesker, og inkluderer alle sider av livet. I en mer samfunnsvitenskapelig betydning, kan vi si at kultur er de ideene, verdiene, reglene og normene som mennesker ønsker å føre videre fra generasjon til generasjon, ofte noe forandret.¹ Kultur kan ut i fra denne forståelsen sies å være et felles meningsunivers som mennesker i et samfunn deler og orienterer seg ut i fra, og som sier noe om hvem du er og hvor du kommer fra. Ut i fra denne definisjonen vil kvinnekultur være det felles meningsuniverset som kvinner innenfor en kultur deler, og som omfatter egne ideer, verdier, normer og regler som kvinnene ønsker å overføre fra generasjon til generasjon. Innenfor Cultural Studies-tradisjonen er kultur et funksjonelt begrep, som tilsier at kultur er

¹ Klausen(1992):27

”de prosessene noe gis betydning som kultur i gjennom”.² Det vil si at mennesker ”gjør” kultur. Jeg vil gjøre ytterligere rede for kulturbegrepet i kapittel 3 som omhandler oppgavens teoretiske perspektiver.

Hvis kultur inkluderer alle sider av livet, og er noe som kvinner ”gjør” gjennom generasjonsoverføring av ideer, verdier, normer og regler, mener jeg det er relevant å knytte problemstillingen opp til temaer som omhandler 1. Utdannelse og arbeid, 2. Familie og barn, 3. Kulturtilbud og sosiale nettverk, 4. Valg av partner, 5. Kjønnsarbeidsdeling og 6. Bygdedyret.

1.3 Lokalhistorisk kontekst

Langangen er et lite tettsted innerst i Langangsfjorden i Porsgrunn kommune i Telemark. Bygda talte 499 innbyggere per 1. januar 2009.³ På begynnelsen av 1800-tallet var Langangen et bondesamfunn, og store deler av befolkningen hadde arbeid i primærnæringene. I perioden fra 1850 til 1930 ble industri viktig i bygda. Det skyldtes den virksomheten Morten Svensson startet med sin sønn Samuel. Svensson var svensk, og havnet i Langangen ved en tilfeldighet. Han så potensialet fjorden hadde for skipstrafikk, og slo seg ned og etablerte firmaet Morten Svendsen & Søn på midten av 1860-tallet, som etter hvert drev med isforretning og trelasteksport til Englands fiskehavner på østkysten og til tyske nordsjøhavner.⁴ På tomta Sundvolden opprettet han og kona etter hvert også bøkkerforretning, butikk, bakeri og senere tilbød de overnatting med servering av mat og drikke. Dette var før jernbanen kom, og all landtrafikk gikk gjennom Langangen. Etter Mortens Svenssons død, overtok sønnen Samuel med skutebygging og skipsredervirksomhet i Langangen. I løpet av en 50-årsperiode fra 1880 til 1930 opplevde Langangen en storhetstid for handel og skipstrafikk, men etter børskrakket i Statene i 1929 ble skipsrederiet M. Svendsen & Søns rederi svekket og gikk til slutt konkurs.⁵ I tillegg til Morten Svendsen & Søn, var det også sagbruk i bygda samt mange andre mindre bedrifter; meieri, kafeer og andre båtbyggerfirmaer. Med unntak av butikken og sagbruket, forsvant disse enten like før andre verdenskrig eller like etter.

Samtidig som Morten Svensson & Søn gikk konkurs, startet Norsk Hydro fabrikanlegg på Herøya i Porsgrunn i 1929, og de fleste som tidligere hadde arbeidet i Langangen i den lokale

² Sørensen, Høystad, Bjurström & Vike(2008):29

³http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp?Tabellid=04859

⁴ Wiersdalen & Aasetre(1987):97

⁵ Ibid:106

industrien, fikk nytt arbeid i industrianleggene på Herøya. Det ble opprettet bussruter fra Langangen til Herøya for å frakte arbeiderne til og fra jobb.

I Langangen i dag gjenstår bare trelasthandleren Lia's Sagbruk. Den lokale dagligvarebutikken nedlagt i 2008, men den ble gjenåpnet i august 2010.⁶ Utover sagbruk, butikk, barneskole og barnehage er det få muligheter til å få arbeid i bygda. De fleste yrkesaktive i Langangen, jobber derfor enten i Porsgrunn, Skien eller i Vestfold. Mange menn jobber offshore i Nordsjøen, og mange jobber fortsatt i industrianleggene på Herøya, som har skiftet navn til Yara, Ineos, SIC og REC, eller i andre industribedrifter i området, som industriområdene på Rafnes eller i Brevik. Mange av de yrkesaktive kvinnene i Langangen jobber i tradisjonelle omsorgsykker, enten som omsorgsarbeidere i hjemmesykepleien eller hjemmehjelpen, eller som hjelpepleiere, sykepleiere eller barnehageansatte. Noen kvinner jobber også innenfor industrien.

1.3.1 Kvinneforening og Damegruppa

Langangen har hatt sin egen kvinneforening siden 1876: "Langangsfjordens Kvindeforening". I følge muntlige overleveringer hevdes det at det var to menn og tre kvinner som stiftet foreningen.⁷ Kvinneforeningens oppgaver fra dannelsen og fram til andre verdenskrig var først og fremst misjonsarbeid. De holdt to basarer i året; en vinterbasar og en sommerbasar. I årenes løp har "Langangsfjordens Kvindeforening" skiftet navn til "Damegruppa".

Damegruppa er i dag en selvstendig gruppe, som samvirker med Langangen Idrettslag (L.I.L), og drives på frivillig basis av bygdas kvinner. Oppgavene til Damegruppa er stort sett knyttet til organisering av aktiviteter som ikke har direkte med sportslig utøvelse. Damegruppa står for kiosksalg under fotballkamper, dugnadsarbeid, 17.mai-arrangementer og tilsvarende arrangementer, samt loddsalg for innsamling av penger til idrettslaget.

1.4 Tre generasjoner kvinner

I følge en utredning utført av Helse- og Omsorgsdepartementet i 1999, kan generasjonene i Norge i senere tid deles i "husmorgenerasjonen", "blandingsgenerasjonen" og "ungdomsgenerasjonen".⁸ Disse betegnelsene passer også på mine tre generasjoner av kvinner. De tre generasjonene av kvinner har vokst opp i forskjellige perioder, og det er stilt forskjellige krav og forventninger til dem. "Husmorgenerasjonen" er en betegnelse som

⁶ Butikken var fortsatt nedlagt i perioden intervjuene ble utført.

⁷ Ibid:149

⁸ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/1999/nou-1999-13/17/4.html?id=353211>

benyttes på generasjonen som er født mellom 1920 og 1935, og samsvarer med den eldste generasjonen i min undersøkelse. Kvinner innenfor denne tidsperioden vokste opp med ganske entydige forventninger til kvinnerollen. Det store flertallet av kvinner i denne generasjonen giftet seg, og deres plass ble i hjemmet. De færreste fikk høyere utdanning utover folkeskolen og mange gikk tidlig ut i yrkeslivet.⁹ Typiske yrker for kvinner i denne generasjonen var hjemmehjelp, hjelpepleier og butikkarbeid. Men de fleste giftet seg tidlig og sluttet i lønnet arbeid da de fikk barn. I ”blandingsgenerasjonen” ble kvinnene født i perioden fra 1936 til 1950. I denne generasjonen var det, i følge Helse- og Omsorgsdepartementets utredning, tvetydige forventninger til kvinnerollen. ”Blandingsgenerasjonen” fikk i gjennomsnitt høyere utdanning enn kvinnene i ”husmorgenerasjonen”, men fortsatt lavere utdanning enn menn. Utdanningslengde hadde stor betydning for variasjonen i livsløpsmønsteret i denne generasjonen, ettersom kvinner med kort utdanning fulgte livsløpsmønsteret fra ”husmorgenerasjonen”. De giftet seg tidlig, fikk barn tidlig og ble hjemmeværende i kortere eller lengre perioder i livet.¹⁰ De som valgte lengre utdanning ventet i gjennomsnitt lengre med å stifte familie og få barn og fikk yrker utover de tradisjonelle kvinneyrkene fra ”husmorgenerasjonen”. I den yngste generasjonen, ”ungdomsgenerasjonen”, som er født i perioden fra 1966 til 1978, er livsløpsmønsteret ganske entydig. I gjennomsnitt har kvinnene på landsbasis like høy utdanning som menn. Mer utdanning har ført til større differensiering mellom sosiale klasser og mellom kvinner med barn og kvinner uten barn. Kvinner med barn i ”ungdomsgenerasjonen” har stort sett lavere inntekt og yrkesdeltagelse enn kvinner uten barn.¹¹

Kvinnene i min undersøkelse er født innenfor disse tre generasjonene +/- 2 år, og har trolig vært preget av de samme rolleforventningene. Utredningen fra Helse- og Omsorgsdepartementets beskriver først og fremst kvinners utdannings- og arbeidsmønstre. I tillegg vil jeg legge vekt på hvilke valg kvinner har tatt i forhold til familie og barn, hvordan deres sosiale liv har artet seg, deres valg av partner, holdninger omkring kjønnsarbeidsdeling og i hvilken grad byggedyret har vært med på å påvirke kvinnenes valg. Jeg har valgt å referere til generasjonene i min undersøkelse som ”førstegenerasjon”, ”andregenerasjon” og ”tredjegenerasjon”.

Empirien som danner grunnlaget for analysen er først og fremst basert på fortellinger fra elleve kvinner fordelt på tre generasjoner fra Langangen, innhentet ved kvalitative intervjuer.

⁹ Ibid

¹⁰ Ibid

¹¹ Ibid

Materialet konsentrerer seg som nevnt rundt ulike temaer som utpeker seg som viktige i en kvinnekultur, og analysen er derfor en personsentrert temaanalyse.

1.5 Temaer i analysen

1.5.1 Utdannelse og arbeid

Et viktig aspekt ved kvinnekultur er kvinners valg når det gjelder utdanning og arbeid. I løpet av de tre generasjonene jeg har tatt for meg, har det generelt skjedd store endringer i kvinners forutsetninger for utdanning og arbeid. I løpet av femtiårsperioden fra 1935 til 1985, har utdanning gått fra å være et privilegium for de få, til å bli en rettighet. Av jentene som er like gamle som meg og som representerer tredjegerasjon i min undersøkelse, er det påfallende mange som her valgte en yrkesrettet utdanning, først og fremst innenfor helsevesenet. Bare et fåtall av jentene har valgt å ta allmennfaglig studieretning for å få studiekompetanse. Senere flyttet dette fåtallet ut av bygda for å ta seg høyere utdanning andre steder. Disse jentene har ikke flyttet tilbake til Langangen etter endt utdanning, men har etablert seg andre steder i landet. Jentene som valgte yrkesrettet utdanning, var på vei inn i yrkeslivet og hadde allerede begynt å etablere seg i bygda da de som gikk allmennfaglig studieretning begynte å tenke på videre utdanning.

Selv om bare et fåtall av kvinnene i tredjegerasjon valgte å ta høyere utdanning, var det enda færre som gjorde det i de foregående generasjonene. Det kan selvfølgelig argumenteres for at mulighetene til å ta en høyere utdanning var færre i de foregående generasjonene, både med tanke på tilbud og geografi. I tredjegerasjon er det allikevel fullt mulig å bo i Langangen og ta høyere utdanning hvis man ønsket det. Jeg mener derfor at utdanning og arbeid er relevant å undersøke i forhold til endring og kontinuitet i en kvinnekultur. Det er interessant å se om de endrede forutsetningene for kvinners utdanning og arbeid har ført til endring i kvinnekultur i Langangen.

1.5.2 Barn og familieliv

Et annet tema jeg mener utpeker seg som relevant i forhold til problemstillingen er familie og barn. De elleve kvinnene jeg har intervjuet er født i tre forskjellige perioder, henholdsvis mellomkrigstid, etterkrigstid og i det postindustrielle Norge. Gjennomsnittsalderen for førstegangs fødende har steget på landsbasis i løpet av denne tidsperioden. I dag ligger gjennomsnittsalderen for førstegangs fødende på 28 år. I perioden mellom 1970 til 1975 lå

gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende på 24 år. Det vil si at gjennomsnittsalderen på landsbasis har steget med fire år i løpet av disse årene.¹² Telemark fylke har stort sett ligget lavere i gjennomsnittsalder for førstegangsfødende enn omkringliggende fylker i perioden mellom 1970 til 1997.¹³ Selv om gjennomsnittsalderen har steget også i Telemark, tyder det på at den ligger lavere i Langangen. Med denne bakgrunnen mener jeg at familie og barn er et tema som er relevant å analysere kvinnekultur gjennom, fordi alle generasjonene har, i følge Helse- og Omsorgsdepartementet, typiske og generelle trekk med hensyn til når kvinnene giftet seg og fikk barn.¹⁴ Spørsmålet er om dette også gjelder for kvinnene i min undersøkelse, hva slags konsekvenser det har hatt for kvinnenens livsløp, og om det har ført til endring eller kontinuitet i kvinnekulturen i Langangen.

1.5.3 Valg av partner

Et tema som har pekt seg ut som viktig gjennom innsamlingen av materialet, er kvinnenens valg av partner. Dette var et tema som stadig dukket opp i intervjuene og som avtegnet som relevant i forhold i forhold til kvinnekultur. Mange av kvinnene som bor i og er fra Langangen, har funnet seg partnere som også er fra Langangen. Spesielt gjelder dette for kvinnene i tredjegerasjon, men også flere i deres foreldregenerasjon. Det bor ikke flere en 499 mennesker i Langangen, men likevel er det mange som har funnet hverandre her og som har etablert seg i bygda. Er det noe spesielt med miljøet i en liten bygd som Langangen som gjør at man finner en partner i bygda? Og har dette fenomenet noe å si for kvinnekulturen i Langangen?

1.5.4 Kulturtilbud og sosiale nettverk

Langangen er som nevnt en liten bygd og kulturtilbudene er begrenset. I Langangen i dag er de fleste sosiale tilstelningene i bygda som er åpne for alle, i regi av idrettslaget (L.I.L) eller musikken (korpset i Langangen). Fotballkamper, idrettsdager og klubbhusfester er viktig i det sosiale livet i Langangen, og tilstelninger i regi av idrettslaget er et samlingspunkt for små og store i bygda. Jeg mener kulturtilbud og sosiale nettverk er et viktig tema i forhold til kvinnekultur. Det er interessant å se i hvilken grad kvinner i tre generasjoner har benyttet seg av de ulike tilbudene som har eksistert i Langangen, og hvilke sosiale nettverk som har vært viktige for dem. Måten kvinner har omgått hverandre på og hva som har vært viktig for dem å

¹² <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9902/5.shtml>

¹³ <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9902/fig5-2.shtml>

¹⁴ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/1999/nou-1999-13/17/4.html?id=353211>

bruke fritiden sin på, er relevant i forhold til kvinnekultur fordi endrede forutsetninger i forhold til utdanning og arbeid og når kvinner velger å få barn, kan ha ført til en endring i kulturtilbudene og de sosiale nettverkene i bygda. Kvinner i tredjegerasjon i Langangen har større mulighet til å komme seg ut av bygda som en følge av nye kommunikasjonsmidler, enn de to foregående generasjonene. Det er interessant å se om den yngste generasjonen er like opptatt av de tilbudene og det sosiale nettverket i bygda som deres mødre og bestemødre var i sin tid, og hvilke tilbud og nettverk kvinnene har hatt gjennom tre generasjoner. Endring eller kontinuitet i hvordan kulturtilbud og sosiale nettverk fungerer og eventuelt blir opprettholdt eller oppløst i et lite lokalsamfunn, kan ha betydning for endring eller kontinuitet i kvinnekulturen.

1.5.5 Kjønnss arbeidsdeling

Det neste temaet jeg mener er relevant i forhold til en analyse i kontinuitet eller endring i en kvinnekultur, er kjønnss arbeidsdeling. Kjønnss arbeidsdelingen i denne sammenhengen gjelder deling mellom hva som er kvinners og menns roller og oppgaver innenfor husets fire vegger og i det sosiale livet i Langangen. Stort sett er alle arrangementer og tilstelninger i bygda i regi av idrettslaget eller musikken. Jeg har observert at ved arrangementer og tilstelninger i Langangen, at kjønnss arbeidsdelingen er veldig tydelig. Menn og kvinner har ulike oppgaver, og delingen går først og fremst ut på at kvinnene, gjennom Damegruppa, tar for seg organiseringen av det utenomsportslige i forbindelse med arrangementer. De baker kaker til fotballkamper og basarer, lager mat i forbindelse med klubbhusfester og de driver dugnadsarbeid og innsamlinger. Mennene tar seg av alt som har direkte med sportslige aktiviteter å gjøre. Disse observasjonene medførte noen spørsmål i forhold til om kvinner i Langangen velger spesielle oppgaver og roller ut i fra eget ønske, eller om de føler seg forpliktet til å utføre spesielle oppgaver og ta på seg bestemte roller for å bli oppfattet på en bestemt måte av andre kvinner og menn. Det er interessant å se om den rollen kvinnene gjennom tre generasjoner har valgt eller blitt sosialisert inn i, har ført til bestemte forventninger til dem i forhold til hva som er deres oppgaver. Det er fysiske og biologiske forskjeller mellom kvinner og menn, og forventningene til kvinner og menn er ulike helt fra vi er små fordi jenter og gutter blir sosialisert på forskjellige måter. Omtrent alle kjente kulturer har en form for differensiering mellom hva kvinner gjør og hva menn gjør.¹⁵ Dette betyr ikke at den ene gruppen er underordnet den andre, men det er et spørsmål om denne

¹⁵ Lorentzen & Mühleisen(red.)(2006):33

kjønnsarbeidsdelingen er et resultat av kvinnes egne valg og kvinnes kultur, eller om det har andre årsaker.

1.5.6 Bygdedyret

Bygdedyret er det siste temaet jeg har valgt å analysere kvinnekultur gjennom. Bygdedyret er et begrep som først ble benyttet av den norske forfatteren Tor Jonsson, som vekselvis benyttet begrepene ”bygdedyr”, ”bygdebøyg” og ”bygdetroll” i sine artikler, dikt og noveller fra 1943 til 1951.¹⁶ Senere har også Ingar Sletten Kolloen utbrodert begrepet med sin biografi om Tor Jonsson og gjennom et utvalg av Jonssons prosatekster. Kolloen beskriver bygdedyrphenomenet som et knugende lovverk som opprettholdes av bygdenes innbyggere. I et personlig essay i Aftenposten 12.12-1999, illustrerer han hva som ligger i bygdedyrets lovverk:

Ikke skill deg ut! Kjenn din plass i flokken! Tving på plass igjen den som skjener ut! Vis ikke følelser! Innrøm aldri og snakk ikke om noe som er vondt og vanskelig! Vær kritisk mot alt nytt, fremmed og annerledes! Døm på forhånd, dyrk etterpåklokskapen, og du får rett! Forsvar alt og alle i bygda mot angrep utenfra! Tilgi aldri, glem aldri! Hakk løs på den som bryter disse reglene!¹⁷

Bygdedyret er ingen fagterm, men kan defineres som en type gruppementalitet som har et sett med uskrevne normer og regler som mennesker i et lokalsamfunn innehar og som spilles ut i sosial praksis.¹⁸ Begrepet brukes ofte som en norsk ekvivalent til Axel Sandemoses Jantelov¹⁹, som også sier noe om en mentalitet som gir seg utslag i sosial praksis av bygdenes innbyggere. Tradisjon er en form for sosial praksis, forestillinger eller produkter som overføres fra generasjon til generasjon i et samfunn, en kultur eller i en gruppe.²⁰ Det vil si at når bygdedyret gir seg utslag som sosial praksis, kan fenomenet være en del av tradisjonsoverføringen mellom generasjonene. Bygdedyret er på mange måter ei vaktbikkje som passer på at bygdenes innbyggere følger de uskrevne normene og reglene som gjelder i hver enkelt bygd, og loven håndheves av innbyggerne selv og er ofte overført gjennom generasjoner. Min masteroppgave omhandler generasjonsoverføringer mellom kvinner i en lokal kultur på ulike livsområder, og jeg er interessert i å finne ut i hvilken grad bygdedyret er med på å bidra til endring eller kontinuitet i en lokal kvinnekultur.

¹⁶ <http://www.aftenposten.no/fakta/article448330.ece>

¹⁷ <http://www.aftenposten.no/fakta/article448330.ece>

¹⁸ <http://www.snl.no/lokalsamfunn>

¹⁹ Sandemose (1933)

²⁰ <http://intermedia.uio/ariadne/Kulturhistorie/teori-og-metode/begreper/tradisjon>

1.6 Masteroppgavens oppbygning

Masteroppgaven består av fem kapitler. I det følgende kapitlet vil jeg gjøre rede for fremgangsmåten og de metodiske verktøyene jeg har benyttet for å innhente empirien som danner grunnlaget for analysen. Metodekapitlet tar for seg valg av metode og gjennomføringen av intervjuene, valg og rekruttering av informanter, oppbevaring av intervjumaterialet samt etiske avveininger og min egen posisjon i feltet.

Kapittel tre er et teorikapittel hvor jeg gjør rede for perspektivene som danner det teoretiske grunnlaget for oppgaven. Jeg har valgt å benytte meg av teorier som omhandler kjønn, makt, identitet og subjektposisjoner, samt et historisk perspektiv for å forklare kontinuitet eller endring i kvinnekultur i Langangen. Jeg har benyttet ulike teorier om kjønn. Jeg vil både forholde meg til generell kjønnsteori og alternative forståelser av kjønn. I tillegg er poststrukturalistisk diskurst teori relevant for min analyse. Jeg vil også gjøre rede for stedsidentitet og det historiske perspektivet i oppgaven ved hjelp av teorier om mentalitet, samt å gjøre rede for generasjonsperspektivet og tradisjon. I teorikapitlet vil jeg også plassere masteroppgaven i kunnskapsfeltet og gjøre rede for kulturbegrepet innenfor Cultural Studies-tradisjonen.

I kapittel fire vil jeg analysere det empiriske materialet gjennom en personsentrert temaanalyse. Empirien presenteres gjennom beretninger fra de elleve kvinnene jeg har intervjuet, innenfor de seks tidligere nevnte temaene. Kvinnenes beretninger analyseres og diskuteres gjennom hele kapitlet.

I det femte og siste kapitlet vil jeg trekke opp noen linjer fra analysen og konkludere i henhold til problemstillingen.

Kapittel 2. Metode

Formålet med denne masteroppgaven er å utføre en kulturhistorisk analyse av kontinuitet og endring i kvinnekultur i Langangen over en femtiårsperiode innenfor et tverrfaglig perspektiv. De viktigste tilnærmingene er kjønnteori, poststrukturalistisk diskursteori og et historisk perspektiv. Jeg har valgt et intensivt undersøkelsesdesign, fordi et slikt design først og fremst går i dybden av et fenomen, og er ”et forsøk på å få fram så mange nyanser og detaljer som mulig i selve fenomenet”. Et intensivt undersøkelsesdesign vil fremskaffe en helhetlig forståelse av forholdet mellom undersøkelsesenheten og konteksten undersøkelsesenheten inngår i.²¹ Ettersom kontinuitet og endring i kvinnekultur gjennom tre generasjoner er min problemstilling, vil et intensivt case-studie være et relevant undersøkelsesdesign for min oppgave. En case-studie egner seg først og fremst når man ønsker å få en dypere forståelse av et fenomen, og når man ønsker å si noe spesifikt om et sted, i dette tilfellet kvinnekultur innenfor et lokalsamfunn. Det er det spesifikke ved kvinnekulturen i Langangen jeg ønsker å innhente informasjon om. Jeg mener derfor at metoden som egner seg best til å innhente denne informasjonen, er det kvalitative intervjuet.

Formålet med et kvalitativt intervju er ”å innhente kvalitative beskrivelser av en persons livsverden, og tolke meningen med disse”.²² Det finnes med andre ord ingen vedtatt ”sannhet” som er det endelige målet for innsamling av empiri i et kvalitativt forskningsopplegg. Derimot er det informantenes egne subjektive erfaringer som blir gjenstand for analyse. I min masteroppgave er det kvinner i Langangen og deres subjektive opplevelser og erfaringer som danner grunnlaget for den videre analysen. Jeg har derfor ønsket å få tak i nyanserte beskrivelser av hvordan kvinner i Langangen, fra tre generasjoner, forstår og fortolker sin egen situasjon og de valgene de har tatt.

2.1 Utvalg av informanter

Informantutvalget mitt består av elleve kvinner i tre forskjellige generasjoner fra Langangen. Det kan argumenteres for at informantutvalget er forholdsvis lite, men jeg mener at utvalget er stort nok i forhold til rammene for denne masteroppgaven. Jeg har også vurdert antallet informanter etter et ”metningspunkt”. Etter fem intervjuer i andregenerasjon og fem i tredjegenerasjon følte jeg at jeg ikke fikk ny informasjon i forhold til de temaene innenfor kvinnekultur som jeg ville undersøke. Nye intervjuer med kvinner fra andre- og

²¹ Jacobsen(2005):89

²² Kvale(2001):72

tredjegerasjon ville antakelig ført til nye ”historier om det samme”.²³ Når det gjelder førstegerasjon, er ikke metningspunktet nådd, ettersom jeg kun har en informant fra denne generasjonen. Det lot seg ikke gjøre å få flere informanter fra førstegerasjon, fortrinnsvis fordi det er svært få gjenlevende kvinner i førstegerasjon i Langangen, og fordi det kun var to som hadde vært aktuelle i forhold til problemstillingen, og kun en som takket ja til å stille opp som informant. Men jeg har brukt andregenerasjonskvinnenes fortellinger om sine mødre som informasjon om førstegerasjonskulturen i Langangen. Kvalitativ forskningsmetode legger vekt på et helhetsperspektiv, som vil si at enkeltstående tilfeller betraktes som en del av en større helhet, og derfor kan kvalitative metoder basere seg på små utvalg.²⁴ Jeg benytter allikevel materialet fra og om førstegerasjon med forsiktighet ettersom utvalget er lite og deler av informasjonen er andregenerasjons oppfatninger om sine mødre.

Jeg har foretatt et skjønsmessig utvalg av informanter. Det vil si at jeg har valgt informanter som jeg mener er best egnet til å gi meg den informasjonen jeg ønsker ut i fra de kriteriene problemstillingen min krever.²⁵ Kultur i bred forstand kan defineres som ”de ideer, verdier, regler, normer, koder og symboler som et menneske overtar fra den foregående generasjon, og som man forsøker å bringe videre – ofte noe forandret – til neste generasjon”.²⁶ I forhold til generasjonsperspektivet i oppgaven, var den eneste måten å innhente informasjon på å intervjuer kvinner fra tre generasjoner fra et førstehåndsperspektiv. Jeg ønsket at kvinnene skulle være i familie med hverandre, slik at utvalgsriteriene ble døtre i aldersgruppen fra 28 til 38 år (tredjegerasjon), mødre i aldersgruppen fra 55 til 62 år (andregenerasjon) og bestemødre i alderen 70+ (førstegerasjon). Et utvalgsriterium var også at informantene enten skulle være født og oppvokst i Langangen, eventuelt bodd i Langangen hele sitt voksne liv. Jeg mener at det skjønsmessige utvalget av informanter er stort nok, og at jeg gjennom utvalget er i stand til å si noe komparativt om hvordan kvinnekultur formes, vedvarer eller endres fra generasjon til generasjon. Hensikten med et kvalitativt forskningsopplegg er ikke å kunne frembringe statistisk generaliserbar kunnskap,²⁷ og formålet mitt er ikke å si noe om kvinnekultur i andre bygder enn Langangen. Det er likevel lov å håpe at det å belyse hvordan kvinnekultur formes, vedvarer eller endres i en småbygd kan kaste lys over fenomenet generelt.

²³ Ryen(2002):84

²⁴ Thagaard(1998):51

²⁵ Jacobsen(2005):293

²⁶ Klausen(1992):27

²⁷ Ryen(2002):84

2.2 Rekruttering av informanter

Oppgaven handler om kvinnekultur i Langangen, og jeg var avhengig av å få adgang til det miljøet og de informantene som var viktige for problemstillingen.²⁸ Jeg bor i Langangen selv, så adgangen til feltet opplevdes ikke som problematisk ettersom jeg kjenner alle kvinnene jeg har intervjuet. Allikevel var jeg spent på om kvinner fra alle tre generasjoner ville takke ja til forespørselen om å bli intervjuet, og det var spesielt viktig i forhold til de kriteriene jeg hadde lagt til grunn for utvalget. Det ville ikke ha hjulpet meg om en kvinne fra tredjegerasjon takket ja til forespørselen om å bli intervjuet hvis hennes mor eller bestemor takket nei. Jeg måtte derfor være forberedt på at jeg måtte finne en alternativ problemstilling dersom jeg ikke fikk kontakt med de informantene jeg mente var viktige for problemstillingen.²⁹

Jeg valgte i første omgang å ta personlig kontakt med kvinnene i tredjegerasjon, enten ved å spørre dem ansikt til ansikt, eller ved å ta forespørselen per telefon. Blant kvinnene i tredjegerasjon var rekrutteringen relativt uproblematisk, selv om det var noe skepsis blant noen i forhold til hva forskningsopplegget innebar og hva slags spørsmål de ville bli stilt. Alle kvinnene jeg ønsket å intervjuet takket ja, bortsett fra én. Ulempen ved at én takket nei, var at jeg mistet tre generasjoner og den eneste muligheten til å få mer enn én informant fra første generasjon. Jeg kunne dermed valgt å utelate første generasjon fullstendig fra oppgaven, men jeg mener at gjennom intervjuer med andregenerasjonskvinner har jeg fått informasjon om hvordan livet artet seg for deres mødre i sin tid, og at intervjuet med den ene informanten fra første generasjon lagt på vei bidro til å bekrefte andregenerasjonskvinnenes fortellinger om sine mødre.

Da jeg tok kontakt med de informantene jeg ønsket å intervjuet fra tredjegerasjon, spurte jeg dem om de synt det var mest hensiktsmessig å spørre deres egne mødre først, før jeg tok kontakt, eller om de ville at jeg skulle kontakte mødrene deres direkte. Det viste seg at alle helst ville informere mødrene sine om forespørselen selv, fordi de mente at det kanskje ville bidra til å ”ufarliggjøre” forespørselen. Jeg ga derfor alle døtrene anledning til å informere sine mødre først, før jeg enten tok kontakt via telefon eller møtte dem personlig. Alle de forespurte i andregenerasjon takket ja til forespørselen om å delta. Når det gjelder den ene informanten fra første generasjon, lot jeg hennes datter informere henne først, før jeg tok kontakt med henne personlig.

²⁸ Thagaard(1998):53

²⁹ Ibid

Det totale utvalget fordeler seg slik: (Reell alder og fiktive navn)

Tredjegerasjon	Andregenerasjon	Førstegerasjon
Hilde 38 år	Kari 59 år	Marit 77 år
Ida 29 år	Astrid 55 år	
Anette 35 år	Liv 58 år	
Stine 28 år	Bente 60 år	
Heidi 33 år	Bjørg 62 år	

2.3 Intervjuguider

I forkant av gjennomføringen av intervjuene utarbeidet jeg tre intervjuguider tilpasset hver generasjon. Jeg la opp alle intervjuguidene på samme måte, ved at jeg inndelte dem i temaer, som samsvarer med de analysetemaene jeg har gjort rede for i innledningskapittelet.

Intervjuguidene tok for seg temaer som utdanning og arbeid, familie og barn, sosiale aspekter ved kvinnekultur i Langangen og spørsmål omkring mentalitet og tradisjoner. Jeg utarbeidet tre forskjellige intervjuguider, men alle inneholdt spørsmål knyttet til hvert tema. Forskjellen mellom intervjuguidene var først og fremst at de ble lagt opp med tanke på komparasjon mellom generasjonene. Intervjuguiden som var tilpasset tredjegerasjon, la jeg opp på en slik måte at jeg stilte informantene spørsmål innenfor hvert tema, hvorpå de først ble spurt om å svare for seg selv, samtidig som de på utvalgte spørsmål ble spurt hva de trodde deres mødre ville svart på tilsvarende spørsmål. Intervjuguidene tilpasset andregenerasjon ble lagt opp tilsvarende ved at kvinnene først ble spurt om å svare for seg selv, deretter skulle de på utvalgte spørsmål svare hva de trodde både deres døtre og mødre ville svart på samme spørsmål. Informanten fra førstegerasjon ble bedt om å svare for seg selv, og på utvalgte spørsmål svare hva hun tror hennes datter og barnebarn ville svart på tilsvarende spørsmål.

Grunnen til at jeg valgte å dele intervjuguidene i temaer var fordi jeg ønsket å foreta en kvalitativ temaanalyse av empirien i analysedelen. Jeg forutså store mengder rådata etter gjennomføringen av intervjuene, og innså tidlig at jeg lettere ville kunne finne fram til forskjeller og likheter mellom generasjonene i materialet ved å benytte samme temaer i intervjuene. På samme måte ville det bli enklere å finne fram til utsagn som kunne tolkes innenfor de teoretiske perspektivene som er relevante for oppgaven. En temasentrert analyse

er fruktbar i min oppgave ettersom temasentrerte analyser belyser spesielle temaer eller begivenheter ved å sammenligne informasjon fra alle informantene i undersøkelsen.³⁰ For å kunne forklare kontinuitet og endring i en kvinnekultur gjennom tre generasjoner, er det et viktig poeng å sammenligne de tre generasjonene for å spore likheter og ulikheter fra generasjon til generasjon. Det er derfor viktig at informasjonen fra informantene i tre generasjoner er sammenlignbar.³¹ Derfor la jeg opp intervjuguidene med tanke på en komparasjonsstudie og en temaanalyse.

2.4 Gjennomføring av intervjuene

Gjennomføringen av intervjuene gikk raskere enn forventet. Fra jeg kontaktet alle informantene til intervjuene var gjennomført, gikk det kun tre uker. Den første uken gjennomførte jeg seks intervjuer og de fem resterende intervjuene ble gjennomført uken etter. Det vil si at jeg ved fire anledninger gjennomførte to intervjuer på én dag. Jeg synes dette fungerte godt, ettersom jeg i alle fire tilfeller intervjuet mor og datter etter hverandre. Med tanke på det komparative aspektet ved intervjuene, gjorde det at det ble enklere for meg å ha fokus på hva informanten i den ene generasjonen mente om et tema, og deretter sammenligne utsagnene umiddelbart i notatene etter det siste intervjuet var avsluttet. På den måten ble det en bedre flyt i intervjuene.

Alle intervjuene ble gjennomført enten hjemme hos meg eller hjemme hos informanten. Ettersom jeg bor i Langangen selv, fikk informantene velge selv hva som passet best for dem. Av informantene i tredjegerasjon passet det best for tre av dem å la seg intervjuer hjemme hos meg, mens de to andre fant det mest praktisk å bli intervjuet hjemme hos seg selv. Alle informantene i første- og andregenerasjon ville helst bli intervjuet i sine egne hjem. Bortsett fra et par intervjuer som ble midlertidig avbrutt av barn som kom hjem fra skolen eller av en ringeklokke, foregikk alle intervjuene helt uforstyrret. Alle intervjuene ble tatt opp på en digital diktafon. Jeg tok utgangspunkt i at en intervjusamtale mellom to mennesker som kjenner hverandre fra før vil skille seg fra en journalistisk intervjusituasjon hvor man utelukkende snakker om den aktuelle saken. Når man kjenner hverandre er det lettere å ”gå rundt grøten” før man kommer i gang med intervjuet og spørsmålene som man ønsker svar på. En digital diktafon var derfor et hjelpemiddel også for min egen del, for ikke å gå glipp av

³⁰ Thagaard(1998):149

³¹ Ibid:150

relevant informasjon som kunne dukke opp i en samtale utenfor fastlagte spørsmål, men som allikevel kunne være viktig for oppgaven.

Noen av informantene fra andregenerasjon syns i utgangspunktet at diktafonen var litt skremmende. Jeg prøvde derfor å ”ufarliggjøre” diktafonen ved å si at den utelukkende fungerte som et teknisk hjelpemiddel for å få mest mulig korrekt informasjon på kortest mulig tid, og at diktafonen ville gi intervjusituasjonen et større preg av en samtale. Jeg poengterte også at informanten mest sannsynlig ville tenke mindre på situasjonen som en intervjusituasjon med en diktafon på bordet enn om jeg hadde stilt spørsmål og stadig måtte stoppe samtalen for å notere. Jeg ga alle informantene mine et løfte om at jeg straks etter intervjuet var avsluttet ville føre lydfilen inn på PC, transkribere det ut og deretter slette lydfilen fra diktafon og PC. Etter at jeg hadde forklart informantene om formålet med diktafonen, og vi hadde snakket om løst og fast, hadde ingen av informantene noen innvendinger mot bruken av diktafon.

Under gjennomføringen av intervjuene fant jeg fort ut at intervjuguidene var viktig å ha med seg, ettersom samtalene ved flere anledninger sporet av. Hvis samtalen dro ut ved et spørsmål, satt jeg kryss i margin og lot informanten snakke fritt om det hun ville, før jeg trakk samtalen tilbake til det temaet jeg ønsket å snakke om. Jeg syns allikevel ikke det var negativt at samtalen innimellom omhandlet andre ting enn fastlagte spørsmål. For å forstå en spesiell kultur ut i fra informantenes ståsted var det viktig at de fikk snakke om det de mener er viktig i sin kultur og ikke bare det jeg i utgangspunktet trodde var viktig. At informantene snakket utenfor tema ved flere anledninger, beriket på mange måter det empiriske materialet ved at informantene ga meg nye aspekter på temaer som jeg ikke hadde tenkt på da jeg begynte intervjuene. Som jeg nevnte under 2.3 Intervjuguider, hadde jeg i utgangspunktet kun fire temaer. Da jeg var ferdig med gjennomføringen av intervjuene og hadde transkribert materialet, satt jeg igjen med seks temaer. Det var 1. Utdannelse og arbeid, 2. Barn og familie, 3. Kulturtilbud og sosiale nettverk, 4. Valg av partner, 5. Kjønnssarbedsdeling og 6. Bygdedyret.

Konklusjonen er derfor at selv om intervjuene i utgangspunktet var ganske stramt strukturert i forhold til intervjuguidene, ga jeg informantene stort spillerom til å snakke fritt om det de mente var viktig utenom de fastlagte spørsmålene. Dette førte til at intervjuene ble mer semi-strukturerte enn jeg så for meg i utgangspunktet og at intervjuene i praksis forløp som samtaler.

2.5 Oppbevaring av intervjumaterialet

Som nevnt tok jeg opp alle intervjuene på digital diktafon. Intervjuene hadde varierende lengde; alt fra 25 minutter og helt opp til 1 time og 15 minutter. Gjennomsnittslengden lå på cirka 40 minutter. Å ta opp intervjuer på diktafon er tidsbesparende med tanke på selve intervjusituasjonen, men fører på en annen side til tidkrevende transkriberingsarbeid, spesielt siden jeg valgte å skrive ut alle intervjuene i sin helhet for ikke å gå glipp av noen nyanser. Selv om arbeidet med transkriberingen var tidkrevende, følte jeg allikevel at jeg hadde god nytte av det, ettersom jeg la merke til nye aspekter ved det informantene fortalte meg som jeg ikke hadde lagt merke til under gjennomføringen av intervjuene, og som viste seg å være relevante for problemstillingen min. Etter at transkriberingsarbeidet var fullført, slettet jeg alle lydfilene, slik som jeg hadde lovet informantene mine å gjøre. Intervjuene ble deretter oppbevart på passordbeskyttet PC, og ble skrevet i en form som gjør informantene anonyme.

Etter at jeg hadde transkribert alle intervjuene i sin helhet satt jeg igjen med enorme mengder data. Fordi sammenligning er viktig i en temaanalyse, fant jeg ut at jeg måtte gå over hele det transkriberte materialet ytterligere for å plassere relevant informasjon som dukket opp utenom fastlagte temaer over i nye temaer. Tove Thagaard mener at for mange kategorier vil gjøre at sammenligninger vil bli uoversiktlige, mens for få temaer vil gjøre at informasjon går tapt.³² Jeg vurderte materialet mitt dit hen at for å få størst mulig utbytte av informasjonen i materialet, måtte jeg supplere analysen med to nye temaer. Dette gjorde at jeg måtte finne fram til en mer systematisk måte å sammenligne enhetene på. For å få større oversikt over materialet, samlet jeg all informasjon innenfor ett tema på en måte som ”fortettet mening”³³, som vil si en sammenfatning av teksten som gjør meningsinnholdet eksplisitt. Det vil si at analysen vil bære preg av å være en kombinasjon av en temaanalyse og en personsentrert analyse, ettersom analysen både tar stilling til utsagn fra informantene jeg har intervjuet i hver generasjon, og at utsagnene også analyseres innenfor de temaene materialet handler om. Denne kombinerte tilnærmingen til analysen er mer produktiv innenfor kvalitative undersøkelser, enn om man kun benyttet en av delene.³⁴

³² Thagaard(1998):150

³³ Ibid:127

³⁴ Ibid:162

2.6 Egen posisjon i feltet

Jeg har både fordeler og ulemper av å bo i bygda jeg forsker på, og at jeg selv er kvinne i samme alderskategori som fem av kvinnene jeg har intervjuet. Jeg er dog ikke født og oppvokst i Langangen, men flyttet som nevnt til Langangen fra Oslo som 18 åring. Allikevel er jeg på mange måter en del av kulturen jeg forsker på. Å være forsker i egen kultur kan by på noen metodiske utfordringer. Det er vanskelig å ikke mene noe om hvorfor en kultur er som den er, når man selv lever i den samme kulturen:

Når forskeren i utgangspunktet er innenfor miljøet, får hun eller han et særlig godt grunnlag for forståelse for de fenomenene som skal studeres. De erfaringene forskeren har i miljøet, gir grunnlag for gjenkjennelse og et utgangspunkt for den forståelsen forskeren etter hvert kommer frem til. Tolkningen utvikles i relasjon til egne erfaringer.³⁵

Thagaard legger videre vekt på at den spesielle tilknytningen forskeren har til miljøet kan føre til at man overser erfaringer og opplevelser som er forskjellig fra egne erfaringer og opplevelser. Det å være en del av kulturen som undersøkes kan derfor være en styrke og en begrensning. En av de største utfordringene som dukket opp da jeg valgte å forske på kvinnekultur i en bygd hvor jeg selv bor, var at jeg måtte forsøke å legge fra meg mine egne oppfatninger, erfaringer og fordommer. Da jeg begynte intervjuprosessen skjønnte jeg fort hvor viktig det var å skille mellom meg som privatperson og meg som forsker. Mye av usikkerheten rundt bruken av digital diktafon var knyttet opp til akkurat dette aspektet, fordi flere bekymret seg over at jeg hadde ”meningene deres på bånd”. Hvis jeg kun hadde notert det informantene sa, ville de ikke kunne identifiseres på samme måte enn når jeg hadde stemmene deres på diktafonen. Allikevel oppfattet jeg at det var en fordel at jeg også er kvinne. Når forsker og informant er av samme kjønn, gir det større grad grunnlag for en felles forståelse enn når forsker og informant er av motsatt kjønn.³⁶

2.7 Etiske overveielser

Jeg har valgt å anonymisere mine informanter etter deres eget ønske. Noen informanter, fortrinnsvis i andregenerasjon, stilte ingen krav til anonymisering, mens andre ikke ville stå fram med fullt navn. Det enkleste ble derfor å anonymisere alle. Jeg mener heller ikke at det har betydning at informantene står fram med fullt navn, ettersom jeg har gjort rede for hvilket lokalsamfunn kulturanalysen finner sted. Et etisk dilemma er det allikevel at fullstendig anonymisering på et lite sted som Langangen, praktisk talt er umulig. Som nevnt i avsnitt 2.1,

³⁵ Ibid:182

³⁶ Ibid:94

er det få kvinner i aldersgruppene jeg har tatt for meg, så muligheten er absolutt til stede for at sambygdinger vil kunne skjønne hvem jeg har intervjuet selv med fiktive navn. Informantenes utdannelse, yrke og reelle alder vil også gå frem av oppgaven, men dette har jeg opplyst alle informantene om, og alle er inneforstått med det. Kravet om anonymisering fra enkelte informanter var derfor først og fremst begrunnet ut i fra at en utenforstående som eventuelt skal lese oppgaven, ikke har mulighet til å identifisere dem i oppgaveteksten. Prosjektet er for øvrig godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, og jeg forholder meg til de retningslinjene som er gitt derfra. Alle intervjuer som er tatt opp på diktafon er som nevnt allerede slettet fra diktafon og PC, og notater som er gjort utover selve oppgaveteksten blir oppbevart på passordbeskyttet PC og blir slettet når oppgaven er levert og sensurert.

Kapittel 3. Teoretiske perspektiver

Denne masteroppgaven omhandler kvinnekultur, og i hvilken grad kvinnekultur i Langangen er preget av kontinuitet eller har endret seg gjennom tre generasjoner. De perspektivene som er viktige i denne sammenhengen, er perspektiver om kjønn, makt, stedets identitet og et historisk perspektiv. I tillegg vil jeg benytte andre teoretiske perspektiver som er relevante for å forstå kvinnekultur. I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for hvorfor disse perspektivene er viktige innenfor tverrfaglige kulturstudier generelt og denne oppgaven spesielt. Jeg vil begynne med å plassere oppgaven i kunnskapsfeltet, før jeg forklarer kulturbegrepet innenfor Cultural Studies-tradisjonen. Deretter vil jeg gjøre rede for de teoretiske analyseredskapene gjennom en presentasjon av generell kjønnsteori, alternative forståelser av kjønn, poststrukturalistisk diskursteori og stedet som kulturell konstruksjon, før jeg vil avslutte kapitlet med det historiske perspektivet i oppgaven.

3.1 Oppgavens plassering i kunnskapsfeltet

Cultural Studies er kjennetegnet ved ikke å utgjøre en avgrenset disiplin, men en disiplin som både griper inn i humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Cultural Studies er derfor en tverrfaglig disiplin som henter teorier og metoder fra både estetiske, historiske, sosiologiske og antropologiske fag.³⁷ I min oppgave vil tverrfagligheten komme til uttrykk ved at jeg har kombinert et generelt kjønnsperspektiv, poststrukturalistisk diskursteori, identitetsteorier og et historisk perspektiv. Samtidig har jeg kombinert disse sentrale teoriene innenfor Cultural Studies med et fenomenologisk perspektiv og med alternative forståelser av kjønn. Innenfor Cultural Studies-tradisjonen er poststrukturalistiske og sosialkonstruktivistiske tilganger til kjønn og identitet sentrale, og disse inngår i min oppgave.

Innenfor Cultural Studies henger kjønns- og feministisk teori sammen, fordi de deler interesser for maktforhold, representasjon, subjektivitet og identitet.³⁸ Min kulturhistoriske analyse av kvinnekultur vil også ta for seg forholdet mellom disse områdene. Samtidig er det historiske perspektivet gjennomgående i min oppgave, ettersom kontinuitet og endring av kvinnekultur skal analyseres gjennom tre generasjoner kvinner.

³⁷ Sørensen, Høystad, Bjurström & Vike(2008):6

³⁸ Barker(2008):281

3.2 Kulturbegrepet innenfor Cultural Studies

Kulturbegrepet innenfor Cultural Studies-tradisjonen er komplekst og refleksivt,³⁹ og det inneholder flere semantiske lag. Kultur kan defineres på et utall forskjellige måter. I den videste forstand er kultur alt man gjør fra man står opp om morgenen til man legger seg om kvelden. Cultural Studies benytter det doble kulturbegrepet, og her kan kultur forklares som noe vi *har* eller noe vi *er*. Kultur som noe vi *har*, forstås i en snever, universell dimensjon, mens kultur som noe vi *er* forstås ut i fra en relativ og bred dimensjon. I det tredimensjonale kulturbegrepet utvides begrepet til et funksjonelt begrep ved at det vi *har* og det vi *er* utvides med ”å gjøre” kultur. Innenfor den funksjonelle ”å gjøre”-dimensjonen defineres kultur som ”de prosessene noe gis betydning som kultur i gjennom”, og ”noe som noen gjør med noe ovenfor noen”.⁴⁰ Kultur blir innenfor denne oppfatningen noe som utføres i mellommenneskelige relasjoner og til en omverden, og som utfoldes i menneskelig praksis.

”Å gjøre”- dimensjonen er et grunnleggende poststrukturalistisk premiss innenfor kulturbegrepet. Poststrukturalismen markerte et brudd med troen på at vitenskapen kan kartlegge verden som den ”er”, og at det finnes en sannhet med universell gyldighet. Poststrukturalismen leter etter opprinnelsen av alle våre forestillinger, og undersøker hvorfor de gjeldende forestillingene har oppnådd gyldighet.⁴¹

Poststrukturalismen kjennetegnes ved at virkeligheten konstitueres gjennom språklig atferd. Det finnes flere og varierende posisjoner innenfor poststrukturalismens vektlegging av språket som virkelighetskonstituerende. Jeg vil argumentere for at det ikke finnes noen posisjoner utenfor språket som virkeligheten kan forklares med, men at virkeligheten allikevel finnes uavhengig av språket. Å se språket som konstituerende for virkeligheten karakteriseres som sosialkonstruktivisme, og den sosialkonstruktivistiske tradisjonen står sentralt innenfor Cultural Studies. Sosialkonstruktivismen kan forklares som en fellesbetegnelse for en rekke nyere teorier om kultur og samfunn,⁴² og et av de viktigste prinsippene innenfor sosialkonstruktivismen sier at mennesker konstruerer sin egen virkelighet gjennom språklig interaksjon med andre mennesker, og at mennesket således kan ses som svært påvirket av den kulturelle konteksten det befinner seg i.

³⁹ Sørensen, Høystad, Bjurström & Vike(2008):20

⁴⁰ Ibid:29

⁴¹ Annfelt(4/99):3

⁴² Winther Jørgensen & Phillips(1999):13

”Å gjøre”- dimensjonen er relevant i min oppgave ettersom man i følge poststrukturalistisk- og feministisk teori ”gjør” kjønn, og at kjønn blir til gjennom prosesser. Jeg vil også forholde meg til den samfunnsvitenskapelige definisjonen av kultur, som jeg nevnte innledningsvis som sier at kultur er ”de ideer, verdier, regler, normer, koder og symboler som et menneske overtar fra den foregående generasjon, og som man forsøker å bringe videre – ofte noe forandret – til neste generasjon”⁴³, fordi man også innenfor dette kulturbegrepet omtaler kultur som noe man ”gjør”.

3.3 Kjønnsteori

Poststrukturalistisk kjønnsteori så dagens lys på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet. Hovedmålet for den poststrukturalistiske kjønnsforskningen var å kombinere kritikk av biologisk determinisme med en historisk og ikke-essensialistisk forståelse av kjønn.

På 1950- og 60-tallet ble det innenfor psykiatrien introdusert et skille mellom ”sex” og ”gender”. På norsk kan begrepene oversettes til biologisk kjønn og sosialt kjønn, hvor det biologiske kjønn refererer til den genetiske og fysiologiske kjønnsforskjellen, og det sosiale kjønn referer til det tillærte.⁴⁴ Ordet ”sex” (kjønn), ble innenfor feministisk teori et ord med mange biologisk essensialistiske konnotasjoner, og begrepet ”gender” (sosialt kjønn) ble overtatt av feministiske teoretikere. Biologiske kjønn hadde tidligere blitt sett på som noe uforanderlig, men med det nye begrepet ble det mulig å utforske det sosiale kjønn, som man mente var et resultat av sosialiseringprosesser.⁴⁵

Det er enighet om at det er biologiske forskjeller mellom kvinner og menn. Hvilke betydninger disse forskjellene får er kulturelt betinget, fordi de sosiale og psykiske forskjellene som utspilles gjennom atferd, relasjoner og interesser er et resultat av sosialiseringprosesser i et samfunn hvor kjønn alltid har hatt en kulturell betydning som gjenspeiles i våre forventninger til kjønn.⁴⁶

⁴³ Klausen (1992):27

⁴⁴ Moi (1998):42

⁴⁵ Ibid:44

⁴⁶ Aasebø & Melhus (2005):68

3.4 Poststrukturalistisk diskursteori

Forståelsen av språket som virkelighetskonstituerende er poststrukturalismens viktigste bidrag til kjønnsforskningen,⁴⁷ og det er i hovedsak den poststrukturalistiske kjønnsforståelsen som ligger til grunn for oppgaven min. I følge Trine Annfelt, trenger vi teoretiske redskaper til å komme oss ”forbi” språket, hvis vår tilgang til virkeligheten henger sammen med språklige konstruksjoner.⁴⁸ Diskursbegrepet blir viktig i denne sammenhengen, ettersom det er et begrep som kan løse opp noen av våre forestillinger om hva og hvordan virkeligheten er. Den mest sentrale teoretikeren innenfor poststrukturalistisk tenkning er Michel Foucault, og det var han som først introduserte diskurs som begrep.

Den diskursive innfallsvinkelen til å forstå kjønn baserer seg på å undersøke på hvilken måte kjønn, seksualitet, identitet og subjekt produseres som en effekt av måten vi snakker om dem på; altså gjennom ulike diskursive praksiser.⁴⁹

For Foucault er ikke kjønn, seksualitet og subjekt noe som eksisterer forut for diskursen og først deretter formes av dem. Objekter eller gjenstander som kjønn, seksualitet og subjekt får sin eksistens gjennom de diskursene som omtaler dem. En diskurs er avgrenset i tid og rom, og betydningene av ordene forandrer seg i forhold til den konteksten de inngår i. Diskurs for Foucault er derfor måten det samtales på, og de omstendighetene som ligger til grunn for at det samtales slik det gjør. Diskursen fører også til at subjektposisjoner opprettholdes, fordeles og plasseres, ettersom diskursen regulerer språkbruken og bestemmer hvem som kan snakke når om hva, på hvilken måte.⁵⁰

Diskurser er historisk spesifikke strukturer av overbevisninger, vitensformer, rasjonaliteter og logikker som alle samfunn legger til grunn for sine beslutninger, argumenter og prioriteringer – med andre ord, for sin meningsdannelse.⁵¹

Det vil si at hva som kan sies til enhver tid er regulert av bestemte diskurser, og diskursenes utgangspunkt er at man aldri kan forstå virkeligheten utenfor diskursene og at diskursen i seg selv på den måten blir gjenstand for analyse. Foucault var opptatt av historien for å forklare hvordan språket utvikler seg og produserer mening under gitte historiske omstendigheter, og spesielt opptatt var han av forhold som omhandler makt. Foucault definerer makt verken positivt eller negativt – den bare eksisterer, men den er allikevel med på å konstruere vår

⁴⁷ Mortensen, Egeland, Gressgård, Holst, Jegerstedt, Rosland & Sampson (2008):70

⁴⁸ Annfelt (4/99):5

⁴⁹ Mortensen, Egeland, Gressgård, Holst, Jegerstedt, Rosland & Sampson: (2008):70

⁵⁰ Ibid:70, 71

⁵¹ Annfelt (4/99):5

sosiale verden gjennom å skape bestemte måter å forstå verden på, og dermed ekskludere andre måter. De som innehar makt i et samfunn eller en kultur, bestemmer hvilke fremstillinger av virkeligheten som er riktige eller sanne, samtidig som de kan avskrive andre måter å fremstille virkeligheten på som uriktige eller usanne. De som har makt bestemmer på denne måten diskursen, og diskursen på sin side bestemmer hva som kan bli sagt innenfor en gitt sosial kontekst og hvem som kan snakke.⁵²

Foucaults tilgang til diskursanalyse og hans maktbegrep er derfor viktige for min kulturanalyse av kvinnekultur i Langangen i løpet av tre generasjoner, ettersom jeg vil undersøke hvilke forhold som har vært med på å ”bestemme” hvorfor kvinnene har tatt de valgene de har tatt, og hva som bidrar til at kvinnekultur endres eller opprettholdes. Jeg vil analysere diskurser omkring kjønn, kjønnsroller og identitet innenfor et historisk perspektiv og se hvordan disse er med på å forme hvordan kvinners kultur endrer seg eller viser en grad av kontinuitet i et lite bygdesamfunn som Langangen.

3.5 Identitet

Poststrukturalistisk tenkning slår fast at identitet og subjektivitet er et produkt av diskurser. Chris Barker skriver i ”Cultural Studies; Theory & Practice” at identiteter er sosiale konstruksjoner som ikke kan eksistere utenfor kulturelle representasjoner, og kan også sies å være forstått som en emosjonelt ladet diskursiv beskrivelse av oss selv, som også er utsatt for forandring.⁵³ Barker todeler begrepet identitet i selvidentitet og sosial identitet.

Selvidentiteten knytter han opp til hvordan vi definerer oss selv gjennom ord, og hvordan vi følelsesmessig identifiserer oss med denne fremstillingen av oss selv. Den sosiale identiteten beskriver Barker som de oppfatningene, forventningene og meningene vi tror andre har om oss. Innenfor Cultural Studies anses identitet som en sosial og kulturell konstruksjon, og hva det sies å være en person er derfor først og fremst et kulturelt spørsmål.⁵⁴ Måten vi utvikler vår selvidentitet og vår sosiale identitet på er historisk og kulturelt spesifikk og er, i følge Barker, avhengig av vår kulturelle bakgrunn og hvilke maktstrukturer som ligger til grunn i den aktuelle kulturen.

⁵² Barker (2008):20

⁵³ Ibid:216

⁵⁴ Ibid:218

3.6 Stedet som kulturell konstruksjon

I sammenheng med identitet syns jeg det er viktig å trekke fram stedet som kulturell konstruksjon. Jeg tar for meg kvinnekultur i en liten bygd, og jeg mener det er relevant å knytte stedsidentiteten som eksisterer på et lite sted som Langangen opp mot kvinnenens selvidentitet og sosiale identitet.

Stedet som kulturell konstruksjon er relevant fordi det knyttes opp til menneskelig aktivitet som gir stedet kulturelt innhold. Dagfinn Slettan skriver at forholdet mellom sted og kultur kan være problematisk i et lokalhistorisk perspektiv, men definerer lokalsamfunnet som:

(...) et større eller mindre kollektiv der individer på ulike måter er knyttet sammen og i større eller mindre grad samhandler og føler fellesskap med hverandre. Lokalsamfunnet konstitueres som sagt gjennom forestillinger og fellesskap.⁵⁵

Jeg mener at Langangen kan defineres som et lokalsamfunn etter Slettans definisjon. Slettan mener videre at stedet som lokalsamfunn har stor betydnings for selvforståelsen og dermed identiteten. I løpet av femtiårsperioden som min analyse av kvinnekultur i Langangen går over, har det skjedd store endringer i norske lokalsamfunn generelt. Hundre år tilbake i tid ble lokalsamfunnene i Norge generelt preget av kulturell og sosial differensiering innad i lokalsamfunnet, fordi man knyttet ny tilhørighet på tvers av lokalsamfunnets grenser som førte til økende fysisk og sosial mobilitet.⁵⁶ Denne utviklingen førte både til en følelse av oppløsning, men gjorde også at tradisjoner som tilhørte stedet skapte en ny tilhørighetsramme gjennom en nykonstruering og en ny personlig identifikasjon med hjemstedet, *lokalsamfunnet*, og en ny kollektiv bevissthet av det lokale fellesskapet. Som Slettan skriver, har sted, kultur og identitet alltid vært knyttet sammen, og den stedsbaserte identiteten har blitt oppfattet som grunnleggende for selvforståelsen.⁵⁷

Stedet i seg selv eksisterer uavhengig av vår konstruksjon av det, men menneskers tilhørighet til et sted er allikevel en dimensjon ved hvem et menneske er. Anniken Greve skriver om stedets krav på egen identitet. Identiteten er gitt gjennom svaret på spørsmålet ”Hvem er jeg?”. Men hvem jeg er og hvem jeg *tror* jeg er, kan ikke skilles fra hverandre, og på den måten er ens egen selvforståelse med på å danne et relasjonelt identitetsbegrep.⁵⁸ I det relasjonelle identitetsbegrepet ligger det også to andre dimensjoner; den ene er andres oppfatning av ens identitet, og den andre er at hva som er identitetsformende er avhengig av

⁵⁵ Slettan (1999):11 i Mæhlum, Slettan & Stugu (1999)

⁵⁶ Ibid:12

⁵⁷ Ibid:13

⁵⁸ Greve (1999):22 I Mæhlum, Slettan & Stugu (1999)

fellesskapets selvforståelse. I den siste dimensjonen hører stedet hjemme som identitetsskapende faktor. Greve mener stedet man kommer fra, eller er knyttet til og det fellesskapet som knytter seg til det bestemte stedet, kan for noen mennesker og noen kulturer spille en stor rolle for menneskets identitet.⁵⁹ Dette er fordi stedet får sin spesifikke karakter og sin identitet ved at menneskene som bor der og det fellesskapet de representerer, avgrenser seg fra andre steder. Stedet blir derfor konstruert gjennom grensedragninger om hva som er innenfor og hva som er utenfor. Som Greve skriver:

(...) det menneskelige fellesskapet på stedet blir definerende eller konstituerende for stedet. Stedet dannes samtidig som fellesskapets selvbylde dannes, og omformes samtidig som dette omformes. Det er dialogen mellom mennesker på stedet og mennesker utenfor stedet, som skaper stedet.

På denne måten får stedet sin identitet gjennom den sosiale identiteten til fellesskapet på stedet. Det vil si at stedet i seg selv er et produkt av og er formet gjennom den måten fellesskapet på stedet forstår seg selv.⁶⁰

Jeg vil benytte teorier om stedet som kulturell konstruksjon og hvordan stedet får sin identitet og gir identitet i min kulturanalyse. Jeg mener at dette er en fruktbar måte å analysere kontinuitet og endring i kvinnekultur i et lokalsamfunn gjennom en femtiårsperiode.

3.7 Subjektposisjon

I følge Foucault er subjektivitet, på lik linje med identitet, et resultat av diskursiv produksjon, fordi subjektivitet er konstruert av den subjektposisjonen som diskurser gir oss eller tvinger oss til å ta. En subjektposisjon blir derfor perspektivet hvorfra diskursen blir forståelig.⁶¹ Å snakke er å ta på seg en subjektposisjon, og på den måten bli utsatt for den regulative makten innenfor den gitte diskursen man snakker i. Innenfor poststrukturalismen hevdes det at man alltid må forholde seg til flere og motstridende diskurser, og at man derfor må innta mange forskjellige subjektposisjoner i løpet av en dag.⁶²

For meg er det viktig å fokusere på hvilke subjektposisjoner kvinnene i min undersøkelse inntar når jeg skal utføre kulturanalysen. Jeg vil undersøke hvilke subjektposisjoner som er tilgjengelige for kvinner i Langangen.

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Ibid:23

⁶¹ Barker (2008):291

⁶² Winter Jørgensen & Phillips (1999):53

3.8 Kjønn som performativitet

Judith Butler er en amerikansk filosof som er inspirert av Michel Foucault. Butler utviklet en teori om kjønn hvor performativitet står sentralt, og som omhandler hvordan språklige og kroppslige ytringer og uttrykk repeterer normer for kjønnethet og dermed danner grunnlag for sosial og kulturell kjønnspraksis.⁶³ Performativitet blir en måte å iscenesette seg selv på. For Butler, som for Foucault, er kjønnsidentitet en diskursiv effekt, og for Butler handler det å være kvinne eller mann om å repetere spesifikke, konvensjonelle iscenesettelser. Dette vil si at repetisjonene er normativt regulert. Kvinner og menn vil derfor iscenesette seg selv gjentagende etter bestemte mønstre som gjør at man blir gjenkjent som det ene eller det andre kjønn. Butler mener derfor at kjønn ikke har noe selvstendig væren, men at kroppslig, atferdsmessig og språklig iscenesettelse definerer hvilket kjønn man blir gjenkjent som. Kjønnets ontologi knyttes dermed til estetikk og handling, og kjønn er dermed på denne måte ikke noe man *har* eller *er*, men noe man *gjør*.⁶⁴ Denne forståelsen av kjønn henger sammen med det kulturbegrepet jeg forholder meg til i oppgaven. Fordi kjønn er noe vi gjør ved å repetere iscenesettelser av oss selv etter normative reguleringer, mener Butler det finnes et endringspotensial i utøvelsen av de konvensjonelle kjønnsrepetisjonene. Det eksisterer til enhver tid motstridende kjønnsdiskurser som muliggjør handling, refleksjon og endring.⁶⁵

Butlers bidrag til diskursteorien er viktig i min oppgave, fordi det kan være produktivt å se hvordan kvinner i Langangen mener de har iscenesatt seg selv gjennom tre generasjoner, og hvorvidt det har skjedd en endring i utøvelsen av kjønnsrepetisjoner og om eventuelle endringer er et resultat av de tre generasjonenes gjeldende diskurser om kjønn.

3.9 Alternative forståelser av kjønn

Jeg vil først og fremst forholde meg til den poststrukturalistiske diskursteorien som analyseredskap, men jeg mener allikevel at det er nødvendig å supplere med andre forståelser av kjønn for bedre å kunne forklare eventuell endring eller kontinuitet i kvinnekultur. En teoretiker som representerer alternativ forståelse av kjønn, er den franske filosofen Simone de Beauvoir. Det er først og fremst Beauvoirs begreper om transcens og immanens jeg vil forholde meg til. Jeg vil i denne sammenhengen også gjøre rede for kjønnsrollebegrepet, som

⁶³ Lorentzen & Mühleisen (red.) (2006):56/57

⁶⁴ Ibid:57

⁶⁵ Ibid:58

jeg mener kan relateres til Beauvoirs forståelse av kjønn, og som er et viktig begrep i min oppgave.

3.9.1 Kjønnssrollebegrepet

Kjønn og identitet er som nevnt viktige temaer innenfor Cultural Studies-tradisjonen. Kjønn og kjønnsroller defineres innenfor Cultural Studies som sosiale konstruksjoner, og spørsmål vedrørende kultur og språk er, i følge Barker, sentralt for forståelsen av kjønn og kjønnsroller.⁶⁶ Kjønnssrollebegrepet ble etablert innenfor den tidlige samfunnsvitenskapelige teorien om kjønn. Begrepet viste til at kjønn er noe som er sosialt formet og ikke bare er et produkt av biologien, men at man i kraft av sin biologi sosialiseres inn i en kjønnsrolle.⁶⁷ Kjønnssroller kan derfor forklares som summen av alle de forventningene som er knyttet til det å være kvinne eller mann, jente eller gutt.⁶⁸ Kjønnssroller kan også defineres som den utslørte oppførselen en foreviser ute i samfunnet; den rollen en spiller, spesielt i forhold til andre mennesker for å etablere en posisjon når det gjelder ens egen og andres vurdering av ens kjønn.⁶⁹

Kjønnssrollebegrepet forklarer hvordan individer sosialiseres inn i bestemte roller, men det gir ingen god forklaring på hvorfor individet lar seg sosialisere. På bakgrunn av dette ble kjønnssrolleteorien avløst av andre teorier innenfor samfunnsvitenskapene. Jeg mener allikevel at kjønnssrolleteorien har noe for seg for å kunne forklare kontinuitet eller endring i kvinnekultur, fordi jeg mener tradisjon og sosiale spilleregler gjennom generasjonene er med på å sosialisere kvinner inn i bestemte kjønnsroller. Jeg mener at det faktum at kvinnene i min undersøkelse har levd tett på hverandre i tre generasjoner i et lite lokalsamfunn, kan ha bidratt til at enkelte kjønnssrollemønstre har blitt opprettholdt. Jeg mener også at Beauvoirs teorier om transcendens og immanens er et uttrykk for hvordan kjønnsroller oppstår.

3.9.2 Transcendens og immanens

Simone de Beauvoir representerer et eksistensialistisk/fenomenologisk perspektiv innenfor kjønnsteorien. Dette perspektivet tar utgangspunkt i, på linje med poststrukturalistisk kjønnsteori, at kvinnen ikke er bestemt av sin biologi, og derfor er hun heller ikke

⁶⁶ Barker (2008):287

⁶⁷ Lorentzen & Mühleisen (red.) (2006):66

⁶⁸ <http://samfunn.cappelen.no/bm/samliv/kjonn>

⁶⁹ Stoller sitert i Moi (1998):43

undertrykket av sosiale, politiske eller historiske årsaker i kraft av sitt kjønn.⁷⁰ Allikevel avviker et eksistensialistisk/fenomenologisk synspunkt fra poststrukturalismen, fordi innenfor et eksistensialistisk/fenomenologisk synspunkt er det grunnleggende aspektet den menneskelige erfaringen, og erfaringens struktur og forutsetninger.⁷¹ Poststrukturalismen tar som nevnt utgangspunkt i at virkeligheten gis mening gjennom språket.

Beauvoirs mest kjente verk, ”Det annet kjønn”, er et filosofisk og historisk verk. Mest sentralt i verket hennes er hennes forståelse av kroppen, hennes tenkning om kjønnsforskjeller og tvetydigheten. Beauvoir karakteriserer mennesket først og fremst som grunnleggende konkrete, individuelle og kroppslige værender, som gjennom å være tenkende og skrivende alltid vil være preget av livene vi lever og erfaringene vi gjør oss.⁷² Beauvoir er ikke opptatt av å finne noe universelt kvinnelig; hun er opptatt av den levde erfaringen som utgangspunkt for sine filosofiske refleksjoner. Det som oppleves som kvinnelighet er et resultat av erfaringen av det å være kvinne.

Fordi Beauvoir var opptatt av den levde erfaringen, er hennes forståelse av kroppen som situasjon viktig. Når hun skriver om kroppen som situasjon, mener hun at kroppen i seg selv *er* en situasjon og ikke kun *i* en situasjon. ”Kroppen er ikke en ting, den er en situasjon; den er vårt grep om verden og utkastet til våre prosjekter”.⁷³ Dette betyr allikevel ikke at kroppen ikke er i en verden, men det betyr at kroppen først og fremst ikke er et tinglig objekt. Beauvoir mener at alle mennesker er kroppslige subjekter som gjør seg erfaringer. Summen av alle erfaringer mennesker gjør seg i løpet av et liv utgjør den levde erfaringen som nedfeller seg i det enkelte mennesket og er med på å bestemme dets situasjon.⁷⁴

På den ene siden ser Beauvoir kroppen som bestemt av det levde livet og erfaringen, men på en annen side mener hun at mennesket har en frihet og et intensjonelt forhold til verden. Disse to motsetningene forklarer hun som *faktisitet* og *frihet*. Friheten til å velge livet og livets mening mener Beauvoir er gitt mennesker som transcendent (overskridende) værender. Mennesker lever alltid her og nå, men allikevel evner vi å danne oss prosjekter som strekker seg utover det nået vi lever i. Vi har evnen til å tenke framover i livet og stake oss ut en retning som vi vil forfølge. Det er denne evnen til å transcendere (overskride) hun referer til

⁷⁰ Mortensen, Egeland, Gressgård, Holst, Jegerstedt, Rosland & Sampson (2008):37

⁷¹ Ibid:38

⁷² Ibid:43

⁷³ Beauvoir (2000):77/78

⁷⁴ Mortensen, Egeland, Gressgård, Holst, Jegerstedt, Rosland & Sampson (2008):44

som menneskers frihet. Friheten blir en mulighet til å velge en åpen framtid som ikke er determinert ut i fra fortiden eller nået.

Faktisiteten er på den andre siden de forhold som det velgende subjektet ikke selv kan velge. Mennesker må alltid forholde seg til de faktiske forhold, her og nå, som på sin side setter rammer for friheten. Å bli født eller å dø, og andre forhold som mennesker ikke selv velger, er et aspekt ved faktisiteten. Friheten henger sammen med menneskers evne til å kunne transcendere; å planlegge livet videre i den retningen man ønsker. Faktisiteten henger sammen med de forholdene i livet man ikke kan planlegge, og er derfor knyttet opp til immanens.

Immanens er motsetningen til begrepet transcendens (å overskride). Beauvoir mener at kvinner i større grad enn menn opp igjennom historien har oppfattet sine kropper som mer tinglige; mer som faktisitet. Dette mener hun er et resultat av en patriarkalsk holdning, hvor kvinnen er determinert av biologiske forhold; det faktum at kvinner føder barn. Kvinner er dermed immanente i større grad enn menn på grunn av sine biologiske forutsetninger. Beauvoir mener derfor at kvinner er sine kropper, men at kvinnens kropp representerer noe annet enn henne selv.⁷⁵

Det at menn generelt blir ansett som transcendent værender, mens kvinner i større grad blir ansett som immanente, mener Beauvoir fører til at kvinnen blir ansett som "den andre" sett i forhold til menn. Allikevel framholder hun at kvinnen som "den andre" ikke representerer noe naturgitt, men at det er en oppfatning som er produsert; noe vi sosialiseres inn i og at disse holdningene har blitt internalisert, også i kvinner selv, som dermed også er med på å videreføre og opprettholde slike holdninger.⁷⁶

Med utgangspunkt i begrepene transcendens og immanens vil jeg undersøke om kvinner i Langangen har påtatt seg subjektposisjoner i forhold til deres oppfatning av deres egne kropper, og om disse subjektposisjonene har påvirket hvilke diskurser som har vært tilgjengelige for dem. Alle kvinnene i min undersøkelse er mødre, og jeg mener det kan være produktivt å se om kvinnene gjennom tre generasjoner har følt seg bundet til immanens fordi de har planlagt å bli mødre, og om dette har vært med på forme kvinnekulturen.

⁷⁵ Ibid:45

⁷⁶ Ibid

Som Anne Britt Flemmen skriver: ”Antallet subjektposisjoner til disposisjon innenfor en gitt diskurs er heller ikke verken ubegrensede eller fullstendig uavhengig av hvilken kropp vi har”.⁷⁷

3.10 Historisk perspektiv

Kulturelle endringer i et lokalsamfunn skjer over tid. For å kunne spore endringer eller kontinuitet i kvinnekultur i et lokalsamfunn, mener jeg at det er nødvendig å ha et historisk perspektiv. Denne oppgaven er først og fremst en kulturhistorisk oppgave, ettersom prosjektets problemstilling er å analysere kontinuitet eller endring av kvinnekultur gjennom tre generasjoner. Jeg mener at de viktigste historiske dimensjonene i forhold til oppgaven er knyttet til mentalitetshistorie, generasjoner og kultur som sosial arv. Tradisjoner står også sentralt.

3.10.1 Mentalitet

Mentalitetshistorien er historien om menneskers felles mentaliteter; de felles holdningene eller sinnstilstandene innenfor en viss periode som ofte kan avgrenses til et bestemt sted.⁷⁸ Liv Emma Thorsen siterer Ida Blom i ”Det fleksible kjønn”, hvor hun skriver at målet for mentalitetshistorien har vært å:

Utforske uartikulerte kollektive forestillinger og holdninger, alminnelige menneskers tanker og mentale reaksjoner, forhold som påvirker mental aktivitet, særlig sosiale forhold, sentret om dype strukturer i menneskers forestillingsverden, tanker om liv og død, frykt og glede, seksualitet etc.⁷⁹

Det kan argumenteres for at mentalitetshistorie og kulturhistorie henger relativt tett sammen. Studiet av mentaliteter kan sies å være studiet av kulturens dypstrukturer, og i mentalitetshistorisk forskning er mentalitetene ofte beskrevet som det ”ubevisste i kulturen”.⁸⁰

Den finske mentalitetshistorikeren Marianne Liljeström-Skarp påpeker også at mentalitet er prosesser som angis ubevisst, og at mentaliteter dermed er ”djupt innrotade föreställningar, samt institutionaliserade tanke-system och diskurser i ett visst samhälle”.⁸¹ Med en slik definisjon kan også mentalitet jamføres med menneskers kroppsliggjorte habitus, et begrep utviklet av den franske sosiologen Pierre Bourdieu. Mentaliteter overføres tilsynelatende ubevisst fordi de er knyttet opp til en bestemt type sosial praksis som medlemmer av et

⁷⁷ Flemmen (1999):132

⁷⁸ Kjeldstadli (1999):87

⁷⁹ Blom sitert i Thorsen (1993):17

⁸⁰ Ibid:18

⁸¹ Ibid:19

samfunn oppfatter som riktig og naturlig. Jeg velger allikevel å forholde meg til det mentalitetshistoriske perspektivet og ikke til Bourdieus sosiologiske perspektiv i min oppgave, ettersom jeg mener det historiske perspektivet er sentralt.

Det mentalitetshistoriske perspektivet er også viktig som et ledd innenfor sosialkonstruktivismen, ettersom mennesker anses som grunnleggende historiske og kulturelle vesener innenfor det sosialkonstruktivistiske perspektivet. Hvordan vi som mennesker ser på verden, og vår viten om verden er alltid kulturelt og historisk betinget ettersom vår oppfattelse av verden og våre identiteter kunne vært annerledes, og de kan forandres over tid.⁸² Som Liljeström-Skarp påpeker, så er mentaliteter tanke-systemer, forstillinger og diskurser som er dypt forankret i et samfunn, og på samme måte er diskursiv handling en form for sosial handling som er med på å konstruere den sosiale verden og er derfor med på å opprettholde de sosiale mønstrene.

Det er viktig å påpeke at flere mentaliteter kan eksistere samtidig. Sameksisterende mentaliteter kan eksistere både innenfor en viss tidsperiode i et samfunn, men også i en og samme person. Som Thorsen skriver, er dette ofte et utslag av ulike verdisystemer hos en befolkning i samme tidsperiode.⁸³ Eksempelvis kan kvinner og menn inneha forskjellig mentalitet i ett og samme samfunn fordi deres verdisystemer er ulike. Det er også viktig å presisere at endringer i mentalitet ofte henger sammen med samtidige sosiale og økonomiske endringer i et samfunn, og det lokallhistoriske aspektet som nevnt i innledningskapittelet, vil derfor være med på å forklare eventuelle endringer i mentalitet.

3.10.2 Generasjonsperspektivet

Oppgaven min omhandler som nevnt kontinuitet og endring i kvinnekultur gjennom tre generasjoner kvinner i Langangen, og generasjonsperspektivet er derfor en viktig del av det historiske perspektivet i oppgaven. Generasjonsperspektivet benyttes ofte i historiske sammenhenger for å få fram brudd eller kontinuitet mellom generasjonene. Den tyske sosiologen Karl Mannheim mener at en generasjon dannes ”mentalt” i ungdomsalderen, og at denne mentale oppfatningen spiller en avgjørende rolle for historisk forandring.⁸⁴ Jeg tolker Mannheim dit hen at man i ungdomsalder prøver å frigjøre seg fra sine foreldre ved å opponere eller bytte ut sine foreldres idealer og normer med sine egne for å markere

⁸² Winter Jørgensen & Phillips (1999):14

⁸³ Thorsen (1993):20

⁸⁴ Bjerrum Nielsen & Rudberg (2006):19

selvstendighet. Når man bryter med sine foreldres idealer, søker man mot likesinnede som deler de verdiene og oppfatningene man selv mener er viktige, og da er det naturlig at man søker mot jevnaldrende. Allikevel vil ikke dette opprøret mot foreldrenes normer og autoritet automatisk føre til brudd mellom generasjonene, men også være en form for kontinuitet og videreføring. Som Bjerrum Nielsen og Rudberg skriver blir ”foreldrenes uavsluttede prosjekter gitt videre til deres barn å fullføre”.⁸⁵ I min oppgave vil generasjonsaspektet være viktig for å prøve å forstå hvordan endring og kontinuitet kan virke sammen for å skape betingelser for endring i en lokal kultur.

3.10.3 Tradisjon

Et viktig aspekt ved generasjonsperspektivet er tradisjon. Etymologisk betyr ordet tradisjon det å overdra eller gi videre, og tradisjonsbegrepet er et kjernebegrep i kulturhistorisk forskning.⁸⁶ I sammenheng med kultur kan tradisjon defineres som en sosial praksis, forestilling eller produkt som overføres fra generasjon til generasjon i et samfunn, i en kultur eller i en gruppe. Tradisjon blir derfor måter å forbinde det gamle med det nye for å skape en historisk kontinuitet. Tradisjon er en verdi som forbindes med kulturell tilhørighet og identitet, og kan derfor være normerende og begrunne valg mennesker innenfor en kultur tar.⁸⁷ Fordi tradisjon kan fungere normerende i en kultur eller i et samfunn, er tradisjon også forbundet med makt. Tradisjonen blir på denne måten en regulerende diskurs som setter betingelser for hvilke valg det er akseptert for kvinner i Langangen å velge.

Tradisjonsbegrepet er relevant for min kulturhistoriske analyse av kvinnekultur i Langangen gjennom tre generasjoner, fordi det er interessant å se hvor stor betydning tradisjon har hatt for endring eller kontinuitet i kvinnekulturen i Langangen.

⁸⁵ Ibid:20

⁸⁶ <http://intermedia.uio/ariadne/Kulturhistorie/teori-og-metode/begreper/tradisjon>

⁸⁷ Ibid

Kapittel 4. Analyse av kvinnekultur i Langangen

I dette kapittelet vil jeg analysere det empiriske materialet ved hjelp av de teoretiske analyseredskapene jeg gjorde rede for i forrige kapittel. Problemstillingen søker å gi svar på hvordan kvinnekultur i Langangen formes, påvirkes og endres gjennom tre generasjoner kvinner, og det empiriske materialet som skal analyseres er utsagn hentet fra kvalitative intervjuer med elleve Langangskvinner fra tre generasjoner. De tre generasjonene er født i henholdsvis mellomkrigstid, etterkrigstid og i 1970- og 80-årene. Jeg ønsker å beskrive en lokal kultur, med utgangspunkt i tredjegerasjonskvinner, og bruker derfor første- og andregenerasjonskvinnenes utsagn komparativt for å kunne forklare eventuell kontinuitet eller endring.

Analysen er en kombinasjon av en temaanalyse og en personsentrert analyse. En temasentrert analyse utforsker hvert enkelt tema ved å sammenligne informasjon fra alle informantene⁸⁸, mens personsentrerte analyser ser på meningsinnholdet i tekster fra det innsamlede datamaterialet. Det betyr at jeg analyserer det empiriske materialet innenfor seks temaer, slik at informantens utsagn studeres for seg, samtidig som utsagnene studeres i forhold til den helheten de er en del av. Temaene er som nevnt utdanning og arbeid, familie og barn, valg av partner, kulturtilbud og sosiale nettverk, kjønnsarbeidsdeling og til slutt, bygdedyret. Disse temaene har, gjennom det empiriske materialet, pekt seg ut som de viktige aspekter ved kvinnekulturen i Langangen. Innenfor hvert tema vil jeg først presentere det empiriske materialet i form av informantens egne utsagn. Under det første temaet, utdanning og arbeid, vil jeg analysere generasjonene komparativt for å finne mulig påvirkning fra en generasjon til en annen. I de påfølgende temaene analyseres hver generasjon for seg, og hvert tema vil avsluttes med en generell diskusjon.

⁸⁸ Thagaard (1998):162

4.1 Utdannelse og arbeid

Gjennom tre generasjoner har kvinner i Langangen hatt ulike forutsetninger for valg av utdanning og arbeid. Forutsetningene gjelder både i forhold til hvilke utdannelses- og jobbtillbud som har vært tilgjengelige, og for kvinners generelle posisjon i samfunnet. Den eldste informanten i min undersøkelse er født på 1930-tallet, mens andre generasjonskvinnene er født mellom slutten av 1940-tallet og begynnelsen av 1950-tallet. Deres døtre igjen, er født mellom begynnelsen av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet. Det var stor forskjell på å vokse opp i mellom krigstida, i etterkrigstida og i det senmoderne Norge når det gjelder kvinners betingelser for utdanning og arbeid. I dette temaet vil jeg undersøke hvordan de foregående generasjoners kvinner eventuelt kan ha påvirket senere generasjoners kvinner i deres valg.

Det er dokumentert at de valgene vi tar med tanke på utdanning og arbeid har sammenheng med de valgene ens foreldre har tatt, men også hvilken sosial klasse man tilhører og ikke minst hvilket miljø man er oppvokst i. I følge en undersøkelse utført av Regjeringen⁸⁹, er det et gjennomgangstema innenfor samfunnsforskningen hvordan og hvorfor familiebakgrunn har betydning for utdannelsesvalg. Det finnes ulike teorier på hvordan sosiale forskjeller reproduseres fra generasjon til generasjon. En av teoriene er at skole og utdanning verdsettes ulikt i ulike sosiale lag, og at enkelte sosiale grupper ikke vektlegger betydningen av høyere utdanning. Fortsatt er det slik at ungdom med arbeiderklassebakgrunn oftere sikter mot praktiske yrker. I undersøkelsen vises det til den britiske sosiologen John Harry Goldthorpe, som sier at det å ta en bestemt type utdanning kan ha ulike gevinster eller kostnader for ungdom som tilhører ulike sosiale grupper.⁹⁰ Han hevder at det knytter seg større usikkerhet for barn av arbeiderklassen i forhold til å ta høyere utdanning og at dette har sammenheng med at foreldrene til arbeiderklassebarn har mindre kunnskap om utdannelsessystemet. Kvinners valg av utdanning og arbeid har dermed sammenheng både med sosiale og kulturelle forhold.

⁸⁹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2010/NOU-2010-7/5/3.html?id=606182>

⁹⁰ *On sociology: numbers, narratives, and the integration of research and theory.* Oxford: Oxford University Press

4.1.1 Marit, Kari og Hilde

Marit er den eldste informanten jeg har intervjuet. Hun ble født i 1933 på en gård i Bø i Telemark og tilhører dermed bondeklassen. Marit og resten av hennes familie flyttet til Langangen da hun var 17 år, og da hun var 18 år giftet hun seg og flyttet inn på gården til mannens foreldre.

Utdannelse har jeg ikke, men da yngstemann var 12 år så begynte jeg å jobbe på Luther.⁹¹ Jeg jobba jo før det også, på gården med kuer og griser og sånt. Men da jeg jobba på sykehuset så sydde jeg gardiner, lappa tøy, rulla tøy og vaska tøy... Husmoryrke. Men jeg hadde jo lyst til å bli sykepleier da, når jeg var liten. Men det fantes ikke noen mulighet for meg til å bli det, den gangen. Vi var jo åtte søsken. Sånn tripp, trapp, tresko, så nei, det var ikke snakk om det. Hvis jeg skulle noe, så var det bare ut å tjene penger.

Marit gir uttrykk for at hun kunne tenkt seg å ta en utdanning, men mente at det ikke var et reelt valg for henne. Som for mange andre kvinner i denne perioden var Marits valgmuligheter begrensede. Det var plikten som langt på vei fortalte henne hva hun skulle gjøre. Marit hadde forpliktelser på gården. Dessuten kom hun fra en familie med syv søsken. Hun gir uttrykk for at hun innerst inne hadde et ønske om å bli sykepleier, men hun setter ikke spørsmålsteget ved hvorfor hun ikke fikk tatt den utdannelsen hun gjerne ønsket. Det moralske aspektet går også igjen når Marit forteller om forpliktelsene hun følte hun hadde ovenfor sine aldrende svigerforeldre.

Jeg flytta jo til gården der mannen min bodde da, og det var jo ikke det enkleste. Svigerfar, han var jo nesten 70 år da vi gifta oss, og han skulle jo bestemme, han... - og svigermor var sykkelig, hun hadde noe kreft av noe slag. Så... - jeg ble jo litt tjenestepike.

Det er tydelig at Marit følte at hun ble presset inn i en bestemt rolle i forhold til hva som ble ansett som hennes oppgave i livet. Hun gir uttrykk for at hun ikke var spesielt komfortabel med rollen som ble tildelt henne, men at hun ikke hadde et valg. Marit ble sosialisert inn i bestemt kjønnsrolle fra hun var liten. Hun ble tidlig klar over hva som var hennes oppgaver og satte ikke spørsmålsteget ved dette. Marit fikk ingen utdanning selv, men hun mener allikevel at hun påvirket datteren sin Kari til å gjøre det.

Vi ville jo at Kari skulle bli barnepleier, for det hadde hun lyst til sjøl også, men da tida kom så ville hun ikke likevel. Så jeg føler vel egentlig at vi påvirka henne, men hun orka ikke mer skolegreier. Det var jo ikke så dårlige tider den gangen at dattera mi ikke kunne gå på skoler, for vi har jo to gutter også og begge de to har jo gått skole.

Kari, som er født i 1952 og tilhører andregenerasjonskvinnene i min undersøkelse, har delte meninger om hvorvidt moren hennes, Marit, har påvirket henne eller ei. I dag jobber hun i

⁹¹ Sykehuset i Porsgrunn

skolefritidsordningen (SFO) og har jobbet der i ti år. Kari har ingen utdanning utover folkeskolen, men poengterer at hun har fått mange kurs gjennom sin nåværende arbeidsplass. Som hennes mor også påpeker, ønsket Kari i utgangspunktet å bli barnepleier da hun var ung.

Hvorfor det ikke ble en utdanning... Nei, hva skal jeg si...? Jeg hadde jo lyst til å begynne på barnepleien, men så var jeg for ung den gangen, så da måtte jeg vente et helt år før jeg kunne søke igjen, så da begynte jeg å jobbe isteden. Og de pengene kom jo veldig godt med hjemme. Også hadde jeg to brødre som "måtte" ha utdanning, og vi hadde jo ikke flust med penger.

Som det kommer fram av Karis utsagn, har Marit og Kari ulike syn på hvorfor Kari ikke tok den utdannelsen hun egentlig ønsket. Marit mener datteren "ikke orket mer skolegreier", mens Kari forteller at hun søkte på barnepleierstudiet, men at hun ikke kom inn på grunn av sin unge alder. Samtidig sier hun at hun ble nedprioritert i forhold til sine brødre når det gjaldt utdanning. Kari legger også vekt på at da hun begynte å jobbe, så kom pengene hun tjente "veldig godt med hjemme". Både mor og datter bidro derfor til fellesskapet, selv om de bidro på to forskjellige måter. Kari bidro økonomisk mens Marit først og fremst bidro med omsorg ovenfor sine svigerforeldre, men også økonomisk etter hvert som hun fikk jobb på sykehuset i Porsgrunn. På lik linje som sin mor innfant også Kari seg med at hun ikke fikk en utdanning og at brødrene ble prioritert før henne. Kari viser dermed til noe av det samme kjønnsrollemønsteret som moren også var en del av.

Kari ble også, som moren sin, mamma i tidlig alder. Hun fikk sitt første barn allerede da hun var tjue år, og bestemte seg for at hun ville være hjemme med barna sine mens de var små og helt fram til hennes yngste barn begynte på ungdomsskolen. Kari mener at en medvirkende årsak til at hun ikke fikk tatt den utdannelsen hun egentlig ønsket, var at hun fikk barn så tidlig som hun gjorde. Hun understreker også at hun aldri ble påvirket av moren sin til å ta en utdanning.

Jeg har ingen påvirkning hjemmefra i forhold til å ta noen utdanning, i hvert fall! Det var liksom ikke så viktig med oss jenter på den tida. Det var liksom bare å gifte seg å få unger. I den grad mora mi har påvirket meg til noe, så må det være at jeg i hvert fall var sikker på én ting, og det var at jeg aldri skulle ha noen gård! Det var jeg helt bestemt på. Jeg tror egentlig ikke mora mi mener så veldig mye rundt de valgene jeg har tatt heller, for jeg tror hun bare har sett at jeg har trivdes i de jobbene jeg har hatt.

Det kommer tydelig fram her av utsagnene at mor og datter har motstridende syn på i hvilken grad Kari ble påvirket eller oppfordret til å ta en utdanning. Marit påpeker at "det var ikke så dårlige tider den gangen at dattera mi ikke kunne gått på skole", mens Kari forteller at "det var liksom ikke så viktig med oss jenter på den tida. Det var bare å gifte seg å få unger". Det Marit sier er at Kari hadde muligheten til å ta en utdanning hvis hun virkelig ønsket det fordi det var muligheter for Kari da hun var ung, i motsetning til hennes muligheter da hun var ung.

Selv om Kari ikke mener at hun ble påvirket av moren sin, så ble hun indirekte påvirket. Gjennom det kjønnsrollemønsteret hun var vant til hjemmefra lærte hun at det var viktigere å være hjemme med barna når de var små enn å ta en utdanning.

Når Kari forteller om sin datter Hilde i tredjegerasjon, og er født i 1972, legger hun vekt på at hun mener at hun oppfordret Hilde til å ta en utdanning, selv om det ikke var så viktig for verken Kari eller hennes mann at Hilde faktisk gjorde det.

Dattera mi har jo ikke måttet ta seg en utdanning, men vi ville jo at hun skulle ha en. Og det sa vil jo til henne også, at hun ikke skulle behøve å betale for det hvis hun ville ha seg en utdanning. For det lønner seg jo å ha det, mener jeg. Hun har jo alltid vært litt sånn ”guttejente”, og det utdanningsgreiene hun begynte på må nødt å ha vært et selvstendig valg, for jeg skjønner ikke... Jeg kan ikke skjønne at vi kan ha påvirket... – eller jo, sikkert i en eller annen form, men ikke sånn direkte i forhold til den utdannelsen hun valgte. Jeg visste ikke hva hun dreiv med en gang, jeg. Ikke mannen min heller.

Hilde utdannet seg til å bli industrimekaniker, og Kari viser en litt ambivalent holdning til datterens valg av utdanning. Hun poengterer at verken hun eller hennes mann egentlig visste hva Hilde utdannet seg til. Kari legger allikevel vekt på at hun mente at ”det lønner seg” å ha en utdanning i dag og at det var grunnen til at de oppfordret henne til å gjøre det.

Hilde, som er 38 år, jobber i dag som salgsfremmer; et yrke som består av å bestille og sette ut varer i butikker. Hun utdannet seg derfor innenfor et helt annet fagfelt enn det hun jobber med i dag. Men fordi hun var tidlig ute med en såpass utradisjonell utdanning for jenter, fikk hun ikke fast ansettelse noe sted da hun var ferdig utdannet industrimekaniker. Hun sier selv at ”fagbrevet alltid bare har hengt på veggen som pynt...”. De store bedriftene som trengte industrimekanikere; Statoil og Hydro, hadde ansettelsesstopp i den perioden da Hilde var ferdigutdannet, og de mindre bedriftene hadde ikke garderober til jenter. Da kunne de heller ikke ansette jenter. Hilde påpeker at jentene i niende klasse på ungdomsskolen ble oppfordret til å søke utradisjonelle kvinneyrker fordi Grenlandsområdet i stor grad var preget av industri.

I forhold til påvirkning hjemmefra, forteller Hilde som moren sin, at hun ikke ble påvirket til å ta den utdannelsen hun tok. Hilde hevder også at hun ikke ble oppfordret til å ta en utdanning i det hele tatt.

Det var ingen som påvirket meg til den utdannelsen jeg tok. Jeg ville bare ha en kort utdanning, jeg. Jeg ville ikke på Gym., det var det eneste jeg visste at jeg ikke ville. Jeg ville ta en yrkesretta utdanning, så det var enten prosess eller mekaniker det sto mellom. Mamma påvirket meg ikke til en utdanning, men så lenge jeg var fornøyd, var mamma fornøyd. Ingen av vennene mine påvirket meg heller.

Ut i fra det Hilde forteller, var det aldri et alternativ ikke å ta en utdanning. Hun hadde allikevel ingen klare ambisjoner om hva hun ville bli. Det eneste hun visste var at utdannelsen skulle være kort.

På spørsmål om hvorvidt Marit, Kari og Hilde har trivdes i yrkene de har hatt, svarer alle tre bekræftende på det. Men de to yngre, Kari og Hilde, kunne gjerne tenkt seg å arbeide innenfor omsorgsykker. Marit fra eldste generasjon ytrer også et ønske om å jobbe i et omsorgsykke. Kari mener fortsatt at hun kunne egnet seg godt som barnepleier, som hun ønsket da hun var ung, mens Hilde gjerne kunne tenke seg å ha et yrke hvor hun kan ”gjøre litt mer nytte for seg”, som hun selv sier:

Jeg kunne godt hatt en jobb med for eksempel psykisk utviklingshemma, eller noen andre som trenger noe hjelp sånn. Det kunne jeg godt tenkt meg. Liksom at jeg hadde følt at jeg hadde gjort noe konstruktivt. Vi har jo snakka om det også, at jeg kanskje kunne ha begynt på noe skolegreier, men sånn som det er nå, med den stillinga jeg har, så er det veldig greit. Jeg jobber jo ikke fulltid, men så lenge ungene ikke er større, og mannen min er så mye borte, så har jo veldig mye her hjemme falt på meg. Hus, lekser, mat og alt. Jeg har jo stort sett vært aleine fra mandag til fredag.

4.1.2 Astrid og Ida

Astrid, som er 55 år og tilhører andregenerasjonskvinnene, forteller en lignende historie som Kari. Astrid er hjemmeverende i dag, men har gått niårig grunnskole og tok ettårig handelsskole med kontorlinje etter det. Da hun var ferdig, fikk hun jobb på et tannlegekontor i Porsgrunn som tannlegesekretær. Hun fant fort ut at den jobben ikke passet for henne, så hun fikk ny jobb i en butikk før hun ble gravid med sin eldste datter. Hun var deretter hjemme med to barn helt til hennes yngste datter var åtte år. Da begynte hun å jobbe på en bomstasjon, og her jobbet hun helt fram til den ble nedlagt for syv år siden.

Det var tilfeldigheter som førte Astrid til de jobbene hun har hatt. I utgangspunktet ville hun bli frisør. ”Jeg valgte jo handelsskolen på grunn av den derre kjærligheten da, vettu! Men da måtte jeg til Sandefjord for å ha hybel der, og det var jo gørrtrasig når han var her! Så det ble ikke noe.” På spørsmålet om hun ble oppfordret eller påvirket til å ta en utdanning, mener Astrid at hun ikke fikk noe av det hjemmefra.

Ingen hjemmefra påvirka meg. Den gangen der så var jo alle mødrene hjemmeverende, så sånn sett så kunne jeg gjøre akkurat det jeg ville. Utdanning var ikke noe du måtte ha. Mora mi blanda seg ikke, men jeg tror hun syns sånn som det ble var greit. Du må huske på at den generasjonen var ikke vant til noe annet enn å være hjemme, så det var jo ikke akkurat sånn at hun forventet at jeg skulle gjøre noe voldsomme greier. Jeg var jo hjemme med ungene mine når de var små også, og det tror jeg hun syns var bra.

Astrid forteller mye av det samme som jeg mener ligger i utsagnene til Marit og Kari. Utdannelse var ikke ansett som viktig. Det som var viktig, og som Astrid hadde med seg hjemmefra, var å være hjemme med barna. Det var ”vanlig” i morens generasjon, og det er de verdiene og normene som Astrid tok med seg. Hun påpeker at utdannelse aldri var viktig for hennes mor, og at forventningene til at hun skulle ta seg en utdannelse dermed ikke var til stede.

Astrid har to døtre. Hennes yngste datter, Ida, er i dag 29 år. Astrid forteller at hun mener hun alltid har oppfordret Ida til å ta seg en utdannelse. ”Jeg var jo litt oppsatt på at Ida skulle ha et fag, men hva hun valgte var egentlig ett fett, bare hun gjorde noe. Det er liksom noe du må ha i dag.”

Ida, som er født i 1981, jobber i dag i halv stilling i hjemmesykepleien, og mener at hun verken har blitt påvirket eller oppfordret av moren sin til å ta en utdannelse i oppveksten.

Jeg ble i hvert fall ikke påvirket! Jeg var først ute av alle jentene på min alder i Langangen som har gått helse og sosialfag, også. Jeg husker i syvende klasse så var vi utplassert på sykehjem, og da var det bare sånn; ”Herregud, kan man få betalt for den jobben her!”, liksom! Mamma og pappa påvirket meg i hvert fall ikke på noen måte. Den blemma der gjorde de med søstera mi. De ville at hun skulle gå noe greier, og det angra de vel på, så jeg fikk gjøre hva jeg ville.

Ida blir nesten litt oppgitt når hun får spørsmål om hun føler at hun ble påvirket hjemmefra til å ta en utdannelse, og hun er nøye på å påpeke at hun var den første i sin generasjon i Langangen som valgte helse- og sosialfag som studieretning. Hun legger vekt på at dette var et selvstendig valg fra hennes side, og at påvirkningen fra foreldrene var minimal. Hun nevner allikevel at foreldrene hennes påvirket søsteren hennes, og mener det var grunnen til at hun ikke ble påvirket til å gjøre noe spesielt. Idas søster bor også i Langangen og er fire år eldre enn Ida. Hun gikk allmennfaglig studieretning og utdannet seg til laborant og jobber i dag i Herøya Industripark.⁹²

Ida ville heller ikke ha en lang utdannelse. Hun er glad for at hun valgte det yrket hun har, og hvis hun skulle hatt en annen jobb, ville hun fortsatt valgt et omsorgsykke. Som Hilde, som også er fra yngste generasjon, jobber heller ikke Ida i full stilling. Hun ser det som viktig å ha tid hjemme med barna sine mens de er små. Samtidig syns hun det er deilig å jobbe halvt så lenge hun ikke trenger å jobbe mer av økonomiske grunner.

⁹² Årsaken til at Idas søster ikke er med i undersøkelsen er fordi det hadde gjort det veldig tydelig hvem de er ovenfor andre i Langangen, og det var ikke ønskelig fra Astrids side. Det var mest naturlig for meg å velge Ida som informant ettersom hun er i min omgangskrets, i motsetning til hennes søster.

Jeg jobber kun 50 % stilling nå, og før jeg fikk ungane jobba jeg jo mer. Men det er mye bedre å jobbe sånn som jeg gjør nå, for da henter jeg ungane tidligere i barnehagen og sånn, og så lenge jeg slipper å jobbe fullt, så er det helt greit! Så lenge hjula går rundt, liksom!

4.1.3 Liv og Anette

Liv er 57 år og jobber som selger i en sjokoladebedrift. Det har hun gjort i hele sitt voksne liv, men i forskjellige bedrifter. Av utdanning har hun folkeskolen og ettårig handelsskole samt ett år på husmorsskole. Liv hadde i utgangspunktet sett for seg å bli sykepleier, men som Astrid møtte hun en mann på sin vei, og planene endret seg. Liv mener selv at hun aldri har blitt påvirket av moren sin eller noen andre i forhold til valg av utdanning og arbeid.

Det var ingen som påvirka utdannelsen min. Det var vel egentlig ikke så veldig mange andre reelle valg enn handelsskolen og husmorsskolen, så sånn sett var det vel egentlig bare tilfeldigheter at det ble sånn. Dessuten så trengte du ikke så mye utdanning for å komme inn på arbeidsmarkedet på den tida. Mora mi oppfordra meg heller aldri til å ta en utdanning. Hun hadde jo ingen sjøl, men hun jobba jo for det, hun. Ikke når jeg var liten da, men etter hvert når jeg ble større, så jobba hun bestandig. Jeg gikk vel i sjette eller syvende da hun begynte å jobbe.

Liv, Astrid og Kari, alle fra andregenerasjon og alle ufaglærte, forteller ganske like historier om deres valg i forhold til utdanning, arbeid og om deres mødre. Liv sier at utdanning verken var viktig for henne eller hennes mor. Det var jobber å få uansett. Liv påpeker at utdanningstilbudet ikke var stort da hun var ferdig på folkeskolen, slik at hun egentlig ikke hadde noen valg utover handelsskole og husmorsskole. Her mener jeg det er viktig å poengtere at både Marit, fra førstegenerasjon og Kari og Astrid, begge fra andregenerasjon, allerede har fortalt at det fantes muligheter til å bli sykepleier, barnepleier og frisør. Allikevel mener altså Liv at hun ikke hadde andre valgmuligheter enn det hun valgte. Både Liv og Astrid tilhørte arbeiderklassen, mens Kari tilhørte bondeklassen. Dette kan føres tilbake til det jeg nevnte innledningsvis i dette kapittelet; at barn av arbeiderklassen og bondeklassen ikke i like stor grad som middelklassebarn, blir påvirket til å ta høyere utdanning. Foreldre har selv ingen utdanning og føler at de ikke har nok kunnskap om et system de ikke er kjent med. Arbeider- og bondeklasseforeldre i førstegenerasjon har antakelig også erfart, som deres døtre påpeker, at utdanning ikke har vært nødvendig for kvinner fordi det har vært jobber å få.

På spørsmål om Liv trives i den jobben hun har i dag, svarer hun at hun angrer på at hun ikke gikk sykepleierstudiet. Her innrømmer hun også at det fantes andre muligheter for utdanning enn den veien hun valgte. ”Jeg holder en knapp på at yrkesvalget mitt kunne vært annerledes... Det ligger litt i underbevisstheten at som sykepleier kunne jeg trives godt. Jeg tror jeg kunne gjort en bedre jobb der, enn den jeg gjør i dag.”

Liv innrømmer at hun kanskje valgte feil yrke, og samtidig påpeker hun at det fantes andre utdannelsesveier for kvinner da hun var ung. Det tyder på at forventningene til kvinner i hennes generasjon var annerledes enn i dag. Kjønnssrollestereotypene var mer utpreget, og hvis ingen stilte krav til deg eller forventet noe av deg, så var det ikke så nøye hva du gjorde. Det virker som både Kari og Liv ser annerledes på sine valg i dag, enn de gjorde da de tok sine valg.

Liv mener ikke at hun oppfordret datteren sin, Anette som er 35 år, til å ta den utdannelsen hun valgte, men hun forteller at hun synes det var viktig at Anette fullførte når hun først hadde påbegynt utdannelsen sin. Liv mener også at det må ha vært vanskeligere for Anette å velge hva hun skulle utdanne seg til, fordi utdannelsesstilbudet i hennes generasjon var større.

Jeg oppfordra henne aldri til å ta en utdanning som frisør. Det var noe hun valgte sjøl, uavhengig av hva jeg måtte mene. Jeg sto jo på for at hun skulle fullføre det når hun først begynte, jeg backa henne jo opp da, men hun valgte ikke å ta seg en utdanning etter noen oppfordring fra meg, sånn sett.

Jeg mener at mye av grunnen til at Liv aldri oppfordret Anette til en utdanning, antakeligvis har sammenheng med den bakgrunnen som Liv selv har. Hun hadde en arbeiderklassebakgrunn, hvor utdanning ikke ble ansett som viktig for å få seg en jobb.

Anette, Livs datter, er født i 1974 og jobber ikke som frisør i dag, selv om det var det hun utdannet seg til. Hun jobber som salgsfremmer, en jobb som består i å sette ut varer i butikker. Hun har altså samme type jobb som sin mor og samme type jobb som Hilde, som også er hennes venninne. Anette byttet jobb fordi hun ville ut av det lille lokalet frisører jobber i, og fordi hun trengte nye utfordringer. Dessuten lengtet hun etter en mer fleksibel arbeidstid slik at hun kunne være mer hjemme med sine to barn. I forhold til påvirkning eller oppfordring til å ta utdanning og jobb, så mener heller ikke Anette at hun fikk noe av det hjemmefra.

Det var ingen som påvirket meg direkte i forhold til utdanning, og i hvert fall ikke til å bli frisør. Eller, altså, mamma sa jo ”du må jo liksom gjøre noe”, men aldri noe spesifikt. Jeg følte ikke at noen forventet noe av meg sånn i forhold til utdanning. Det er jo ingen av mødrene våre som har noe særlig utdanning heller. Men jeg jobber jo ikke som frisør nå. Jeg slutta og gikk et år på sekretærlinje også, før jeg begynte i samme type jobb som mamma.

Anette legger vekt på at ”ingen av mødrene våre hadde noen særlig utdanning de heller”. Hun henviser da til mødrene til jevnaldrende i Langangen. Her er det underforstått at det ikke var forventet av henne å ta en utdanning fordi verken hennes mor eller noen av de andre mødrene i hennes miljø hadde noen utdanning. Allikevel jobber Anette i det samme yrket som moren sin i dag, og her mener jeg det ligger en påvirkning mellom mor og datter. Om

ikke påvirkningen til et spesifikt yrke eller en spesiell utdanning var til stede da Anette var yngre, har den antakeligvis gjort seg gjeldende i voksen alder.

Anette er ikke fremmed for et annet yrke enn det hun har i dag. Hun trives godt i jobben sin, men hvis hun skulle valgt noe annet, ville hun også valgt et omsorgsyrke.

Jeg trives jo veldig godt i den jobben jeg har i dag, men det hadde ikke vært utenkelig å gjøre noe annet heller. Jeg kunne faktisk tenkt meg å jobbe med psykisk utviklingshemma eller noe sånt. Det kommer vel av at da jeg var yngre og gikk på ungdomsskolen, så jobba vi noen lørdager innimellom sammen med dem, og jeg syns de er helt herlige!

4.1.4 Bente og Stine

Bente er 60 år, og flyttet til Langangen da hun traff mannen sin. Hun var da 19 år, og har bodd hele sitt voksne liv i Langangen. Bente jobber som selger i en gullsmedbutikk, men har jobbet som selger i forskjellige butikker i 30 år. Etter fullført folkeskole gikk hun husmorsskole med et år på søm og et år på husstell, før hun begynte å jobbe noen år i butikk. Siden gikk hun ettårig butikkskole, som er det samme som de andre kvinnene i hennes generasjon har beskrevet som handelsskole. I forhold til utdanning, mener Bente at hun aldri verken ble påvirket eller oppfordret av sin mor. Moren hennes hadde ingen utdanning selv, men Bente tror at hun alltid ønsket det.

Da mora mi var ung, så var det jo ingen av mødrene som jobba, det var jo det som var vanlig. Men på 70-tallet, like før sønnen min ble født, så jobba hun litt. Det var jo ikke noe reelt alternativ for mora mi å ta seg en utdanning. Jeg tror egentlig det var hennes store sorg, i hvert fall etter hun ble godt voksen. Men det var ingen som påvirket meg til å ta en utdanning. Og mora mi kunne i hvert fall ikke se for seg at jeg skulle stå i butikk. Hun hadde helst sett at jeg skulle jobbe på et kontor, men det ville jeg jo ikke! Selv om hun ville at jeg skulle jobbe på kontor, så ble jeg ikke akkurat oppfordret til å ta en utdanning. Du kan vel si at jeg gikk de åra jeg gikk på ren trass! På den tida så var det liksom sånn at noe var mye ”finere” enn alt annet, så da var det vel ”finere” å sitte på kontor, da..

I likhet med Astrid og Liv, oppfattet Bente at moren ikke hadde muligheter til å ta en utdanning. Dette samsvarer også med det Marit fra første generasjon beskriver. Bente poengterer allikevel at moren hennes ga uttrykk for at hun ønsket en utdanning, på lik linje med Marit. For Bentes egen del kunne hun ta en utdanning hvis hun ville, men det var ikke så viktig om hun ikke gjorde det. Moren til Bente var allikevel opptatt av at hvis hun først skulle ta en utdanning, så var det enkelte yrker som ”passet” en kvinne bedre enn andre yrker.

I forhold til Bentes datter, Stine, som er 28 år og hjelpepleier, tror Bente at hun ikke har påvirket henne til å ta en utdanning. Hun er bestemt på at Stine alltid har gjort det hun har hatt lyst til å gjøre:

Jeg tror ikke vi oppfordra henne til å ta noen utdanning av noe slag, men det er vel heller for at hun har vært ganske bevisst på at hun skulle gå den veien hun har gjort. Hun har alltid vært glad i unger, og har alltid sagt at hun kunne tenke seg å jobbe med unger, så det kom ikke som noen overraskelse at det var det hun valgte. Hvis hun ble påvirket av noen, så var det vel venner som hadde gått den samme veien før, men jeg tror at hun valgte... - altså, jeg har alltid sett på dattera mi som så selvstendig, og veldig lite lett å påvirke, så jeg tror de valgene hun har tatt de står'a for.

Stine, som er født i 1982, jobber i dag som hjelpepleier. Hun sier at hun alltid har sett for seg at hun skulle jobbe med mennesker, og hun har jobbet i samme yrke i 8 år. Hun mener selv at hun ikke er påvirket av familien, men mener at venner kanskje kan ha spilt en rolle i hennes valg av utdanning:

Foreldra mine har ikke påvirket meg når det kommer til utdanning, men de er veldig fornøyd med at jeg er hjelpepleier! Men jeg tror egentlig aldri de har hatt så høye forventninger til meg. Det har liksom bare vært å gå sine egne veier. Mora mi er jo gullsmid, men hun er jo ikke utdannet til det. Hva har'a gått for noe igjen'a..? Husmorskolen, som de kalte det før i tida, tror jeg. Jeg vet egentlig ikke hva det er, men det ligger vel litt i ordet... Pappa er snekker. Da vi gikk ut av ungdomsskolen så var det jo veldig mange som allerede gikk helse og sosial, men det var vel bare jeg som gikk hjelpepleier. Egentlig ville jeg bli ambulansarbeider, men jeg kom ikke inn.

Bente og Stine er altså enige om at Stine ikke er påvirket hjemmefra, men de har ulike forklaringer på hvorfor. Stine sier at hun ikke tror at foreldrene hennes har hatt så høye forventninger til henne, mens Bente sier at hun ikke har følt noe behov for å påvirke fordi hun mener at Stine alltid har vært selvstendig og at hun ikke trodde hun *kunne* påvirke henne. At Stine sitter igjen med et inntrykk av at foreldrene hennes aldri har hatt forventninger til henne, tyder på at utdanning og jobb aldri har vært et tema som det har blitt snakket noe om, og dette inntrykket forsterkes av at Stine heller ikke vet hva moren har av utdanning, men tror mer eller mindre at moren er utdannet husmor.

I forhold til trivsel på jobben, er både mor og datter fornøyd. Bente er så fornøyd at hun ikke kunne tenke seg en annen jobb, fordi hun er sosialt anlagt at hun ville savnet kontakten med andre mennesker hvis hun hadde hatt et annet yrke. Stine kunne tenke seg å videreutdanne seg innenfor samme yrkesgruppe som hun befinner seg i nå. "Jeg kunne aldri tenke meg å ikke jobbe med mennesker, men kanskje i en litt annen jobb enn den jeg har nå. Jobbe med mennesker på en annen måte. Jeg prøver å finne ut av det."

4.1.5 Bjørg og Heidi

Bjørg er 62 år, og kommer opprinnelig fra en liten bygd rett ved siden av Langangen. Hun traff mannen sin som 19 åring, og har bodd i Langangen i hele sitt voksne liv. Bjørg jobber på Helse- og aktivitetssenteret i Porsgrunn kommune, hvor hun er ”litt kontordame og litt sånn altmulig-dame, litt på kjøkkenet og litt overalt!” Opprinnelig er hun utdannet frisør, og tok utdannelsen sin på frisørskole i Sandefjord etter at hun var ferdig med folkeskolen. Da hun hadde jobbet noen år og startet sin egen frisørsalong, sluttet hun å jobbe for å være hjemme med barna sine. Det var hun fram til yngste barn var seks år. Bjørg mener, i motsetning til de andre kvinnene i hennes generasjon, at hun ble påvirket til å ta en utdanning av moren sin. Om ikke til å bli frisør, så i hvert fall en eller annen utdanning.

Jeg ble aldri påvirket hjemmefra til å bli frisør. Det var ikke noen i familien eller noen som noen gang påvirket meg i den retningen. Jeg synes bare det var gøy med hår og sånn! Det var ingen av vennene mine som gjorde det heller, egentlig. Men mora mi var jo for så vidt opptatt av at jeg skulle ta en utdanning, hun synes det var viktig. Jeg tror hun synes at valget jeg tok var greit.

Bjørns mor hadde selv ingen utdanning, men da hun var ung jobbet hun på restaurant i Porsgrunn. ”Mamma hadde ingen muligheter for utdanning heller. Det var vel nesten ingen av kvinnfolka i den generasjonen som hadde det.” I forhold til datteren Heidi, som er 33 år, mener Bjørg at hun har oppfordret henne til å ta en utdanning.

Vi har alltid sagt til dattera vår at det er om å gjøre å få seg en utdanning, gå på skolen og pressa litt på det... - eller i hvert fall sagt at det er ålreit om hun gjør det, og bestandig sagt ”dette klarer du” og ”stå på”. Så litt press og påvirkning til å ta seg en utdanning har det vel vært. Ikke nødvendigvis akkurat den utdannelsen hun har tatt, men en utdanning. Jeg tror ikke venner heller påvirket i det konkrete valget hun tok, men kanskje til det å fortsette å gå på skole, og det å trives på skolen. Hun begynte jo på allmennfaglig og der hadde hun vel en gjeng som synes det var ålreit å gå på skolen, så jeg kan nok tenke meg at det kan ha vært en påvirkningskraft.

Selv om Bjørg mener at hun har påvirket og oppfordret Heidi, så legger hun vekt på at miljøet, i like stor grad som familien, har vært med på å påvirke datteren. Heidi valgte, i motsetning til alle de andre kvinnene i hennes generasjon i min undersøkelse, å gå allmennfaglig studieretning etter niendeklasse. Det at hun fant et miljø av andre utdannelsesinnstilte medelever har bidratt til at Heidi fikk motivasjon til å fortsette med studier etter videregående. Heidi jobber i dag i barnevernstjenesten, og har en fagsammensetning av ulike universitetsfag. Heidi føler også selv at hun har blitt påvirket hjemmefra til å ta en utdanning. I hvert fall til en viss grad:

I forhold til om jeg har blitt påvirket hjemmefra i forhold til utdanning, så vil jeg svare både ja og nei. Det ene er at de synes jeg burde ta allmennfaglig, for eksempel. Ikke gå yrkesretta. Så det er vel den sterkeste påvirkningen de hadde, at de anbefalte meg å gjøre det, og det var noen av de andre jentene i klassen min som også gjorde det, så det var sånn sett ikke en veldig vanskelig avgjørelse å ta. Jeg kjente

at jeg hadde litt lyst til å gå yrkesretta... - på en måte "the easy way". Også har det vel litt med at jeg liker å jobbe med mennesker også å gjøre, og det er vel der den tanken om å bli sykepleier kom inn i bildet først. Også var det litt sånn "kanskje du burde bli sykepleier", det kan jeg huske mamma sa. Men utover det så tenker jeg ikke at de påvirka meg. Men det er klart at når du får høre og noen sier "du er jo flink til det og det" eller "dette er du jo god på", så er jo det egentlig påvirkning.

Heidi er altså eneste kvinne blant mine informanter som har tatt høyere utdanning og som fortsatt bor i Langangen og som til en viss grad mener at hun har blitt oppfordret til å ta en utdanning hjemmefra. Hvis vi ser tre generasjoner under ett fra Bjørgs mor, til Bjørg og til Heidi, så er disse tre de eneste som har blitt påvirket til å ta en utdanning fra førstegenerasjon ned til tredjegerasjon, selv om Bjørgs mor aldri tok en utdanning selv. Heidi sier selv at en yrkesrettet utdanning hadde vært "the easy way", og sier dermed at det ligger er form for implisitt forståelse av at det å ta en utdanning som ikke er av praktisk art er "the hard way". Det er antakeligvis en holdning som de fleste av mine informanter har. Hva det kommer av, bunner mest sannsynlig i at allmennfaglig studieretning og høyere utdanning ikke har vært vanlig blant kvinner i Langangen i de to foregående generasjonene, og dermed har heller ikke yngste generasjon blitt oppfordret til det av sine mødre. Det har ikke eksistert en kultur for høyere utdanning blant kvinner i Langangen. De verdiene og normene som har blitt overført gjennom disse tre generasjonene har i større grad handlet om familie, hus og hjem. Kvinnene i min undersøkelse har som nevnt alle bodd i Langangen, tett på hverandre, i tre generasjoner. Mødrenes og bestemødrenes roller blir mer synlige og lettere overførbare fra generasjon til generasjon i en bygd hvor man lever tett på hverandre og omgås daglig.

4.1.6 Oppsummering og teoretisk diskusjon

Fortellingene til tre generasjoner kvinner i Langangen om utdanning og arbeid gir grunnlag for å hevde at selv om de fleste kvinnene i tredjegerasjon hevder at de ikke har blitt påvirket av sine mødre, så har det ligget en indirekte påvirkning fra mor til datter i kulturen. Både Marits fortellinger, og andregenerasjonskvinnenes fortellinger om deres mødre tilsier at de ikke oppfattet at det fantes reelle muligheter for dem til å ta en utdanning, selv om de skulle ønsket det. Alle kvinnene i andregenerasjon ble født i etterkrigstida. Da de ble gamle nok til å velge en utdanning utover den obligatoriske folkeskolen, hadde disse kvinnene betydelig større muligheter enn sine mødre til å ta en utdanning hvis de ønsket det. Noen gjorde det, og noen gjorde det ikke. Men uavhengig av det har alle kvinnene endt opp i kvinnedominerte yrker. Hovedpoenget med valget av yrke var ikke selvrealisering gjennom jobben, men *muligheten* til å bidra til å forsørge familien. Marit, i førstegenerasjon, mener selv hun påvirket datteren sin, selv om Kari ikke føler dette selv. Det samme gjelder Kari og datteren

Hilde, Astrid og Ida, Liv og Anette. Jeg mener at generasjonsoverføringen av kjønnsrollestereotyper som har vært med på å påvirke kvinnenes valg av utdanning og arbeid, er tydeligere mellom første- og andregenerasjonskvinnene enn fra andregenerasjonskvinnene ned til tredjegerasjon, fordi alle kvinnene i første- og andregenerasjonen tydelig påpeker at de ikke hadde noe reelt valg enn det de valgte. Jeg tolker det som at de mener at utdanning ikke var så viktig for dem, fordi de hadde andre roller og oppgaver. Tredjegerasjonskvinnene illustrerer alle at de hadde valgmuligheter. Et sted i mellom andre og tredje generasjon har kjønnsrollene knyttet til kvinners utdanning og arbeid endret seg i forhold til foregående generasjoner.

Alle kvinnene i andregenerasjon har i kortere eller lengre perioder vært hjemme med barn. Bente og Liv var kortest tid hjemme med barn, men begge opplevde omstendigheter som gjorde at de ble tvunget til å jobbe mer. Liv mistet mannen sin tidlig, mens Bentes mann ble tidlig uføretrygdet på grunn av sykdom. Som Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg også har funnet i sine studier av tre generasjoner kvinner, er det en paradoksal utvikling blant jenter i etterkrigstida. Selv om den økonomiske ekspansjonen og utviklingen av velferdsstaten førte til at gifte kvinner i større grad enn tidligere kunne gå ut i lønnet arbeid, så skaffet den samme utviklingen større muligheter for at også mødre i arbeiderklassen kunne være hjemme med barna sine hvis de ønsket det.⁹³

Alle jentene i tredjegerasjon i min undersøkelse har tatt en utdanning, men de forteller om ulike grunner for å gjøre det. Felles for dem er at samfunnet vårt krever at man må ta seg en utdanning for å være garantert jobb. Ingen av kvinnene i tredjegerasjon mener at det er et reelt valg å ikke ta en utdanning av noe slag.

Hvordan kan dette overføringsmønsteret mellom generasjonene forstås? I denne sammenhengen er det relevant å avgrense en diskurs som jeg mener kvinner i Langangen orienterer seg ut i fra. Alle kvinnene formidler at omsorgsarbeid står sentralt i forhold til valg av utdanning og arbeid. Jeg mener derfor at kvinnenes valg av utdanning og arbeid er knyttet opp mot en omsorgsdiskurs. De kvinnene som ikke har en utdanning, har valgt slik fordi de fikk barn forholdsvis tidlig i livet og prioriterte derfor å være hjemme med barna. På den andre siden har flere av kvinnene som har tatt en utdanning, utdannet seg innenfor omsorgsykker, og flere ville valgt omsorgsykker om de kunne valgt igjen. En omsorgsdiskurs tilgjengeliggjør en bestemt subjektposisjon for de elleve kvinnene; å være en *omsorgsperson*.

⁹³ Bjerrum Nielsen & Rudberg (2006):317

Denne subjektposisjonen er også avhengig av en viss type mentalitet som er dypt innarbeidet i kvinnene, og som ifølge Liljeström-Skarp er ”institutionaliserade tankesystem och diskurser i ett visst samhälle.”⁹⁴ Det vil si at kvinnene besitter en type mentalitet som er blitt naturalisert gjennom en oppvekst innenfor en avgrenset sosial og kulturell kontekst. Viktigheten av å være en omsorgsperson i yrkessammenheng eller privat kommer tydelig fram i kvinnenes fortellinger. Det betyr at påvirkningen mellom generasjonene er indirekte. Jeg mener at dette er et resultat av en mentalitet som legger føringer i forhold til hva som oppfattes naturlig for en kvinne å gjøre eller velge. Mentaliteter overføres relativt ubevisst fordi de er knyttet opp til en bestemt type sosial praksis som over tid oppfattes som naturlig i et samfunn. Kvinner i Langangen har i tre generasjoner innarbeidet en mentalitet som tilsier at det er naturlig for kvinner å være hjemme med barna sine. Både førstegenerasjon og andregenerasjon var hjemme med barna da de var små, noen helt opp til ungdomsskolealder. Jeg mener det kan knyttes et økonomisk perspektiv til endringen fra andregenerasjon til tredjegenerasjon, fordi majoriteten av tredjegenerasjonskvinnene gir uttrykk for at de ikke har økonomisk mulighet til å slutte å jobbe helt mens barna er små.

Tre av fem kvinner i tredjegenerasjon jobber i omsorgsykker, mens to jobber i serviceyrker. Alle ønsker å ha muligheten til å være mer hjemme sammen med barna sine, og alle ville jobbet i omsorgsykker om de kunne velge. Det kan tyde på at kvinnene i tredjegenerasjon overfører det å være en omsorgsperson fra det private til det yrkesmessige, fordi muligheten til å være hjemme fulltid med barn ikke er et alternativ for kvinner i Langangen i dag.

Konklusjonen i forhold til kvinner i Langangen og deres valg av utdanning og arbeid er at det definitivt har skjedd en endring gjennom tre generasjoner kvinner når det gjelder forutsetninger, valg og forventninger. Allikevel er den endringen først synlig fra andregenerasjon til tredjegenerasjon. Hovedgrunnen til det mener jeg først og fremst er et resultat av samfunnsmessige endringer. Det kreves utdanning hvis man skal være sikret jobb i dag, samtidig som de aller fleste i dag trenger to inntekter for å klare seg. Selv om kvinnene i tredjegenerasjon hadde ønsket at de hadde mulighet til ikke å ta en utdanning og være hjemme med barna sine og fortsatt være garantert jobb etterpå, så er ikke dette mulig i dagens arbeidsmarked.

⁹⁴ Liljeström-Skarp, sitert i Thorsen (1993):19

4.2 Barn og familieliv

Jeg mener at et viktig perspektiv i forhold til kontinuitet eller endring i kvinnekultur i Langangen, er forhold som omhandler ekteskapsinngåelse, barn og familieliv. Flere av kvinnene i første- og andregenerasjon har nevnt at ”det var bare å gifte seg og få unger”. I det følgende skal kontinuitet eller eventuelle endringer gjennom tre generasjoner behandles i forhold til det som omhandler aspekter rundt sammenhengen mellom alder i forhold til stiftelse av familie, samt i hvilken grad oppvekstkår i bygda før og nå har vært med på å påvirke kvinnenens valg. Her har jeg valgt å analysere hver generasjon for seg, og Beauvoirs teorier og transcendens og immanens står sentralt.

4.2.1 ”Det var jo sånn det var da... Bli gift og få unger” - Førstegenerasjonsfortellinger

I eldste generasjon er det bare tre kvinner som er født og oppvokst i Langangen, og av dem har jeg som nevnt bare hatt anledning til å intervjuet Marit. For øvrig har jeg valgt å inkludere utsagn som andregenerasjonskvinnene erindrer om deres mødre.

Jeg var 18 år da jeg gifta meg, og mannen min er jo ni år eldre enn meg. Jeg var 18 år jeg, da dattera mi ble født. Hun ble ikke født så lenge etter vi gifta oss. Jeg har egentlig ikke tenkt så mye over hvorfor jeg fikk barn da jeg gjorde... Det var liksom sånn det var; man gifta seg og fikk unger. Vi bodde jo sammen med svigerforeldrene mine også, på den tida, og jeg følte jo at jeg ble veldig bundet opp da jeg fikk barn. Det ble veldig mye press fra alle kanter, både med svigerforeldre og barn. Men det gikk jo. Da jeg var 25 år så hadde jeg jo tre barn...

Marit, som er 78 år, poengterer at det nærmest var hennes skjebne å gifte seg og få barn.

Allikevel kommer det fram av det Marit forteller at det hastet med å gifte seg. Hun forteller at hun fikk sitt første barn like etter at hun giftet seg, og det vil si at hun allerede var gravid med sitt første barn før hun ble gift. Hun sier ikke at det ikke var ønskelig å få barn da hun gjorde, men hun sier heller ikke at det var et bevisst valg hun tok. Hun følte at småbarnsperioden var preget av stress ettersom hun måtte ta seg av sine egne barn, som kom relativt tett, samtidig som hun måtte pleie sine aldrende svigerforeldre. Det kommer klart fram av det Marit forteller at det faktum at hun giftet seg og fikk barn så tidlig i livet var noe som var forventet av henne.

Astrid, som er 55 år, forteller mye av det samme om moren sin, som var født og oppvokst i Langangen. Det var en kvinnes jobb å gifte seg og få barn. Hun sier at hun tror moren hennes følte at det var naturlig for henne å gifte seg og få barn, og at det var hennes vei inn i voksenlivet. ”Det var jo det som var jobben hennes”, sier Astrid. Dette kan tolkes som at

kvinner i denne generasjonen opplevde at de var et produkt av sin biologi, slik Beauvoir gir hevder.

Liv illustrerer det samme når hun forteller hva hennes mor har fortalt henne.

Det var jo sånn det var da; bli gift og få unger. Jeg tror mamma hadde det vanskeligere enn meg, for hun bodde jo sammen med svigerforeldrene sine da hun fikk unger. Det var det jo mange som gjorde på den tida. Med tanke på hennes posisjon da, som bodde hjemme hos svigerforeldrene sine, så ville jeg ikke ha bytta i det hele tatt.

Det kommer tydelig fram av utsagnene til Marit, og Astrids og Livs utsagn om sine mødre, at første generasjonskvinner ikke tenkte så mye over det faktum at de giftet seg og fikk barn i tidlig alder. Jeg vil argumentere for at utsagnene til første generasjonskvinnene gir et bilde av at de var tradisjonsbundne og preget av immanens.⁹⁵ Det kommer tydelig fram at kvinner i første generasjon i stor grad opplevde at de var determinert av deres biologi ettersom de uttrykker at de ikke følte at de hadde noe annet valg enn å gifte seg og få barn.

4.2.2 "Vi var ikke nødt til å gifte oss, men det var vel bare flaks"-

Andregenerasjonsfortellinger

Andregenerasjonskvinnene i min undersøkelse har forskjellige historier å fortelle om det å stifte familie. Disse kvinnene fikk alle barn i tiårsperioden mellom 1972 og 1982.

Jeg gifta meg da jeg var 20 år. Eller, altså, jeg ble 21 år like etterpå. Men jeg traff jo mannen min da jeg var 16 år, så vi har vært sammen i 42 år nå. Jeg var 21 år da dattera mi ble født, men hvorfor jeg valgte å få barn da jeg gjorde...? Nei, det var jo at jeg... - nei, det var faktisk et... - nei, må vi snakke om det'a?! Altså, vi var ikke nødt til å gifte oss, men det var vel bare flaks! Unger var vel ikke akkurat noe prøvde å hindre, for vi ville jo ha unger og holdt jo på å bygge hus. Jeg valgte meg jo for så vidt en familie i ung alder, men det er ikke sikkert jeg hadde valgt det i dag sånn som samfunnet er nå, men jeg føler ikke at det å få barn endra meg i noen særlig grad, for jeg var så vant til å passe brødrene mine fra de var helt små.

Dette sier Kari, som er 59 år. Hun var også veldig ung da hun fikk sitt første barn, men hun hadde vært sammen med mannen sin i fire år før de giftet seg og fikk barn. Av det Kari forteller, kan det se ut som det har skjedd en endring fra første generasjon. Kari illustrerer et bilde som tilsier at andregenerasjonskvinner ikke hadde det samme presset til å gifte seg så tidlig som sine mødre. Allikevel kommer det fram av Karis utsagn at det ikke var helt frivillig at hun giftet seg og fikk barn allerede som 20 åring. Hun er nøye på å spesifisere at hun ikke var nødt til å gifte seg, men datteren hennes ble født ganske nøyaktig ni måneder etter bryllupet. Hun gir dermed uttrykk for at hun måtte være gift da hun fikk barn: "Vi var ikke nødt til å gifte oss, men det var vel bare flaks". Dette er altså forhold som henger igjen fra

⁹⁵ Mortensen, Egeland, Gressgård, Holst, Jegerstedt, Rosland & Sampson (2008):45

hennes mor; man skulle ikke få barn utenfor ekteskapet, selv ikke i 1972. Kari mener at overgangen til det å få barn ikke var stor, fordi hun hadde passet på brødrene sine fra de var små. Jeg mener at dette forteller at Kari også følte en forventning om at hennes jobb var å gifte seg og få barn. Fordi hun ble satt til å passe sine yngre brødre fra ung alder ble hun opplært i sin framtidige rolle som mamma.

Astrid fikk sitt første barn i 1977, og hun forteller denne historien om ekteskap og barn.

Jeg gifta meg da jeg var 21 år, og mannen min og jeg... - herregud, vi ble sammen da jeg akkurat hadde fylt 15 år, så du kan jo tenke deg...! Vi har vært sammen i noen år, kan du si! Jeg var 22 år da jeg fikk førstemann. Men jeg valgte det vel strengt tatt ikke... Det må jeg si, det var... - altså, hvis jeg skulle valgt, så vet jeg ikke helt når jeg hadde fått unger egentlig. Ida kom fire år etter første, og vi snakka vel kanskje om en til når vi første hadde en, men det var vel ikke planlagt det heller. Da ungene kom måtte jeg jo plutselig ta hensyn til noen andre enn meg sjøl da, og jeg var egentlig litt bortskjemt hjemmafra, så det var jo en overgang sånn sett.

Astrid var ung da hun giftet seg, og hun var ung da hun fikk sitt første barn. Men i likhet med Kari, var også Astrid sammen med mannen sin i mange år før hun giftet seg. Dette gir det samme bildet; at det var vanlig å være kjærester i flere år før man giftet seg. I likhet med Kari gir Astrid uttrykk for at barn ikke var planlagt. Hun sier at hun faktisk ikke er sikker på om hun hadde valgt å få barn da hun gjorde, hvis hun kunne valgt igjen. Ungene kom da de kom, og Ida var derfor heller ikke planlagt da hun ble født fire år etter at førstemann ble født. Både Kari og Astrid gir uttrykk for at barn aldri var et valg de tok, men noe som bare kom og som de måtte forholde seg til. Dette kan tolkes som at det også i deres generasjon ble oppfattet at en kvinnes oppgave var å gifte seg og få barn. Men de kunne vente med å gifte seg selv om de hadde funnet seg en kjæreste.

Også Liv giftet seg tidlig, og barn var heller ikke planlagt. Allikevel ble Liv mamma tidlig.

Jeg var 18 år da jeg gifta meg, og ble mamma første gang da jeg var 18 år. Men det var vel ikke akkurat et bevisst valg... Det var vel heller litt ufrivillig! Nå i dag så er det vel ikke fullt så mange sånne "ufrivilligheter" som det var i vår tid, men det er kanskje for at jenter i dag er litt eldre når de får unger. Eller "eldre"... Kanskje ikke så mye eldre her i bygda enn ellers, men i hvert fall eldre enn det vi var. I dag er nok familie og barn mye mer et valg man tar, enn det var før. For før da jeg var ung, så skulle vi jo liksom bare gifte oss og få barn. Det å få unger det forandra meg jo, fordi jeg ble mye mer ansvarsbevisst. Det ble sånn sett en helt ny tilværelse.

Liv måtte gifte seg fordi det var barn på vei. Barn var overhodet ikke planlagt, og heller ikke ønskelig så ung som hun var. Liv tror at kvinner i hennes generasjon ikke hadde noe valg når det kom til barn og familie. Hun mener at valgfrihet er noe som har kommet i hennes datters generasjon. På mange måter sier derfor også Liv at hun følte at hun var bundet opp til en forventning om hva som skulle være hennes rolle, samtidig som hun påpeker at det var en stor overgang for henne å få barn så tidlig i livet. Liv kommenterer også det jeg nevnte i

innledningen om at kvinner i Langangen er eldre når de får sitt første barn i dag enn kvinner i hennes generasjon var. Likevel er kvinner i Langangen i dag forholdsvis yngre i forhold til gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende i Norge generelt.⁹⁶

Bente har en litt annen historie å fortelle enn de tre andre kvinnene. Hun giftet seg forholdsvis tidlig og ønsket seg barn, men det ville seg bare ikke sånn med det første.

Jeg gifta meg i 74', så da var jeg 24 år, men mannen min og jeg ble sammen allerede i 69', da jeg var 19. Det var jo forholdsvis tidlig det også, selv om det var senere enn mange i min generasjon, men det var jo ikke akseptert å være samboer før. Man måtte jo være gift for å bo sammen. Jeg fikk faktisk ikke førstemann før jeg var 30 år, men vi ønska oss jo barn helt fra vi gifta oss, men det ville seg bare ikke sånn... - så vi fikk dem da de kom. Jeg er enebarn sjøl, så jeg ar alltid sagt at hvis jeg kunne få, så ville jeg ha mange unger, men det ble bare to, da. Men det gjør noe med deg å få barn. Jeg var jo hjemme mens ungane var små, og det var veldig verdifullt for meg.

Bentes historie illustrerer det samme som de andre kvinnene; det var sosialt akseptert for kvinner og menn å være kjærester over lengre tid før de giftet seg. Bente gir også uttrykk for at hun ønsket seg barn tidlig, men at det tok mange år før barna kom. Bente var altså eldre enn de andre kvinnene da hun giftet seg og planla å få barn. Det samme forteller Bjørg:

Jeg gifta meg da jeg var 24 år, men vi var sammen i fem år før vi gifta oss, da. Jeg fikk førstemann året etter at vi gifta oss, og da var jeg jo allerede blitt 25 år, så du kan vel si at tida var moden for det, da. Før så var det jo nesten sånn at hvis ikke du var gift før du var 20 år, så var det jo nesten krise, men sånn er det jo ikke lenger. Tenk om jeg hadde vært så uheldig å bli gravid før jeg var gift?! Da måtte vi jo ha gifta oss fort som fy, for det hadde jo vært katastrofe om jeg hadde kommet med stor mage, og ikke vært gift! Men det å bli mamma forandra meg i hvert fall på den måten at jeg ble mye mer ansvarsbevisst. Livet fikk en helt annen dimensjon sånn sett.

Bjørg sier mye av det samme som de andre kvinnene i hennes generasjon, selv om hun giftet seg noe senere og var 25 år da hun fikk sitt første barn. Hun poengterer at før, da moren hennes var ung, så måtte man gifte seg og få barn før man hadde fylt 20 år. Hun sier også det samme som både Kari og Liv også gir uttrykk for; at selv i 1973, da hun fikk sitt første barn, måtte hun være gift. Det var ikke sosialt akseptert å få barn utenfor ekteskapet.

4.2.3 "Tida var inne" – Tredjegerasjonsfortellinger

Både i den eldste generasjonen og i den mellomste, var den viktigste veien til voksenlivet for en kvinne å bli gift. I den yngste generasjonen forteller kvinnene andre historier om de valgene de har tatt i forhold til å stifte familie og de endringene valgene har ført med seg. Kvinnene i den yngste generasjonen har fått barn i årene mellom 1997 og 2008.

⁹⁶ Se innledningskapittelet s.7

Jeg gifta meg da jeg var 30 år, men jeg ble jo sammen med mannen min da jeg var 18. Dattera mi ble født da jeg var 26 år, og det hadde jeg egentlig planlagt fordi jeg ville ha fast jobb, og jeg ville ha et hus å bo i, og det var liksom kriteriene!”Jeg skal ha hus og jeg skal ha hus og jobb!” Alt skulle være på stell, liksom! Jeg var jo egentlig gammel jeg da, når jeg fikk unge i forhold til de fleste her i bygda, men jeg følte jo at livet endra seg. Jeg hadde jo ikke noe fritid lenger! Den er jo bare den ungen da, og alt kretses rundt den. Jeg skjønnte jo ikke hva jeg hadde brukt tida til, før jeg fikk unger.

Dette forteller Hilde, som er 38 år. Hun ble sammen med han som skulle bli mannen hennes allerede da hun var 18 år, men hun forteller videre at hun var nøye med å planlegge når eventuelle barn skulle komme. Hilde viser en vilje til å ta større styring over sitt eget liv. Hun ville ha ”alt på stell” før barna kom inn i bildet; både hus, jobb og økonomi. Samtidig følte hun at hun fikk mindre tid da hun fikk barn i en alder av 26 år.

Ida, Stine, Anette og Heidi forteller lignende historier. Av de fire kvinnene, planla to av dem å få barn fordi de mente det passet. De var ferdig med utdannelsen og følte ”tida var inne”.

Stine og Heidi planla ikke å få barn, men de sier begge at de hadde vært sammen med samboerne sine så lenge at det ”ikke var en skrekkens greie” å bli gravide da de ble det. Alle de fire kvinnene var relativt tidlig ute i forhold til gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende i Norge da de ble mødre, selv om de alle poengterer at de var sent ute i forhold til kvinner i deres foreldregenerasjon. Alle kvinnene er også enige om at det å få barn er et valg man tar i dag, i motsetning til før da det var forventet av deg. Som Ida sier: ”Jeg tenker jo at før så var barn og familie noe du måtte skaffe deg tidlig i livet, mens i dag så velger vi jo når det passer for vårs”.

Både Ida, Anette, Stine og Heidi var samboere i flere år før de fikk barn, og bortsett fra Ida er de fortsatt samboere, ikke gift. Dette tilsier at det har skjedd en stor forendring fra andregenerasjon til tredjegerasjon når det gjelder hva som er sosialt akseptert i lokalsamfunnet i forhold til å få barn utenfor ekteskap. Ingen av kvinnene i tredjegerasjon reflekterer over at det har noen betydning om barna kom før eller etter ekteskap. I motsetning til sine mødre legger alle kvinnene vekt på hvor stor endring de følte det var da de selv ble mødre. Stine sier: ”Jeg ble jo mye mer voksen da jeg fikk unger, jeg tenker mye mer på hvilke valg jeg tar med tanke på hva ungene mine kan få høre om meg senere, liksom”, mens Heidi mener at livet fikk en ny dimensjon da hun ble mamma. ”Jeg har både tenkt og sagt det flere ganger at ”hvis ikke dette er meningen med livet (å få barn), hva er det da?” I tillegg nevner alle at de har blitt mer bekymret etter de ble mødre, noe som er nytt fra andregenerasjon til tredjegerasjon.

4.2.4 Oppsummering og teoretisk diskusjon

Det kommer fram av utsagnene at den største endringen mellom første- og andregenerasjonskvinnene er at det var sosialt akseptert å være kjærester i lengre tid før man giftet seg. Det var ikke et alternativ for kvinnene i førstegenerasjon og være kjærester. Flere av kvinnene i andregenerasjon giftet seg forholdsvis tidlig, men tidlig giftealder i denne generasjonen kan ha med rent historiske faktorer å gjøre. Etter 1950-tallet hadde flere råd til å gifte seg tidligere, ettersom familieøkonomien i denne perioden ble bedre.⁹⁷ Det kommer også fram at det fortsatt ikke var sosialt akseptert å få barn utenfor ekteskap i Langangen i perioden fram til 1980-tallet.

Flere av kvinnene i andregenerasjon påpeker at det å få barn endret dem. De følte at de ble mer ansvarsbevisste og at livet fikk en ny dimensjon. Dette er et nytt aspekt som kommer fram i andregenerasjonsfortellingene. Marit, i førstegenerasjon, forteller om stress og mas med mange unger og aldrende svigerforeldre, og Astrid og Liv forteller at de ikke trodde mødrene deres følte noe særlig på overgangen til barn og familie. I andregenerasjonskvinnenes fortellinger blir barn framstilt som noe som gir livet en større verdi, selv om de ikke i alle tilfeller var planlagt i utgangspunktet. Barnas verdi for andregenerasjonskvinnene kommer også fram i måten de forteller om hvor viktig det var for dem å være hjemme med barna da de var små. Bente spesifiserer at ”jeg var jo hjemme mens ungene var små, og det var veldig verdifullt for meg”. Allikevel gir flere av kvinnene uttrykk for at de ikke hadde styringen over eget liv, men at mye var tilfeldig og uplanlagt og at de tok skjebnen som den kom.

Tredjegenerasjonskvinnenes fortellinger tegner et bilde av en utvikling og en endring av kvinners forutsetninger, muligheter og valg. Gamle normer er på vei ut når det gjelder hva som er forventet av unge kvinner med tanke på å stifte familie og få barn. I den yngste generasjonen er flere av kvinnene samboere, og de som er gift, giftet seg etter barna hadde kommet til verden. Ingen av kvinnene i tredjegenerasjon gir uttrykk for at dette var problematisk, men flere av dem nevner at mødrene deres ikke hadde den samme valgfriheten. I tillegg har de fleste kvinnene i denne generasjonen avsluttet utdannelsen sin før de fikk barn. De har planlagt egne liv og egne valg. Kvinner i den yngste generasjonen viser en tydelig overskridelse i forhold til gamle kjønnsroller og gir uttrykk for at de ikke føler seg bundet opp

⁹⁷ Aschehougs Norgeshistorie (2005):310

av forventninger om hvordan de skal leve livene sine og hvilke valg de bør ta i forhold til stiftelse av familie og når de bør få barn.

Jeg vil hevde at andregenerasjonskvinnene fortsatt uttrykker immanens når det kommer til valg av barn og familie. De gir alle uttrykk for at det var forventet av dem at de skulle gå inn i en bestemt rolle, og i hvilken rekkefølge ting skulle skje. Det faktum at kvinnene i andregenerasjon til dels har følt seg bundet opp til immanens fordi deres jobb har vært å gifte seg og få barn, mener jeg i stor grad henger igjen fra foregående generasjon, fordi kvinnene i andregenerasjon har internalisert forventningene til kjønnnet som deres mødre ga uttrykk for. Jeg vil argumentere for at dette henger sammen med at første- og andregenerasjon har levd tett på hverandre i mange år i et lite lokalsamfunn hvor kjønnsrollene har blitt veldig synlig mellom generasjonene.

Den største endringen gjennom tre generasjoner i forhold til kvinners valg når det gjelder stiftelse av familie er fra andregenerasjon til tredjegenerasjon, dette til tross for at forutsetningene har vært like. Andre- og tredjegenerasjonskvinner i Langangen har bodd like tett på hverandre som første- og andregenerasjon. Allikevel er det mellom de to yngste generasjonene at den største endringen viser seg. Jeg mener at dette i stor grad henger sammen med den generelle samfunnsutviklingen i perioden fra da andregenerasjon fikk barn til da tredjegenerasjonskvinnene etablerte seg. Tredjegenerasjonskvinnene oppfatter seg ikke determinert av kulturelle forhold og sin biologi, slik som deres mødre. De er snarere individualister som tar selvstendige valg. Dette er en følge av at samfunnet stiller andre krav til kvinner i dag. Som nevnt under temaet utdanning og arbeid, må kvinner i dag ha en utdanning for å ha muligheter i arbeidsmarkedet. De har ikke mulighet til å velge bort en utdanning for å være hjemme med sine barn, slik som deres mødre gjorde. Kvinner i tredjegenerasjon transcenderer derfor i mye større grad enn sine mødre. De må planlegge livene sine i større grad fordi samfunnet stiller større krav til dem enn det som var tilfelle for deres mødre. Bruddet med gamle normer dukker først opp i den yngste generasjonen, som også selv påpeker hvor mye som har endret seg i løpet av de siste 30 årene i forhold til hva som er sosialt akseptert for kvinner. Dette fører meg over til neste tema som omhandler valg av partner.

4.3 Valg av partner

Endringer i en kultur finner sted på flere ulike nivåer, både kulturelle, strukturelle og psykologiske. Det strukturelle nivået er viktig fordi eksempelvis nye kommunikasjonsmidler eller nye utdannelsesstilbud kan være med på å ”åpne” en bygd for nye muligheter og dermed bidra til endring i kvinnekultur. De psykologiske og kulturelle endringene kan vise seg i nye perspektiver, verdier og tenkemåter i nye generasjoner, samtidig som det psykologiske nivået også kan vise seg i følelsesmessige reaksjoner og måten individer tilpasser seg eller protesterer mot sosiale og kulturelle forhold.⁹⁸ Sosiale forhold kan beskrives gjennom kvinnenes fortellinger om å ”bevare” et spesielt sosialt miljø i bygda, for eksempel ved valg av partner.

Mange kvinner, spesielt i tredjegerasjon, men også flere i andregenerasjon har valgt menn som også er fra Langangen. I følge flere av kvinnenes fortellinger henger dette i stor grad sammen med ønsket om å bevare et sosialt miljø som oppfattes som veldig spesielt for kvinnene i Langangen. Det er interessant at fenomenet med at kvinner i Langangen har funnet seg en mann som også er fra bygda kan spores i relativt stor grad i andregenerasjon, men er uttalt i tredjegerasjon. Kvinner som har flyttet fra bygda har funnet seg menn som er fra andre steder, mens menn fra Langangen som fortsatt bor i bygda, i større grad har funnet seg kvinner som ikke er fra Langangen. Dette mønsteret forteller at kvinner ofte flytter med sin mann. Det er altså kvinner som har bodd i Langangen i hele sitt liv som i størst grad finner seg menn fra samme bygd, selv om alle kvinnene i tredjegerasjon har gått på skole og jobber andre steder. For å forklare dette sosiale fenomenet er teorier om stedet som kulturell konstruksjon sentralt, samtidig som mentalitetsteorier er viktige. Det er interessant at Langangen på mange måter har kommet nærmere en større verden i løpet av tre generasjoner kvinner, ettersom det finnes gode kommunikasjonsmuligheter og flere kvinner tar seg utdanning utenfor bygda og får seg jobber utenfor Langangen. Samtidig er det en økende tendens blant tredjegerasjonskvinner at de finner sin partner i bygda.

⁹⁸ Bjerrum Nielsen & Rudberg (2006):21

4.3.1 "Hvis du er fra Langangen skal du være heldig hvis du finner deg noen som ikke er fra Langangen" – Førstegenerasjonsfortelling

Marit, som er den eldste informanten i min undersøkelse, møtte mannen sin i Langangen, men er som nevnt opprinnelig fra Bø i Telemark. Hun legger vekt på at bygdas kvinner og menn har funnet hverandre gjennom generasjoner.

Det er jo så mange store familier i Langangen, og når det er sånn så kjenner folk hverandre på en eller annen måte. Mannen min sier jo det, at hvis du er fra Langangen skal du være heldig hvis du finner deg noen som ikke er fra Langangen, og som ikke har familie her. For det er jo ikke heldig at alle finner hverandre i bygda hele tida. Det har jo til og med gifta seg søskenbarn og greier opp igjennom, og tremenninger. Og det er jo ikke heldig, vet du. Jeg hadde jo ingen familietilknytning i Langangen. Så i så måte så er det veldig heldig at det kommer noen nye inn i Langangen, og at det blir noe nytt blod. Men mye av grunnen til at folk finner hverandre er vel at miljøet er så lite, da. Og før så var en jo ikke så mye utafør bygda heller, men det er jo nesten mer nå selv om folk er mer utafør bygda... Det må jo ha noe med at folk trives her, og at dem derfor kommer tilbake hit etter de er ferdig med de skolegreiene som de må ha borti byen. Det er jo trygt her! For de sier jo det at det er veldig trygt her i Langangen i forhold til hvordan det er mange andre steder, og spesielt for ungane da.

Marit legger vekt på at det er mange store familier i Langangen og at alle har et forhold til hverandre på en eller annen måte. Hun legger også vekt på at miljøet er lite og gjennomskiktig, og at dette kan være en medvirkende årsak til at man finner hverandre i bygda. Hun nevner også trygghet som en grunn til at man finner hverandre i Langangen. En trygghet som går ut på at man vet hva man får, fordi man kjenner familien og man kjenner hverandre gjennom hele oppveksten. Det bor ikke veldig mange mennesker i Langangen, og alderspredningen mellom venner er ofte stor fordi det ikke er så mange i hvert alderstrinn. I ungdomsalder er det ikke unormalt å ha venner fra 6 og opp til 10 år eldre eller yngre. Det vil si at man får et spesielt type samhold på tvers av aldersgruppene. Dette gir en trygghet som man kanskje ikke finner på større steder. Allikevel poengterer Marit at hun ikke anser det som utelukkende positivt at folk fra Langangen finner hverandre, ettersom det i tidligere tilfeller har ført til søskenbarn og tremenninger har giftet seg.

4.3.2 "Flokkdyr" og "Langangspatrioter" – Andregenerasjonsfortellinger

Andregenerasjonskvinner beskriver også et bestemt miljø, som de mener gjør at det er lettere for kvinner og menn fra Langangen å finne hverandre.

Jeg tror nok det har noe med miljøet å gjøre. Det har jo vært et veldig godt miljø her i hvert fall. Nå kjenner jo ikke jeg det nå sånn som dere kjenner det, men det har i hvert fall vært et godt miljø før. Det er nok et annet samhold og en fellesskapsfølelse, for det er jo veldig mange mennesker i dag som mangler det. Tilhørighet er jo ganske viktig da! Samme nesten hvor i Langangen du bor hen, så treffer du jo folk du kan prate med. Bor du i Oslo, eller bor du i... - du bør vel egentlig ikke lenger enn til Porsgrunn, for det ser jeg bare med svogeren min, de bor jo oppe på Stridsklev, og de kjenner jo nesten

ikke naboene sine engang! Så det er klart at vi er nok veldig sånn flokkdyr her! Og det er vel fordi det er trygt og alle kjenner alle; du vet jo hvem alle er! Så du får jo ingen overraskelser sånn!

Dette sier Kari, Marits datter, som også fant mannen sin i bygda. Kari legger vekt på det lokale miljøet. Hun definerer ikke hva som gjør dette miljøet så spesielt, men samhold og fellesskapsfølelse er en viktig del av det. Samtidig refererer hun til Langangsfolk som ”flokkdyr”. Hun beskriver et miljø som kan oppfattes som kollektivistisk og inkluderende, og hun refererer med skrekk og gru til svogeren sin som ikke kjenner naboen sin. Han bor ikke lenger enn to mil fra Langangen. Kari nevner også trygghet som en viktig faktor. Trygghet er et ord som går igjen hos de fleste i andregenerasjon, også hos Astrid som har funnet sin mann i bygda.

Det greiene der tror jeg er på godt og vondt altså. Begge mine jenter har jo funnet seg noen fra Langangen. Og jeg. Jeg vet liksom ikke hvorfor det er sånn, for de er jo sammen med folk utafra også. Sånn som vi, vi var jo mye i Larvik! Ja, nå rakk jo ikke jeg så mye før unger og sånn, men andre var jo i hvert fall mye der. Vi var jo mye sammen med andre ungdommer også. Men så faller man tydeligvis tilbake på det som er kjent og trygt da. Du kjenner jo familien bakover også. Det må jo være at man kjenner hverandre på en annen måte, uten at jeg vet eksakt hvorfor...

Astrid kan ikke forklare hvorfor det er sånn, men kommer med flere teorier som ligner på de vi har hørt fra Marit og Kari. ”Kjent og trygt”, ”Kjenner hverandre på en annen måte”. Det å kjenne hverandre på en annen måte kan nok føres tilbake til at jevnaldringsgruppa ikke er stor, og at man kjenner mange mennesker på tvers av alder. Man kjenner også foreldre og besteforeldre til alle man omgås. Dette fører til en form for samhold som er unik for bygdekulturer.

Liv forteller en nesten identisk historie, bortsett fra at hun benytter ordet ”innsveisa” for å forklare hvorfor man finner hverandre i Langangen. Hun sier også at en årsak kan være at ”folk ikke tror det finnes andre muligheter!” Måten Liv beskriver fenomenet på gir assosiasjoner til tvang. Man blir sosialisert inn i en type miljø som legger føringer på hvordan du skal omgås folk og hvem du kan omgås. Liv bruker også ordet ”tett” når hun beskriver miljøet i Langangen, og dette kan også tolkes som om noe oppfattes som trangt og vanskelig å komme seg ut av. Liv avrunder med å påpeke at hun synes det er positivt at kvinner finner seg menn som ikke er fra Langangen, og det bekrefter på mange måter det samme som Marit fra første generasjon og både Kari og Astrid fra hennes egen generasjon sier, at miljøet ikke utelukkende oppleves som positivt.

Bente er ikke fra Langangen selv, men har bodd i bygda hele sitt voksne liv. Hun poengterer at det ikke nødvendigvis var sånn før at folk fant hverandre i bygda.

Jeg vet ikke hvorfor det er sånn at ungdom i bygda nå for tida finner seg folk fra bygda... Det var jo ikke sånn før, men da bodde det jo heller ikke så mye folk her som det gjør nå. De er jo veldig Langangspatrioter da, de som bor her! Jeg tror det er sånn at de som bor i Langangen er veldig glade i bygda si, og at de kanskje føler seg tryggere ved å finne seg noen herfra når de ser alt det rare som foregår ute, sånn at de føler det tryggere et sted hvor alle kjenner alle, liksom. Selv om det selvfølgelig gjelder på godt og på vondt... men folk føler vel sikkert generelt at de vet hva de får hvis de finner seg en fra Langangen. De er trygge på hverandre, også får de jo en stor vennekrets i en stor aldersgruppe, og jeg tror det har mye å si.

Bente bruker ordet "Langangspatrioter" for å forklare hvorfor man finner hverandre i bygda. Men "Langangspatrioter" sier også noe om miljøet. Et miljø som det er vanskelig å komme inn i for utenforstående fordi miljøet i Langangen i det store og hele består av mennesker som har bodd der i generasjoner og som "vet" hvordan det skal være. "Langangspatrioter" kan også vise til at folk som er fra Langangen innehar en bestemt identitet som er knyttet opp til stedet de bor. Anniken Greve mener at stedet innehar en bestemt identitet som er med på å forme identiteten til menneskene som bor der. Langangen får sin spesifikke karakter og sin identitet ved de menneskene som bor i bygda og ved det fellesskapet de representerer. Langangen blir på den måten konstruert gjennom hva som er innenfor og hva som er utenfor.⁹⁹ Bente refererer også til "alt det rare som foregår ute", og sier på den måten at det som foregår i Langangen er det som er "normalt". Hun nevner videre at Langangsfolk er "glade i bygda si" som en forklaring. Det henviser til at folk som kommer utenfra kan oppfattes som en trussel mot miljøet. Jeg mener derfor det er mulig å spore en "vi" og "de andre"-holdning eller en "innenfor/utenfor"-holdning i Bentes utsagn. I følge Greve er det "dialogen mellom mennesker på stedet og mennesker utenfor stedet, som skaper stedet".¹⁰⁰ For å opprettholde Langangens identitet finner folk i Langangen noen som deler deres egen oppfatning. "Trygghet" går også igjen i Bentes utsagn som forklaring på fenomenet, og også argumentet "man vet hva man får" hvis man finner seg en fra Langangen.

Björg er heller ikke oppvokst i Langangen, men er fra nabobygda. Hun har allikevel bodd i Langangen i hele sitt voksne liv. Hun legger vekt på at fenomenet med lokalt partnervalg blant kvinner i Langangen i mye større grad gjelder hennes datters generasjon enn hennes egen. Björg beskriver nesten det samme som de andre i sin generasjon. "Trygt og godt" og "det er vel like enkelt som mye annet", går igjen som forklaring på fenomenet.

⁹⁹ Mæhlum, Slettan & Stugu (1999):20

¹⁰⁰ Ibid

4.3.3 "Vi liker vel ikke folk utafra, da!" - Tredjegerasjonsfortellinger

I første- og andregenerasjon mener alle at trygghet er en viktig årsak til at kvinner i Langangen finner seg partnere fra samme bygd. Dette synet deles av kvinnene i tredjegerasjon. Hilde beskriver også fenomenet ut i fra et bestemt miljø hvor "alle kjenner alle, og alle vet mer om deg enn du vet om deg sjøl".

Jeg har egentlig ikke peiling på hvorfor det er sånn...! Men det kan nok hende at det har noe med miljøet å gjøre, jeg har jo hatt følge med noen som er utenfra Langangen også, men jeg datt jo tilbake igjen på en herfra! Men vi er nok veldig sammensveisa her inne. Alle kjenner jo alle. Men det er sikkert noen tilfeldigheter også. I hvert fall vi, som har vært sammen siden vi var ungdommer, og vi var jo på alle fester sammen og vi har egentlig holdt sammen siden. Man har jo alle venner felles og sånn også. Mamma og pappa er jo herfra begge to. Mannen min og jeg... - ja, jeg kan jo nevne i fleng! Det er jo nesten alle.

Hilde bruker uttrykket "sammensveisa", som er et mer positivt uttrykk enn Livs uttrykk "innsveisa". Igjen blir miljøet dratt fram som noe som er avgjørende for at man finner hverandre. Hilde definerer miljøet som et miljø hvor alle kjenner hverandre på en eller annen måte og som gjør det enklere å forholde seg til folk. Allikevel mener Hilde at det var tilfeldigheter som førte til at hun fant seg en fra Langangen, ettersom de var en stor gjeng som festet sammen og var sammen hele ungdomstida, men at hun like gjerne kunne funnet seg en annen.

Anette mener at mye at grunnen til at folk fra Langangen finner hverandre er måten man kjenner hverandre på. Hun mener at det var tilfeldig at hun endte opp med en fra Langangen, men legger vekt på at det antakeligvis var fordi de var en stor gjeng som "kjente hverandre på en god måte" og som "holdt sammen bestandig" fordi "miljøet er lite". Anette er inne på det jeg nevnte tidligere; at jevnaldringsgruppa ikke er så stor og at man derfor omgås mennesker i alle aldre, både gutter og jenter. Det er påfallende at både Hilde og Anette mener at det var "tilfeldigheter" som førte dem til sin partner, ettersom begge legger vekt på at de har kjent sine menn fra de var små og vært i samme gjeng bestandig. Jeg vil argumentere for at det er mer naturlig enn tilfeldig at man ender opp sammen når man har kjent hverandre bestandig enn om man treffer noen i andre sammenhenger. Jeg tolker det dit hen at Hilde og Anette selv mener at det ikke ligger noen automatikk i at de fant seg partnere fra Langangen, selv om alt annet de sier forsterker inntrykket av at det var en "naturlig" måte å velge partner på.

Ida nevner også miljøet, men hun er opptatt av at kvinner i Langangen kanskje ikke er så mye utenfor bygda, og at det derfor ikke er unaturlig at man finner hverandre i hjemlige trakter.

Vi liker vel ikke folk utafra, da! Vi kjenner hverandre jo på en annen måte kanskje. Og så er vi jo ikke så mye på utsida av bygda heller! Det er i hvert fall ikke så mange som er det. Det er liksom klubbhusfester og fotballkamper! Nesten alle finner seg jo noen fra Langangen. Jeg tenkte faktisk på det her for en stund sia, og da ramsa jeg opp alle som er sammen med noen fra Langangen, og det er jo omtrent alle. Så godt som, i hvert fall.

Ida beskriver en ”innenfor/utenfor”-holdning til valg av partner. Hvis du er ”innenfor” så er det enklere å bli akseptert, men hvis du er ”utenfor”, er det vanskelig. Ida bruker ordet ”vi”, som er en kollektivistisk måte å snakke på. Hun sier ikke at *hun* ikke liker folk utenfra, hun sier at ”vi” ikke liker folk utenfra. Dette tyder på at Ida tror at alle tenker som henne, underforstått at hun ”vet” at det hadde vært vanskelig å finne seg en partner som ikke er fra Langangen, fordi hun tror folk i bygda ikke hadde likt ham.

Stine er inne på det samme som Ida. Hun understreker at det ville vært vanskelig for en gutt som ikke er fra Langangen, å bli akseptert i miljøet i dag.

Det der med at folk fra Langangen finner seg folk fra Langangen er noe rare greier, egentlig. Jeg har jo vært sammen med folk utafra også jeg, men det har aldri vært populært! Ikke for guttene i Langangen. Og den gutten du er sammen med kommer aldri inn i miljøet. Sjelden hvert fall. Så det at folk finner hverandre her har nok mye med miljøet å gjøre. Også er det litt sånn at guttane i Langangen helst ikke vil bli kjent med noen gutter utafra, på en måte. At de vil holde de jentene de har her i bygda. De skal liksom verne så om ”jentene sine”. Det er ikke mange som kommer utafra som blir godkjent her. Jeg fant meg jo en fra Langangen til slutt jeg også.

Stine sier at hun har opplevd det Ida beskriver. Hun har vært sammen med gutter som ikke kommer fra Langangen, og det har ikke vært populært. Hun bekrefter langt på vei det Ida sier om at ”vi liker vel ikke folk utafra”. Jeg nevnte innledningsvis at det først og fremst er kvinner som finner seg menn fra bygda. Det vil selvfølgelig si at det er mange menn i Langangen som finner seg partnere i bygda. Det er et generelt kjønnsrollemønster at kvinner flytter med mannen, og de kvinnene som ikke finner seg partnere fra bygda, flytter andre steder og finner seg andre partnere. Menn som ikke flytter, og blir boende i Langangen kan godt finne seg partnere som ikke er fra bygda. Det tyder på at det ikke er like vanskelig for ei jente å komme seg inn i bygda som det ville vært for en gutt. Stine mener derfor at miljøet i Langangen er negativt i den forstand at det begrenser kvinners valg fordi en mann utenfor vanskelig vil bli akseptert i miljøet. Stine er den eneste som mener at det er mennene i Langangen som begrenser kvinnes muligheter til å finne seg en partner som ikke er fra bygda.

Heidi bekrefter mye av det samme Stine forteller:

Jeg tror det at folk fra Langangen finner seg folk fra Langangen, har noe med bygdefenomenet å gjøre. Det er absolutt en bygdegreie. De parallellene tror jeg du kan se i andre bygder også. Og så tenker jeg at når en bor i bygda så viskes generasjonspreget litt ut, fordi man omgås mennesker i alle aldre, om du er

24 år så kan du ha venner fra 17 til 35, mens hvis du for eksempel bor i Oslo så vil du bare være sammen med folk på din egen alder, fordi det er så mange på samme alder. Og derfor, hvis du finner deg en kjæreste fra bygda, så blir du jo veldig inkludert, fordi du har jo en automatisk tilhørighet til bygdesamfunnet. Og det er ikke bare, bare å komme inn utenfra.

Heidi kommer her inn på generasjonsaspektet og at i Langangen omgås man hverandre i alle aldersgrupper. Jeg mener dette er et viktig poeng, fordi generasjonene omgås hverandre på en annen måte enn på større steder. Da blir det som har vært vanlig i foregående generasjoner overført i form for sosial arv som du lærer i ”uværsskuret”.¹⁰¹ Her omgås jenter helt ned i 13 års alder gutter som er 10 år eldre. Det er også et viktig poeng at jentene ofte omgås hverandre i gjenger av mer jevnaldrende, mens de omgås gutter som er eldre. I Langangen er vennegjengene gruppedelt. Jentene har ofte ikke større aldersspredning enn 2 til 4 år innenfor sin jentegjeng, mens det kan være ti år opp eller ned til neste jentegjeng, mens jentegjengene hver for seg ofte omgås gutter som er opp til 10 til 15 år eldre. Det betyr at veldig mange kvinner i Langangen har funnet seg partnere som er flere år eldre enn dem selv.

Heidi nevner at ved å finne en partner fra Langangen vil du ha en ”automatisk tilhørighet”. Det mener jeg kan knyttes til en stedsidentitet. Jentene i Langangen gifter seg på mange måter ikke bare med en Langangsgutt, de gifter seg med miljøet, med bygda. Jeg mener derfor at kvinnenens fortellinger gir uttrykk for en sterk stedsidentitet, som de fleste kvinnene kaller ”et spesielt miljø” eller ”et bestemt miljø”. Jeg mener det avtegner seg et mønster i kvinnenens fortellinger. Greve skriver: ”(...) det menneskelige fellesskapet på stedet blir definerende eller konstituerende for stedet. Stedet dannes samtidig som fellesskapets selvbilde dannes, og omformes samtidig som dette omformes.”¹⁰² Stedet man kommer fra eller er knyttet til, er derfor utgangspunktet for et fellesskap som er stedsspesifikt og som har stor betydning for selvidentiteten til menneskene som bor der, og kan derfor være med på å bestemme kvinnenens partnervalg.

4.3.4 Oppsummering og teoretisk diskusjon

Jeg mener det er riktig å si at Langangsfolk på mange måter trekker skiller mellom dem som er ”innenfor” og de som er ”utenfor” ved partnervalg. Langangsfolk har skapt Langangen og det miljøet som eksisterer der, og de har en tendens til å se på seg selv og sin sosiale identitet som en forlengelse av Langangen som sted. Den sosiale identiteten beskrives som de oppfatningene, forventningene og meningene som vi tror andre har om oss,¹⁰³ og det er lettere

¹⁰¹ Inngangspartiet på Langangen skole hvor ungdommer omgås etter skoletid.

¹⁰² Mæhlum, Slettan & Stugu (1999):11

¹⁰³ Barker (2008):218

å finne seg en partner som har de samme forventningene, oppfatningene og meningene som vi har selv. Jeg tror derfor at Langangen som kulturell konstruksjon har betydning for at kvinner fra Langangen finner seg partnere fra samme bygd. Kvinnene har en spesiell tilknytning til miljøet i bygda fordi det er et miljø som de har vært med på å skape og som sier noe om dem som person. Det er påfallende at selv om kvinnene i tredjegerasjon har hatt betydelig større muligheter enn kvinner i de foregående generasjonene til å finne seg en partner utenfor bygda, så har alle funnet seg sin partner i Langangen. Jeg mener at dette kan ha sammenheng med at endringer i det strukturelle nivået fører med seg et ytre press på en kultur eller et miljø i en liten bygd, noe som igjen kan knyttes opp til stedsidentiteten. Langangskvinner i tredjegerasjon prøver dermed å opprettholde kulturen og miljøet gjennom å finne partnere som deler deres verdisyn og normer. Tidligere generasjoner har vært mer skjermet fra omverdenen. Generelt har kvinnene i tidligere generasjoner også utdannet seg og jobbet i mindre grad enn yngste generasjon. Miljøet i bygda har på mange måter opprettholdt seg selv fordi alle sosiale tilstelninger og begivenheter har vært i bygda og det har trolig ført til en sterkere fellesskapsfølelse enn i dag. Dette skal jeg gjøre nærmere rede for i neste tema som omhandler kulturtilbud og sosiale nettverk.

4.4 Kulturtilbud og sosiale nettverk

Det sier seg selv at de kulturelle tilbudene er færre i en liten bygd som Langangen, enn på større steder og i byer. Allikevel er det flere tilbud som har eksistert i mange år, gjennom flere generasjoner og som har vært med på å danne en egen kvinnekultur. Jeg vil derfor gjennom kvinnenes fortellinger undersøke om det har skjedd en endring i kvinnekulturen og i de sosiale forutsetningene for denne i Langangen.

4.4.1 "De var sosiale på en annen måte" - Førstegenerasjonsfortellinger

Da jeg var ung, så var det ikke så mye sosialt som skjedde i bygda annet enn det som var innenfor familiene. Vi var en stor familie med mange unger, så vi reiste på besøk til hverandre her i bygda støtt og stadig. Men det var jo idrettslag og sånt da ungene mine var små også, og begge guttene mine var med der og spilte fotball. Det var viktig for oss at guttene var med på det og vi fulgte dem opp der.

Slik som Marit fra førstegenerasjon forteller her, kan hun ikke huske at det fantes en sosial arena hun kunne delta i utenfor familien, da hun var ung. Hun er nøye på å spesifisere at de synes det var viktig å følge opp de to sønnene sine på fotballen. Datteren Kari blir ikke nevnt i denne sammenhengen. Dette tyder på at det ikke var noen andre kulturtilbud enn idrettslaget utenfor hjemmet på den tiden i Langangen, og idrettslaget var forbeholdt gutter.

Astrid, fra andregenerasjon, kan heller ikke huske at moren hennes deltok i noe sosialt utenfor familien. "Det var nok ikke så mange ting som var viktig utenfor familien den gang, selv om det selvfølgelig var idrettslag og sånn. Men jenter var jo ikke med der." Igjen kommer det her fram at jenter ikke hadde noen plass i det sosiale livet utenfor hjemmet, og at idrettslag og sport var forbeholdt gutter og menn. Liv hadde også en mor som var født og oppvokst i Langangen, og beskriver det samme som Marit og Astrid.

Da mora mi var ung, og jeg var liten, så var det jo sosiale tilstelninger i bygda, men jeg tror allikevel at de var sosiale på en annen måte. De var mye flinkere til å dra på besøk til hverandre. Det var nok mer den kulturen da, enn det å dra på offentlige fester. I hvert fall for kvinnfolka. Jeg kan aldri huske at mamma var noe på farta sånn, men jeg kan huske at vi hadde mye besøk hjemme og at vi var mye på besøk hos andre.

Bente og Bjørgs mødre var ikke oppvokst i Langangen, men i nærliggende bygder, og de forteller noe annet. Bente kan fortelle at i bygda hun kommer fra har moren fortalt at det både var revygruppe, teatergruppe og ungdomslag i bygda. Hun forteller også at moren hennes var med på det meste. Bjørg forteller det samme. "Mora mi var med på alt som var, selv om det sikkert var mindre å være med på da, enn da jeg hadde småunger." Dette tyder på at det har vært forskjell på bygdene når det gjelder sosiale og kulturelle aktiviteter, og at Langangen har

skilt seg ut i fra nærliggende bygder ved ikke å ha sosiale aktiviteter for kvinner utenfor familien.

4.4.2 "Husmødrene holdt hjula i gang" – Andregenerasjonsfortellinger

For kvinnene i andregenerasjon har det sosiale livet i Langangen vært viktige på en annen måte enn for deres foreldregenerasjon. I tillegg har det blitt flere tilbud både når det gjelder kultur, og annen virksomhet i bygda. Kari kan fortelle at da hennes barn var små, var hun med på flere idrettslagsfester. Hun var stort sett med på alt av festligheter i bygda fra hun ble voksen. Astrid sier det samme, men påpeker at det ikke skjedde så mye på kveldene i forhold til festligheter, men at det var flere kafeer hvor de gikk på dagtid, og at det var bygdekino på kveldene innimellom. Astrid påpeker at mange av de tilbudene som fantes i bygda på den tiden, ikke finnes i dag:

Når jeg tenker meg om så hadde vi en del andre tilbud, som vi faktisk ikke har i dag da jeg var yngre og ungene mine var små. Vi hadde jo flere kafeer, og den ene var vel faktisk oppe litt utover kvelden også. Så vi hadde tre kafeer, og kjøttbutikk, bakeri og to kolonier. I dag har vi jo ingen av delene. Før så var jo alle husmødrene hjemme i lange perioder mens ungane var små, og da holdt vel husmødrene hjula i gang. Men i forhold til de sosiale tilstelningene så var jo jeg stort sett med på det som var.

Astrid mener at flere av de tilbudene som fantes i bygda før antakeligvis ble holdt gående av kvinnene fordi mødrene på den tiden var hjemme med barna sine mens barna var små. Dette tyder på at det har skjedd en endring i hele lokalsamfunnet både i forhold til sosiale og kulturelle tilbud etter at kvinner gikk ut i arbeidslivet. Liv deler Astrids oppfatning om hvorfor det var flere tilbud i bygda før:

Det har vel alltid vært viktig med de sosiale tilstelningene i bygda, men det har vel blitt mindre av det med åra. Vi hadde mange flere sosiale greier her, da ungane mine var små. Vi hadde jo masse, og det var mer samhold! Var det liksom noe arrangement av noe som helst mulig slag, så var jo alle med på det. Bortsett fra noen få da, som aldri var med på noe. Det var mye mer kontakt blant folk før. Det kommer vel først og fremst av at flere kvinnfolk jobber mer nå. Du kan si, det var jo tross alt flere mødre hjemme før, enn nå.

Liv trekker fram "mer samhold" og "mer kontakt" når hun vil forklare hvorfor det var flere sosiale og kulturelle arrangementer i Langangen før enn nå. Hun hevder at dette er borte fordi kvinner i dag jobber mer. Man kan forstå det Liv sier som at det ikke kun er positivt for Langangen at tredjegerasjonskvinnene jobber mer og ikke i like stor grad som før er med på å opprettholde det sosiale livet i bygda. Jeg mener at det ligger underforstått her at Liv mener at kvinner burde være mer hjemme med barna sine når de er små. Astrid sier også at det var flere sosiale begivenheter i Langangen før. Jeg mener at begge indirekte sier at det var kvinnene som holdt tilbudene i gang fordi de hadde anledning til å benytte sosiale tilbud på

dagtid mens de var hjemme med barn. Begge sier at det har blitt mindre av alt mulig i bygda etter at kvinnene begynte å jobbe mer. Bente mener også at det som skjer i bygda av sosiale begivenheter er viktig for Langangsfolk:

Jeg tror nok de samme sosiale tinga er viktige for folk i Langangen i dag. Det er jeg nesten sikker på at det er, for på et lite sted som dette så er det viktig å ta vare på de sosiale tinga som er for å beholde det samholdet som alltid har vært. Det er jo kanskje andre sosiale ting nå som er viktigere for folk enn det som var før, men jeg tror uansett hva det er, så er det viktig for folk.

Bente trekker, som Liv, inn ”samholdet” som et viktig aspekt ved det sosiale livet utenfor familien. De sosiale begivenhetene fungerer som et sosialt lim som samler folk rundt noe som er spesielt for bygda. Enten det er fotballkamper, fotballtreninger eller fester i forbindelse med skolemusikken, håndballen eller julegrantenning. Det er likevel ikke til å komme bort i fra at det viktigste for Langangen gjennom mange generasjoner har vært fotballen og fotballaget. LIL (Langangen Idrettslag) har eksistert siden 1931 og har vært en viktig sosial arena utenfor familien. Alle stiller opp for fotballaget, både på treninger og på kamper. En sjel fra Langangen sa en gang i en ironisk tone at ”Langangen er stedet Gud glemte, Djevelen forlot og Idrettslaget overtok”. Det illustrerer hvor viktig idrettslaget alltid har vært i Langangen.

Bjørge er inne på mye av det samme som de andre kvinnene i andregenerasjon i sine beskrivelser av det sosiale livet i bygda.

Når jeg var ung, og ungane mine var små så var det jo mye som skjedde. Det var mye basarer og musikken hadde underholdning. Det var liksom alt det som hørte bygda til, som var viktig for folk. Det var 17. maifester og jul i kirka... Jeg tror jo også at de samme tinga er viktige for dattera mi i dag, men kanskje ikke i like stor grad. Når du ser for eksempel på julegrantenninga, som var en stor greie før hvor alt som kunne krype og gå av smått og stort var der... - nå er det nesten ingen der lenger. Men det er vel sånn at tida forandrer mye da.

Bjørge trekker fram basarer, musikkorpset som spilte, 17.mai-feiring og jul i kirken. Dette er først og fremst aktiviteter som blir organisert av kvinner og som ikke har direkte med fotballen å gjøre. Damegruppa i Langangen har ansvaret for alt som skal organiseres utover selve fotballen; de har ansvaret for mat og drikke under kamper, de samler inn penger til 17.mai-premier til barna og mye annet dugnadsarbeid som må til for å få inn penger til fester og andre tilstelninger. Alle andregenerasjonskvinnene i min undersøkelse har vært med i Damegruppa. Navnet ”Damegruppa” er illustrerende i seg selv, fordi det sier noe om kjønnsdelingen i bygda, og om hva som anses som kvinnfolkarbeid og hva som er mannfolkarbeid.

4.4.3 "Jeg kjenner jeg blir litt opprørsk" – Tredjegerasjonsfortellinger

Kvinnene i den yngste generasjonen i min undersøkelse har en annen innfallsvinkel til spørsmål om kulturtilbud og sosiale nettverk, men mange av dem har de samme oppfatningene som sine mødre i forhold til sosiale endringer.

Jeg tror mange av de sosiale tinga som skjer i bygda fortsatt er viktige for folk, men at det antakeligvis var viktigere for de i mammas generasjon, når det ikke skjedde så mye annet enn akkurat det som skjedde i bygda. For oss som er interessert i fotball, så gleder vi oss jo til det er fotballkamper nede på banen og sånt, fordi da treffer en jo folk og kan få skravla litt. Og skjer det noe på klubbhuset, så er jo det hyggelig, men jeg ser jo at det har blitt dårligere med åra. Folk er nok litt lei, for det er liksom det samme hver gang.

Som Hilde sier her, så er det sosiale som skjer i bygda fortsatt viktig for henne, men ikke like viktig som det var for moren hennes. Hilde tar også opp Damegruppa når vi snakker om sosiale arenaer og påpeker at det har skjedd et generasjonsskifte som har ført til at Damegruppa i dag ikke tar på seg like mange oppgaver som deres mødre gjorde. Hilde har i dag ansvaret for styret i Damegruppa og er den som tar avgjørelser om hva som skal være Damegruppas oppgaver.

Damegruppa er jo også en sosial arena, sånn sett. Da jeg ble med der, så fikk jeg høre at vi skulle gjøre det og det og det. Jeg fikk høre her for 14 dager siden at vi skulle vaske tak og vegger på Klubbhuset. "Javel!?" sa jeg da. "Ja, det har dere jo bestandig gjort", fikk jeg til svar! Da fant jeg ut at jeg måtte gjøre noe med det greiene der, altså! For jeg gidder ikke å sitte med styre og stell og så detter det inn eller annet greier som vi liksom MÅ gjøre. Jeg er ikke så opptatt av å få en stilltiende aksept for alle de unødvendige tinga som MÅ gjøres. Jeg kjenner at jeg blir litt opprørsk bare. "Hvorfor har dere ikke vaska til konfirmasjonene i år?" "Nei, hvorfor i all verden skulle vi det?" "Jammen, dere har jo bestandig gjort det!" Ikke snakk om engang.

Hilde gir et godt bilde av holdningsendringer og oppfatninger av sosiale plikter. Hun iscenesetter seg på en helt annen måte enn kvinner i andregenerasjon i forhold til hva som er forventet av henne. Hun vil gjøre ting på sin måte, og vil lage nye tradisjoner i forhold til hvordan ting bør være. Hilde sier at hun blir "opprørsk" av å forholde seg til ting som "alltid har vært sånn", og som moren hennes forholdt seg til da hun var i Damegruppa. Hun er ikke opptatt av å få en stilltiende aksept, men vil gjøre ting på sin måte. Det illustrerer en ganske kraftig endring i kvinnekultur i Langangen. Hilde illustrerer at hun er opptatt av å stille krav, og at hun har andre forpliktelser som er viktigere enn Damegruppa.

Ida legger vekt på at det er andre sosiale tilbud i bygda i dag, spesielt i forhold til tilbud til barn. Før var det kun fotball og håndball, men i dag er det all-idrett, ski og friidrett for barn i Langangen i tillegg til håndball og fotball. På sin side trekker andregenerasjonskvinnene fram alt som har blitt borte med årene og ikke de nye tilbudene som har kommet. Dette kan

forklares med at andregenerasjonskvinnene ikke lenger har barn i den alderen som benytter de nye tilbudene, og derfor ikke tar disse med i sine vurderinger, men heller legger vekt på det som har gått tapt gjennom årene. Det illustrerer også det jeg har nevnt tidligere om at barn har fått en annen rolle i samfunnet enn før, og at man i dag heller prioriterer tilbud til barn enn til voksne.

Anette påpeker mye av det samme som Hilde og Ida, og trekker også fram at Damegruppa er viktig:

Jeg tror ikke de sosiale tilstelningene er like viktige i dag, som de var før. Altså, jeg skjønner egentlig ikke hva kvinnfolk i Langangen er så opptatte med, jeg da... I forhold til før, liksom. Men vi stresser vel mer i dag, og før så var det vel et mye roligere tempo på alt. Se bare sånn som med butikken; den ble jo borte. Før så var det jo mange butikker her. Det var nok mye mer sosialt i Langangen før, blant folk generelt og blant kvinnfolk spesielt. Mange av de tinga som var her i bygda før, og som folk var med på, er jo utafør bygda nå. Og det har vel igjen med at det har blitt så mye kortere vei til alt, for før så var det jo mange kvinnfolk som ikke hadde lappen engang.(...) Jeg liker jo å være med på det som skjer sjøl. Damegruppa, skole. Jeg engasjerer meg i sånne ting, liksom. Bygda er viktig for meg, og jeg er flink i Damegruppa, og da bidrar jeg med det jeg kan. Hvis ikke dør det jo ut.

Anette trekker fram at det var et roligere tempo før, og at kvinner var mer sosiale før enn nå. I motsetning til Ida mener hun at folk i større grad har et nettverk utenfor bygda som de også kan forholde seg til. De sosiale tilstelningene som var i bygda før, er utenfor bygda i dag. Anette trekker også fram Damegruppa som en sosial arena hvor hun mener det er viktig å stille opp, og hun anerkjenner det arbeidet hun gjør. Her skiller hun seg fra andregenerasjonskvinnene som aldri i løpet av mine intervjuer skrøt av den jobben de utførte i mange år.

Stine stiller seg mer negativt til det sosiale livet i Langangen, og tror ikke de samme aktivitetene som var viktige før er viktige for folk i dag:

Jeg tror ikke de samme tinga som var viktige i bygda før, er like viktige på samme måte i dag. Nå er liksom de sosiale tilstelningene liksom bare en sånn greie som alle har vært på, og som er det samme hver gang, med de samme folka. Det er jo mye lettere å komme seg ut av bygda i dag også, enn det var før. Miljøet var sikkert derfor tettere før også, for når folk var med på noe, så var det bare det som var i bygda, men nå så har jo ofte folk et større nettverk utafør bygda. Det var nok mer samhold i bygda før. Det er så mange gjenger her nå; sånne små grupperinger overalt, men før så var de fleste i en og samme gjeng.

Stine kommenterer at de sosiale tilstelningene ikke er så mye annet enn ”en sånn greie som alle har vært på”, og gir dermed uttrykk for at det ikke har like mye betydning for folk i dag. Hun poengterer også at det er viktige nettverk utenfor bygda. I forhold til samhold tar hun også opp at det er mange flere grupperinger i Langangen i dag, og at det fører til at samholdet ikke er like sterkt blant Langangsfolk som helhet. Samholdet er først og fremst innad i hver

vennegjeng. Dette er antakeligvis en følge av at Langangsbefolkningen har blitt mindre homogene enn tidligere. Kvinner har forskjellige yrker og interesseområder, barn i ulike alder og ulike preferanser i forhold til hvordan de vil bruke fritiden. Dette fører til at man grupperer seg sammen med mennesker som deler ens egne oppfatninger og verdisyn, og ikke lenger er så opptatt av å holde sammen på tvers av sosiale og kulturelle skiller i lokalsamfunnet. Det kan tolkes som et uttrykk for at kvinnekultur i Langangen har gått fra å være kollektiv og inkluderende, til å bli individualistisk og fragmentert. Dette kommer til uttrykk i forhold til den sosiale arenaen der flere tredjegerasjonskvinner prioriterer fritidsaktiviteter som er viktige for *dem* og ikke for bygda som helhet. Det har skjedd en mentalitetsendring blant tredjegerasjonskvinnene i forhold til hvordan de disponerer tiden sin og hva som er ansett som viktig.

Heidi sier det samme som de andre kvinnene i sin generasjon, men hun legger også vekt på at det er viktig å stille opp på sosiale begivenheter for å støtte opp om miljøet. Hun trekker allikevel fram at økende mobilitet er en årsak til at det sosiale livet i Langangen ikke er like viktig som før. I foregående generasjoner hadde kvinner utelukkende det sosiale i Langangen å forholde seg til, mens i dag er vi mye mer fleksible i forhold til at vi kan både være med på tilbud og arrangementer i og utenfor Langangen, hvis vi ønsker det. Hun gir dermed uttrykk for det jeg har vært inne på tidligere om at bygda som sosialt samlingspunkt ikke er like viktig i dag, men at stedsidentiteten og viktigheten av å finne seg en partner fra samme bygda som deler ens egne normer og verdier, er minst like viktig som det sosiale for å føle et samhold med sine sambygdinger.

4.4.4 Oppsummering og teoretisk diskusjon

Ingen av andregenerasjonskvinnene forteller om den jobben de har gjort i alle år for Damegruppa, men flere av dem nevner fotballen som det viktigste for samholdet i bygda. Det tyder på at kvinnene undervurderer den jobben de har gjort for å ”holde hjula i gang” i bygda, og det henger antakeligvis sammen med forventninger til kjønnen. I følge disse skal kvinnene stå i bakgrunnen og sørge for at alt går som det skal, mens mennene spiller fotballkampene og høster respekt og anerkjennelse for det. Her vil jeg trekke inn Judith Butlers teorier om performativitet for å forstå hvorfor kvinnene i andregenerasjon undervurderer den jobben de selv gjør for å skape sosial trivsel og samhold i bygda. Kvinnene i andregenerasjon repeterer de kjønnskonsvensjonene som deres mødre og deres mødre før dem har skapt. De iscenesetter seg selv på en bestemt måte for å bli gjenkjent som de kvinnene de ønsker å bli oppfattet som.

Kvinnene iscenesetter seg derfor etter bestemte mønstre som har vært vanlig i Langangen gjennom generasjoner.¹⁰⁴

Når det gjelder diskursen som bestemmer hvilke subjektposisjoner som er tilgjengelige for kvinner i andregenerasjon på den sosiale arenaen utenfor hjemmet, mener jeg at det eksisterer flere forskjellige og motstridende diskurser innenfor den sosiale arenaen. Flere av dem tilgjengeliggjør en "ildsjelposisjon" for kvinnene. Begrepet "ildsjel" benyttes i ulike sammenhenger, og ofte innenfor idrett. Jeg mener at begrepet "ildsjel" refererer til det å være en drivkraft til verdiskapning innenfor noe man brenner for, samtidig som man ikke nødvendigvis står fremst i rekken for å motta anerkjennelse for den jobben man utfører. Kvinnene jobber ikke direkte med fotballen, men organiserer alt rundt fotballen og gjør at fotballen fungerer som et samlingspunkt også for dem som ikke spiller fotball selv. Kvinnene i andregenerasjon krever ikke anerkjennelse for jobben de har gjort, men jobben har likevel vært viktig. Jeg mener at denne subjektposisjonen på mange måter er valgt av kvinnene selv. Det kan selvfølgelig diskuteres om mennene har vært med på å definere hvilke subjektposisjoner som har vært tilgjengelige for kvinnene ettersom det er menn som spiller kamper og oppnår synlige resultater, og kvinnenens jobb har blitt degradert til en "selvfølgelighet" i forhold. Jeg tror allikevel at forventningene til hvordan kvinnene skulle iscenesette seg selv i andregenerasjon er skapt av kvinner. Kanskje ikke av andregenerasjonskvinnene selv, men av kvinner i generasjoner før dem. Det har eksistert et kjønnsrollemønster og en rådende diskurs for hvordan kvinner skulle iscenesette seg før dem, på grunn av tradisjon. Fordi "det alltid har vært sånn", har andregenerasjonskvinnene tatt på seg den subjektposisjonen som var tilgjengelig fra tidligere generasjoner. Jeg mener at andregenerasjonskvinnene kunne valgt andre subjektposisjoner i forhold til eksisterende diskurser. De kunne kanskje i større grad ha prøvd å synliggjøre den jobben de utførte og krevd anerkjennelse for den, og heller valgt en posisjon som organisator. Jeg tror det er snakk om en mentalitet hos andregenerasjonskvinnene som har blitt overført fra generasjonene før dem, og som har "fortalt" kvinnene hva som er deres "jobb".

Tre generasjoner kvinners fortellinger om det sosiale livet i Langangen viser at sosiale begivenheter i bygda ikke er like viktige i dag som før. Jeg mener at det henger sammen med flere forhold. Det viktigste forholdet er endringer på det strukturelle planet. Både infrastruktur og samfunnet har endret seg, og dette har ført til at kvinner i Langangen har blitt individualister på en annen måte enn i tidligere generasjoner. Det faktum at kvinner i dag vil

¹⁰⁴ Lorentzen & Mühleisen(red.) (2006):57

ta en utdanning og vil jobbe for å klare seg økonomisk, har bidratt til at gamle kollektiv har løst seg opp og at kvinnene har beveget seg inn i nye sammenhenger hvor de i større grad enn tidligere må stole på seg selv og stille krav. Jeg vil hevde at dette har lagt grunnlaget for mentalitetsendringer hos kvinnene i yngste generasjon, og at mentalitetsendringer i tredjegerasjon på mange måter har ført til endringer i et helt lokalsamfunn. Da kvinnene i andregenerasjon var hjemme med barn i kortere eller lengre perioder, holdt de liv i flere sosiale arenaer og tilbud; kafeer, butikker, kino og kiosker. De hadde også mer tid til å være med på å arrangere og delta i det sosiale livet i bygda.

Et annet viktig poeng er at kvinner i Langangen i dag i mye større grad kommer seg ut av Langangen uavhengig om de jobber eller ei, fordi kommunikasjonsmulighetene er bedre enn de var før. Dette åpner for nye muligheter rent sosialt, noe som igjen fører til at det sosiale livet i bygda ikke blir like viktig. Mentalitetsendringer og den økende individualismen har også ført til at kvinner i dag tar på seg helt andre subjektposisjoner i forhold til hva de anser som sine oppgaver og plikter når det gjelder sosiale begivenheter. Kvinnene i tredjegerasjon føler ikke de samme forpliktelsene ovenfor de oppgavene deres mødre utførte med største selvfølgelighet, men velger selv i hvilken grad de vil bidra til fellesskapet.

4.5 Kjønnsarbeidsdeling

Jeg mener det er viktig å se på aspekter ved kvinnekultur som omhandler kjønnsarbeidsdeling når det gjelder kontinuitet og endring i en kvinnekultur. Dette vil jeg knytte til kjønnsrolleteori. Som nevnt i teorikapittelet, er kjønnsrolleteori en av de tidlige samfunnsvitenskapelige teoriene om kjønn, og er i dag erstattet av nyere teorier innenfor feltet. Jeg mener allikevel at kjønnsrollebegrepet er konstruktivt for å kunne si noe om hva slags forventninger tre generasjoner kvinner mener de har hatt i forhold til hva som er deres oppgaver og rolle. Begrepet viser til noe som er sosialt formet, og ikke bare et produkt av biologien.¹⁰⁵ Kjønnroller kan defineres som måten vi oppfører oss på i samfunnet; rollen vi spiller ovenfor andre mennesker for å opparbeide oss en posisjon når det gjelder vår egen og andres vurdering av vårt kjønn.¹⁰⁶ De forventningene kvinner føler at andre har til dem fordi de er kvinner, og hvilke oppgaver som følger med det å være en kvinne i et lite lokalsamfunn som Langangen, er knyttet opp til deres identitet, men også hvordan kvinnene iscenesetter seg selv ut fra hva som oppfattes som kvinnelig i den kulturen de bor. Kjønnsideitet er en diskursiv effekt, som i følge Judith Butler vil si at kvinner og menn repeterer bestemte iscenesettelser som er ansett som konvensjonelle, og som derfor er normativt regulert. De gjeldende diskursene om hva som er forventet av en kvinne, og de kroppslige, atferdsmessige og språklige iscenesettelsene som diskursen tilgjengeliggjør, danner derfor grunnlag for sosial og kulturell kjønnspraksis. På denne måten vil kjønnsrollebegrepet og teorier om diskursiv kjønnspraksis henge sammen ved at begge tilgjengeliggjør bestemte subjektposisjoner for kvinner i et lokalsamfunn og kan dermed være med på å bestemme en kjønnsarbeidsdeling i kulturen. Et annet perspektiv som kan være med på å forklare endring og kontinuitet i forventninger til kjønn, er Simone de Beauvoirs begreper om transcens og immanens; i hvilken grad kvinner gjennom tre generasjoner har følt sine kroppar som tinglige og bundet opp til immanens og i hvilken grad kvinner overskrider (transcenderer) forventninger de føler seg bundet opp til i sin kultur. Tradisjoner og mentalitet også relevant i denne sammenheng.

¹⁰⁵ Lorentzen & Mühleisen (2006):66

¹⁰⁶ Stoller, sitert i Moi (1998):43

4.5.1 "Kvinnfolkarbeid og mannfolkarbeid" - Førstegenerasjonsfortelling

Jeg har alltid følt at det har vært enkelte forventninger til meg fordi jeg er jente, ja! Men er det ikke sånn for alle da? Jeg bodde jo sammen med svigermora mi i mange år også, og hun var veldig prega av sånt. Sånn tror jeg dattera mi føler det også. Barnebarnet mitt også. Det er jo fortsatt sånne ting som kvinnfolkarbeid og mannfolkarbeid, og ikke bare når det gjelder jobb og sånn, men alt. Det er nok mange sånne gamle forestillinger som henger igjen når det gjelder hva kvinner kan gjøre. Det er nok mulig at det er større forskjell på sånt på små steder som Langangen enn på større steder.

Dette forteller Marit fra førstegenerasjon. Hun gir uttrykk for at hun alltid har følt at det har blitt stilt bestemte krav til henne i forhold til hva som er hennes oppgaver, og at det er enkelte ting hun ikke kan gjøre fordi hun er kvinne. Marit påpeker også at denne oppfatningen om hva hun kan og ikke kan gjøre, om mannfolkarbeid og kvinnfolkarbeid er gamle forestillinger som henger igjen. Begrepene "mannfolkarbeid" og "kvinnfolkarbeid" er begreper som gir uttrykk for at hva kvinner skal gjøre og hva menn skal gjøre, er normativt regulert i kulturen man tilhører.

4.5.2 "Det var om å gjøre å være en i mengden. Du måtte absolutt ikke skille deg ut!" - Andregenerasjonsfortellinger

Forventninger, ja! Du kan jo bare ta det eksempelet med fest; det gjør ingenting om 40 mannfolk ligger i grøfta, ikke sant, men tenk om jeg hadde liggi der?! Eller bare hadde tatt et glass for mye... Eller hvis det kommer noen på besøk hjem til deg også får du den: "Her har sikkert ikke Kari vært i det siste!" bare fordi det ikke er helt plettfritt. Men akkurat på sånt var det nok verre i vår generasjon enn det er i dattera mi sin. Vi fikk nok mye mer press fra samfunnet rundt oss enn dere får i dag. Vi skulle jo lære å strikke, og sy, lage mat og bake... Det var sikkert ikke sånn for de som bodde i byene på den tida, men det var jaggu sånn for oss. Men mye av forventningene har nok vært i mitt eget hode også. Også er det nok fortsatt det med kvinnfolkarbeid og mannfolkarbeid. Det er enkelte ting som liksom er sosialt akseptert for kvinner å gjøre og andre ting som er sosialt akseptert for mannfolk å gjøre. Det tror jeg ikke vi kommer vekk fra i min levetid.

Kari, som tilhører andregenerasjon, mener som moren sin, Marit, at det ligger sterke føringer på hva hun kan og ikke kan gjøre. Kari tror ikke at det bare er ytre påvirkning som gjør at hun føler at det er slik at hun må iscenesette seg på bestemte måter, men at det er forestillinger hun selv har. Dette tyder på at visse forestillinger som er dypt forankret i en lokal kultur, er med på å skape en mentalitet som er dypt forankret i hvert enkelt individ. Kari mener at det ikke er ytre påvirkning som har preget måten hun tenker på når det gjelder forventninger, men at vi alle er et produkt av vår kultur. Selv om Kari selv tror hun oppfører seg på en bestemt måte og iscenesetter seg etter bestemte forventninger som hun selv har satt for seg selv, så orienterer hun seg mest sannsynlig etter kjønnsroller hun har vokst opp med og som hun anser som naturlige. I forhold til begrepene "mannfolkarbeid" og "kvinnfolkarbeid", mener jeg det er relevant å trekke fram Beauvoirs teorier om kvinnen som "den andre". Jeg mener at Kari gir

uttrykk for at det er et skille mellom kvinner og menn. Men når hun gir uttrykk for at mange av de forestillingene, forventningene og oppfatningene er i hennes eget hode, uttrykker hun det Beauvoir skriver om at kvinnen som ”den andre” ikke er naturgitt. Oppfatningene om at det er forskjell på kvinner og menn og hva som er en kvinnes oppgaver, er oppfatninger som er sosialt og kulturelt produsert og som vi sosialiseres inn i fra vi er små. Dermed internaliserer kvinnene disse oppfatningene og forventningene, som igjen fører til at kvinnene viderefører enkelte holdninger og forventninger ubevisst gjennom generasjoner. Astrid sier mye av det samme som Kari, når hun forteller om forventninger hun har følt:

Jeg har alltid følt at det er ting jeg kan og ikke kan gjøre. Absolutt. Jeg røyka jo før, og for ei jente å gå rundt med en røyk i handa! Det gikk jo ikke an! Da var du jo det ludderet omtrent. Det var mye av sånt. Vi måtte liksom oppføre oss på en bestemt måte, for vi var jo tross alt jenter. Sitte pent med beina og sånt. Jeg tror nok ikke det er så store føringer i dag, men på enkelte ting så henger det nok allikevel noe igjen, både med tanke på utdanning, jobb og familie. I hvert fall med tanke på hus og hjem. Og så tror jeg fortsatt det er ting som er mer for gutter enn for jenter. Noe er medfødt også, mener jeg da. Enkelte yrker er jo mer for gutter enn jenter. Jeg mener med kropp og sånn. Vi jenter får jo barn.

Astrid snakker også om forventninger til kjønnnet. Hun legger vekt på at det er forskjell på kvinner og menn fra naturens side, og legger til grunn et biologisk premiss i forhold til kjønnsarbeidsdelingen. Dette tyder på at Astrid har følt kroppen sin mer tinglig og bundet opp til immanens fordi hun har begrenset seg selv gjennom å tro at fordi kvinner føder barn og har en annen fysikk enn menn, så er det enkelte ting som er ”naturlig” for henne å gjøre og andre ting som dermed er ”unaturlig”. Hun trekker også inn utdanning og jobb som eksempler på områder der kvinner har andre begrensinger enn menn, fordi de *er* kvinner og føder barn. Liv, også i andre generasjon, deler mange av de samme oppfatningene som Kari og Astrid:

Jeg har definitivt følt at det ligger noen forventninger til meg fordi jeg er jente. Men kanskje mer før enn nå, selv om det er enkelte ting enda. Men særlig da jeg var yngre, følte jeg det veldig. Du skulle ikke skille deg ut, og du måtte ikke være vulgær, snakke stygt eller være ufin... Men det kunne jo være så mangt, som ikke henger på greip i dag. Det var om å gjøre å være en i mengden, og du måtte for all del ikke skille deg ut! Men det har liksom sakte, men sikkert gått en annen vei, fra mamma var ung til min tid og dattera mi, selv om det nok har skjedd mer fra meg til Anette enn fra mamma til meg.

Liv er inne på at man tidligere hadde en mer uniformerende tankegang; at man ikke skulle skille seg ut i mengden, men føye seg etter andres forventninger. Det vil si at Liv også har iscenesatt seg på en bestemt måte for ikke å skille seg ut. Hun poengterer at det har skjedd endringer på dette området i hennes datters generasjon, men hun mener det går ”sakte, men sikkert en annen vei”. Det vil si at hun fortsatt mener at det henger enkelte forventninger igjen til hva som er kvinners oppgaver og rolle. Bente sier mye av det samme, og drar inn janteloven for å forklare hvorfor hun mener det er forskjell på forventninger til kvinner og menn:

Jeg føler ikke at det ligger så mange forventninger til meg fordi jeg er kvinne sånn utad, men hjemme så er det jo litt sånn ”det er din oppgave, det er min oppgave”. Men jeg føler ikke nødvendigvis at andre på utsiden forventer så mye av meg. Men i forhold til enkelte ting, så er det nok noen forventninger til jenter i Langangen, ja. Det er jo litt sånn kvinnfolkarbeid og mannfolkarbeid da. Det er jo ikke negativt at jenter tar seg en utdanning, men noen reagerer jo på det. Kall det gjerne janteloven. Eller misunnelse. Jeg mener nå at alle må få velge som de selv vil. Enten om du har jobb på universitetet eller om du vasker et gulv, så gjør det du vil.

Bente bruker begrepene ”mannfolkarbeid” og ”kvinnfolkarbeid”, og hevder at ikke alle i Langangen synes det er positivt at jenter tar seg en utdanning. Bente kaller det for Janteloven. Jeg tolker dette som et uttrykk for en mentalitet som har eksistert i Langangen over flere generasjoner, hvor kvinners jobb har vært hus, hjem og barn, og at disse forestillingene har ført til at mange ikke forstår hvorfor en kvinne trenger å gjøre noe annet i dag. Dette omtaler Liljeström-Skarp, som sier at dette er et uttrykk for dypt innarbeidede forestillinger, tankesystem og diskurser som ligger nedfelt i et samfunn.¹⁰⁷ Det er påfallende at Bente sier at hun ikke føler noen forventninger, men så sier hun like etter at hjemme hos henne så er det ”mine oppgaver” og ”dine oppgaver”, og etterpå bekrefter hun at det ligger forventninger til kvinner i Langangen. Bente legger også vekt på at kvinner ”må få velge som de selv vil”, men poenget er at kvinner kanskje føler seg begrenset til kun noen få valg ut i fra den mentaliteten og de diskursene de orienterer seg ut i fra. Jeg mener at det Bente forteller er et uttrykk for at det ligger motsetningsfylte diskurser i kulturen som gir visse forventninger til hva slags oppgaver og rolle kvinner skal eller bør ha. Jeg tror allikevel at mange av disse forventningene til kvinner er overtatt av kvinnene selv gjennom sosial arv og mentalitet, ikke nødvendigvis utelukkende av samfunnet rundt. Kvinnene begrenser først seg selv i forhold til at de gjennom mentalitet og sosial arv føler at de må iscenesette seg på en bestemt måte fordi de er kvinner, og de forventer at andre kvinner skal iscenesette seg på samme måte om de gjør det selv. Kjønnssrollene og kjønnsarbeidsdelingen får dermed en selvforsterkende effekt.

Det har helt sikkert vært ganger som jeg har tenkt over at jeg har følt enkelte begrensninger i forhold til ting og tang fordi jeg er jente, men jeg kan ikke si jeg kommer på et eksempel akkurat nå. Men det har helt garantert vært det. Og at det er forventa ting av deg fordi du er jente, det kan du se enda mer... - enn sånn som før, da vi fikk ungane, så var det jo forventa at det var jeg som skulle ta meg av dem, ikke sant! Sånn er det jo ikke lengre. Det er jo ikke sånn i dag at selv om du er dame så er det din jobb å ta vare på ungane! Jeg tror ikke dattera mi føler det sånn i det hele tatt. Jeg tror akkurat det med forventninger til kvinner har endra seg masse i løpet av tre generasjoner. Men altså, hvis et mannfolk er hjemme med unger selv i dag, så er jo han også sabla ”flink”, liksom...

Bjørg deler her oppfatningene til de fire andre kvinnene i andregenerasjon. Alle kvinnene mener at det ligger noen føringer i samfunnet i forhold til hva kvinner kan og ikke kan gjøre, men at det er friere i dag enn det var før. Bjørg kommenterer at det har skjedd en endring i

¹⁰⁷ Liljeström-Skarp, sitert i Thorsen (1993):19

forhold til at det ikke bare er kvinners jobb å ta vare på barn i dag, men gir samtidig uttrykk for at en mann blir ansett som ”sabla flink” hvis han skulle finne på å være alene med barna sine. Dette tyder på at det fortsatt ligger en forventning om at det er kvinner som skal ta seg av barna, og at mennenes jobb er noe annet. Igjen er det påfallende at det ikke er av andre menn en mann får høre at han er ”sabla flink”. Det er av andre kvinner. Ingen av mine informanter gir noe uttrykk for at det er menn som forteller dem hva som er ”greit” og ”ikke greit”. Det er alltid av andre kvinner forventningene om hvordan ting skal være kommer fra, og dette kommer tydelig fram hos tredjegerasjonskvinnene.

4.5.3 ”Det er jo sånn at du skal oppføre deg på en bestemt måte, hvis ikke blir det jo gærent” - Tredjegerasjonsfortellinger

Kvinnene i tredjegerasjon forteller historier om forventninger som ikke er så ulike den oppfatningen deres mødre har. Hilde, i tredjegerasjon, sier blant annet at hun føler at det er forventet at det er jentene som skal bake kaker til enhver sosial anledning, og at hun er oppvokst med at hun må oppføre seg på en bestemt måte fordi hun er jente. Hilde sier: ”jeg har jo blitt oppvokst med den greia at når jeg fikk noe, så skulle jeg ta personen i handa og *neie*... Broren min tok ingen i handa og bukka”. Hun sier også det samme som flere i hennes mors generasjon sier om at før i tida skulle ”jentene sitte pent og ikke si stygge ord”. Hilde sier altså at hun er oppvokst med at det var ulike retningslinjer for henne som jente, og for broren som gutt. Det forteller at man ble sosialisert inn i et kjønnsrollemønster helt fra man var liten i forhold til hva en kvinne kan og ikke kan gjøre.

Ida og Stine i tredjegerasjon, forteller om andre forventninger i forhold til kjønnsroller enn de andre jentene i sin generasjon. Det er påfallende at Ida og Stine er de yngste informantene i undersøkelsen; henholdsvis 29 og 28 år. Ida mener at det er ganske stor forskjell på kvinner og menn, men tror at dette gjelder overalt og ikke bare på et lite sted som Langangen. Hun mener det ses best i sosiale anledninger som på fester og turer. ”Gutter kan jo gjøre som de vil... Gutteturer, og... Vi kan jo ikke det!” I tillegg føler Ida at hun har alt ansvar hjemme, selv om hun påpeker at menn i hennes generasjon sikkert har blitt flinkere enn menn i foregående generasjoner. ”Det ligger helt klart noen forventninger til meg fordi jeg er jente og hva ”jobben” min er. Det er jo sånn at du skal oppføre deg på en bestemt måte, hvis ikke så blir det jo gærent!”

Stine tar også opp sosiale anledninger som et eksempel på anledninger med forventninger til hvordan hun skal oppføre seg fordi hun er jente. ”Det er i hvert fall forventa at vi jenter ikke skal drikke for mye. Det er i hvert fall ikke akseptert!” Samtidig sier hun at noen jenter kan danse på bordene hvis de føler for det, men at det kommer an på hvem det er. ”Det er nok noen som bestemmer hva som er ”lov” og hva som ”ikke er lov”. Det er noen som har sterkere meninger om ting, og så følger andre blindt etter...” Stine poengterer altså at det er noen som ”bestemmer” hva som kan gjøres og sies, og legger vekt på at dette er andre kvinner. Hun gir derfor uttrykk for det samme som kvinnene i andregenerasjon i mindre uttalt grad også gir uttrykk for. Stine mener det er relativt stor forskjell på kvinner og menn, og sier:

Det er store forskjeller mellom kvinner og menn i Langangen i forhold til hva som er greit å si og gjøre. Bare en sånn idiot-ting som at jenter helst ikke skal snakke med gutter som er sammen med andre jenter. Da klikker det jo for den jenta som er sammen med han fyren... Det er jo ikke en stor greie, men det er jo jentene som blir sett ned på, ikke gutten. Også en annen sånn typisk ting; hvis ei jente dukker opp på et par fester etter hverandre, mens gubben er hjemme med unga, så sier folk til faren etterpå: ”Stakkars deg har du vært barnevakt to ganger på rad du’ a?” Herregud, det heter ikke *barnevakt* når gutta er hjemme med egne unger. Det heter å være pappa!

Stine uttrykker mye frustrasjon over at det stilles andre forventninger til henne fordi hun er kvinne, enn det stilles til menn. Hun legger igjen vekt på at det er andre kvinner som forteller henne hva hun kan og ikke kan gjøre.

Anette, også fra tredjegerasjon, sier at det ligger noen føringer i lokalsamfunnet på hvordan ting ”skal være”:

Det er nok en del forventninger sånn generelt i bygda i forhold til hva gutter skal gjøre og hva jenter skal gjøre. Det er nok det. Men jeg har vel egentlig ikke tenkt over det på den måten; at det har vært det, altså. Men det er nok litt det der ”sånn gjør ei jente, sånn gjør ikke ei jente”. Det er jo forskjell på gutter og jenter, men jeg følte ikke at det var så veldig sånn i den gjengen som jeg har vært i. Men hjemme så er det jo sånn. Der har jeg huset, og han har andre ting, liksom. Men det ligger nok noen føringer utenfor husets fire vegger også, selv om jeg kanskje ikke tenker så mye på det. En blir jo vant til hvordan det skal være også.

Anette sier mye av det samme som kvinnene i andregenerasjon har gitt uttrykk for; at det er føringer, men at det ikke nødvendigvis er samfunnet som bestemmer hva som er hennes oppgaver. Hun sier at hun i størst grad har følt hva som er hennes oppgaver innenfor husets fire vegger. Jeg mener dette kan føres tilbake til det jeg var inne på tidligere, at kvinner plasserer seg selv i et bestemt kjønnsrollemønster fordi det er sånn de har vært vant til at det skal være fra sine mødre. De har lært at det er deres jobb å være hjemme med barn, vaske, handle, lage mat og andre typiske husmorssysler, mens det er mannfolkas oppgave å gå på jobb og tjene penger. Dette er en holdning som overføres fra generasjon til generasjon og som internaliseres i kvinnene, og også mennene. Når kvinnene er bestemte på hva som er deres

oppgaver, sier det seg selv at menn også er bevisste på hva som er deres oppgaver, og hva som ikke er det. På den måten blir kjønnsrollestereotypene forsterket gjennom en stilltiende gjensidig forståelse og forventning om hva som er menns og kvinners rolle i samfunnet.

Heidi mener at det kanskje ligger noen føringer som hun helt ubevisst retter seg etter fordi det er det hun er vant til. På en annen side er Heidi nøye på å presisere at det kommer an på vilje, og at hun selv er i stand til å velge hvordan hun vil ha det.

Jeg følte nok at det var flere forventninger til meg da jeg var fjortis og tenåring, enn jeg føler nå. Jeg tror aldri jeg har tenkt over... - da må det være at det er enkelte forventninger som bare ligger der og at jeg helt ubevisst aksepterer dem da. Jeg har i hvert fall aldri tenkt at sånn og sånn kan jeg ikke gjøre fordi jeg er jente. Jeg tenker også at det handler om vilje. Hva jeg vil og hva jeg har lyst til. Jeg har lyst til å være hjemme sammen med ungene mine, jeg har lyst til å bruke tida mi sammen med dem og da føles det ikke som noen forsakelse om samboeren min har trenea eller vært på fotballkamp eller andre ting.

Denne ubevisste aksepten Heidi snakker om, mener jeg uttrykker det samme som de andre kvinnene også snakker om, nemlig en bestemt type mentalitet som har eksistert i lokalsamfunnet gjennom generasjoner og som er nedfelt og kanskje forsterket av kvinnene selv. Heidi er allikevel den eneste av informantene som snakker om en "vilje" til å gjøre det man vil. Hun velger allikevel det samme som de andre kvinnene. Om det er et uttrykk for en vilje eller om det faktisk er et uttrykk for at det er det eneste reelle valget i forhold til kulturen hun bor i, kan diskuteres. Som Anne Britt Flemmen skriver: "Antallet subjektposisjoner til disposisjon innenfor en gitt diskurs er heller ikke verken ubegrensede eller fullstendig uavhengig av hvilken kropp vi har".¹⁰⁸ Det vil si at kvinnekulturen i Langangen bare tilgjengeliggjør et begrenset antall subjektposisjoner for en kvinne fordi diskursen sier at en kvinne bør være hjemme med sine barn og ta ansvar for hus og hjem. Da er det kanskje enklere å si at man har valgt den rollen man har, enn å si at man kanskje ikke føler at man har noe annet valg.

4.5.4 Oppsummering og teoretisk diskusjon

Tre generasjoners fortellinger om forventninger til kjønn og hva som er deres rolle og oppgaver, viser at det har skjedd en endring. Samtidig viser fortellingene også en grad av kontinuitet mellom generasjonene i forhold til hvordan kvinnene oppfatter sin egen rolle. Kontinuiteten gjennom tre generasjoner mener jeg kan spores i det kvinnene sier om begrensende faktorer; faktorer som gjør at kvinnene mener at de må iscenesette seg på bestemte måter for å bli gjenkjent som det de ønsker. Dette ønsket ligger hos kvinnene selv.

¹⁰⁸ Flemmen, i Markussen & Lotherington(red.) (1999):132

Kjønnsrolleperspektivet kommer til uttrykk i alle tre generasjoner i form av utsagn som ”mannfolkarbeid”, ”kvinnfolkarbeid” og ”sånn gjør ei jente, og sånn gjør ikke ei jente”.

Kjønnsrollebegrepet viser som nevnt til at kjønn er sosialt formet, og dermed ikke bare et produkt av biologien. Jeg mener at kvinnene i Langangen i kraft av å være kvinner sosialiseres inn i bestemte kjønnsroller som gir en spesifikk kjønnsarbeidsdeling, fordi kvinner i Langangen er preget av en mentalitet som har eksistert i generasjoner og som legger føringer på hvordan en kvinne skal iscenesette seg. De vil si at summen av alle de forventningene kvinner i Langangen må rette seg etter, er et uttrykk for en mentalitet som kvinnene selv repeterer og viderefører, og som igjen gjør at de går inn i bestemte kjønnsroller. Det kommer tydelig til uttrykk gjennom kvinnenenes fortellinger at de har rettet seg etter sosiale ”spilleregler” som har fortalt dem hvordan de skal oppføre seg og hva som er deres rolle og oppgaver. Kvinnene i første- og andregenerasjon har i større grad innrettet seg i forhold til bestemte kjønnsroller fordi det ikke var noen andre tilgjengelige måter å oppføre seg på, mens kvinnene i tredjegerasjon er mer bevisste på den rollen de har og på skjevfordelingen mellom kjønnene. De representerer allikevel den samme mentaliteten som sine mødre, en mentalitet som har lagt grunnlaget for at de har tatt mange av de samme valgene som sine mødre.

4.6 Bygdedyret

Alle samfunn, miljøer og kulturer er preget av en bestemt type mentalitet; en måte å tenke på, en måte å orientere seg i verden og en måte å forstå verden ut i fra. Denne mentaliteten gir seg utslag i ulike måter å iscenesette seg på, for å tilpasse seg den hegemoniske diskursen innenfor det samfunnet, miljøet eller kulturen man er en del av. Under mentalitet inngår også tradisjon. Som nevnt i teorikapitlet, er tradisjon en form for sosial praksis, forestilling eller et produkt som overføres fra generasjon til generasjon i et samfunn, kultur eller i en gruppe. Generasjonsoverføringen mellom tre generasjoner kvinner vil derfor ikke bare gjelde overføring av mentaliteter, men også tradisjon i form for sosial praksis, som i denne oppgaven gjelder kvinnenes adferd utad i bygda. Det er derfor interessant å analysere hva som bestemmer hvordan kvinnene iscenesetter seg selv i Langangen. Flere av kvinnene i min undersøkelse refererer til ”holdninger, normer og regler” som de ubevisst eller bevisst forholder seg til. Disse holdningene, normene og reglene mener jeg er et utslag av det flere av kvinnene også karakteriserer som ”bygdedyret”. Bygdedyret blir på mange måter normer og regler overført via tradisjon og som spilles ut som sosial praksis, og gir retningslinjene for sosial adferd. Bygdedyret kan derfor defineres som den rurale versjonen av Janteloven.¹⁰⁹ Janteloven ble nedtegnet av Aksel Sandemose i ”En flyktning krysser sitt spor (1933)”, og sier at ”Du skal ikke tro du er noe, at du er like klok som oss, at du er klokere enn oss, at du er bedre enn oss, at du vet mer enn oss, at du er mer enn oss, at du duger til noe, at noen bryr seg om deg, at du kan lære oss noe”. Bygdedyret baserer seg, på lik linje som Janteloven, på en egalitær tanke om at ingen skal skille seg ut og gjøre noe annet enn det som er opplest og vedtatt som ”riktig”. Hvis bygdedyret defineres som folkesnakk, holdninger, normer og regler som er retningsgivende for oppførsel, vil bygdedyret ha en normerende og regulerende effekt på kvinners adferd i en liten bygd som Langangen. Bygdedyret vil generere et uskrevet sett med normer og regler som kvinnene forholder seg til og som dermed fungerer som ei ”vaktbikkje” som passer på at alle forholder seg til de sosiale reglene som gjelder. Jeg vil derfor i det følgende analysere om bygdedyret har hatt noen innflytelse på hvordan kvinner i Langangen har iscenesatt seg selv i løpet av tre generasjoner og i hvilken grad bygdedyret kan ha en ekskluderende effekt i kulturen.

¹⁰⁹ <http://www.dagotid.no/arkiv/2000/09/bygd/index.html>

4.6.1 "Man gjør ting fordi det er vanlig å gjøre dem, uten at man tenker over det" - Førstegenerasjonsfortelling

Marit, fra førstegenerasjon, snakker mye om "holdninger", som hun mener henger igjen fra gammelt av og som sier noe om hvorfor hun har tatt de valgene i livet hun har gjort. Hun klarer ikke spesifisere hva slags type holdninger det er snakk om, men legger vekt på at mye av det hun oppfatter som "naturlig" er overført henne relativt ubevisst som normer og regler om hvordan ting "skal være".

Man blir nok mye mer prega av sånne holdninger om forskjellige ting på et lite sted som Langangen enn på andre, større steder. For det er liksom så åpenlyst alt ting. (...) Jeg kommer ikke på noe spesifikt, men det kan nok være en hel del man gjør som man ikke tenker over fordi det "skal være sånn". At man gjør ting fordi det er vanlig å gjøre dem, uten at man tenker over det. (...) Det er mye som henger igjen fra gammalt av. Mer enn du tror. Jeg har jo lært ungane mine det jeg har lært, og da blir det jo sånn at hvis dattera mi gjør det samme, så blir jo gamle vaner hengende igjen. Man tar jo ting med seg fra generasjon til generasjon, det du har lært, selv om alt ikke er like positivt.

Marit påpeker at en grunn til at man gjør ting på en bestemt måte, er fordi det alltid har vært sånn, og at alt er så "åpenlyst" i Langangen. Dette er et uttrykk for at det er seige strukturer som man helt ubevisst retter seg etter. Det virker begrensende på folk i Langangen at miljøet er så lite og gjennomiktig, fordi det gjør det vanskelig å bryte med det som er allment opplest og vedtatt som "riktig". Marit legger også vekt på at ikke alt som overføres fra en generasjon til den neste er like positivt. Men man gjør som man er lært, og dermed følger mange et sett med uskrevne normer og regler i frykt for å ikke skille seg ut.

4.6.2 "I forhold til hvem som bestemmer, tenker jeg det er mye tradisjon der" - Andregenerasjonsfortellinger

Kari, i andregenerasjon, forteller en liknende historie som moren sin, og beskriver også at hun lever etter normer og regler som kanskje begrenser henne mer enn hun liker:

Det er jo klart at jeg har vært nødt til å holde meg innafor normer og regler som finnes her, holdt jeg på å si... Hvis jeg hadde bodd i Oslo, kunne jeg sikkert sagt og gjort det jeg ville. Jeg vil jo påstå det! Det er klart at selv om du kanskje ikke tenker over det sånn i dagliglivet, så er det jo sånn at hvis du gjør noe som kanskje ikke er helt "innafor", så tenker du jo "hva tror de andre om meg nå'a?" Det hadde jo ikke hatt noe å si om jeg hadde tatt på meg en turkis bluse og rosa bukse og vandra rundt i Oslo, men hvis jeg hadde gjort det her, skal jeg love deg at noen hadde ment noe om det! Så bare en sånn ting, liksom... Det er klart at sånne ting som det, det bare "passer seg ikke".

Det er påfallende at Kari, som tidligere beskrev Langangen som et trygt og godt miljø når det gjelder partnervalg, ikke er så positiv med hensyn til hvordan hun må iscenesette seg for å bli oppfattet riktig innenfor de normene og reglene som gjelder i bygda. Hun uttrykker også at hun er opptatt av hva andre måtte tenke om henne og forholder seg dermed til hva andre

mener i større grad enn hun ønsker. Hun benytter begrepet ”innafor” for å forklare hva hun kan og ikke kan gjøre. Det finnes altså en måte å iscenesette seg på som er ”innafor” de gjeldende normene og reglene. Hvis hun iscenesetter seg etter disse normene og reglene vil hun ikke bli utsatt for folkesnakk, og hun risikerer ikke å bli ekskludert. Bygdedyret begrenser henne fordi hun må oppføre seg på en måte som er i tråd med hva hun tror andre i bygda forventer av henne. På samme måte peker også Astrid på begrensninger:

Man blir nok mer prega av sånne holdninger som er litt opplest og vedtatt på små steder. Det tror jeg faktisk. For du tenker litt mer i forhold til hva andre tenker og sånn. Man blir opptatt av hva andre mener om deg i større grad, for alle kjenner deg jo. (...) I forhold til hvem som bestemmer hvordan det ”skal være”, så tror jeg det er mye tradisjon der, asså. Men sterke mennesker er det jo overalt. Og de har selvfølgelig makt, men hvor mye de klarer å bestemme er jeg allikevel litt usikker på. Det er nok mer tradisjon. Holdninger henger nok igjen fra generasjon til generasjon. Jeg tror døtrene mine har med seg mye hjemmafra, men jeg har nok med meg større bagasje hjemmafra allikevel enn dem...

Det er tydelig at kvinnene føler seg begrenset til bestemte måter å oppføre seg på. Både Kari og Astrid sier at de er veldig bevisste på hvordan de vil oppfattes av andre og hvordan ting ”skal være”. De innretter seg etter det, og overfører disse normene og reglene til sine døtre som tradisjon i form av sosial praksis. Det skjer altså en bevisst generasjonsoverføring av sosial praksis i form av sosiale normer og regler og måter å iscenesette seg på mellom mor og datter, selv om mødrene ikke syns alle normene og reglene som de selv overfører, er positive. Jeg tror dette henger sammen med at mødre vil overføre de sosiale kodene og ”spillereglene” som de vet vil bli akseptert av andre i bygda for å skåne sine døtre for eventuell folkesnakk slik at de ikke vil bli ekskludert av miljøet.

Liv sier også at hun er bevisst på at det eksisterer enkelte tradisjoner i form av normer og regler, men påpeker at hun tror det har skjedd en endring fra hennes generasjon til hennes datters generasjon:

Du blir nok mer prega av enkelte holdninger på et lite sted som Langangen. Jeg vet ikke helt hvorfor... men det henger nok en del igjen fra gammalt av der, altså. Det er nok vesentlig. Men jeg tror kanskje det har vært lettere for dattera mi å rive seg løs fra det som har vært gjengs å gjøre her i bygda. Jeg tror dere har letter for å se ting på en annen måte enn oss som har vært her lenge og som er oppvokst med den eldre generasjonen. (...) Det er lettere å tenke sjøl i dag, og ikke være så himla opptatt av hva det gamle har vært og bestått av. Dere er jo oppvokst i en nyere tid, og det har nok vært lettere for dere å komme dere ut av det systemet som vi har vært inne i. Jeg vet ikke hvor mye jeg sjøl har blitt prega egentlig, men jeg har jo stått midt oppi det. Så hva jeg har blitt prega av uten å tenke på det, vet jeg ikke.

I likhet med både Marit, Kari og Astrid, sier også Liv at man blir preget av det hun refererer til som ”holdninger” på et lite sted som Langangen. Ingen av kvinnene har nevnt bygdedyret i sine fortellinger, men alle snakker om holdninger, normer, regler og tradisjon. Bygdedyret er jo, som nevnt innledningsvis under dette temaet, nettopp dette. Det interessante er at kvinnene

uttaler seg nesten identisk. Liv legger allikevel mer vekt på at hun tror det er lettere for tredjegerasjonskvinner å bryte ut av det ”systemet” hennes generasjon har måttet forholde seg til. Ordet ”system” sier noe om hvor bundet hun har følt seg i forhold til etablerte normer og regler i Langangen. Alle kvinnene uttrykker seg negativt til den mentaliteten og mange av de normene og reglene som eksisterer i Langangen, selv om flere av dem uttrykker at de har overført dem til sine døtre. Dette tyder jo på akkurat det Liv sier om et ”system” som består av en rekke uskrevne regler som man overfører fordi de blir ansett som riktige av sambygdingene og at frykten for å havne ”utenfor” dermed blir mindre. Bente, også i andregenerasjon, uttrykker en generell misnøye rundt enkelte normer og regler hun mener eksisterer i Langangen:

Du skal jo ikke skille deg ut på et lite sted. Bor du i byen eller på et større sted enn Langangen så er du jo mer en i mengden. Sånn tror jeg det er på alle små plasser; du har lettere for å bli sett av andre og da blir du automatisk reddere for at folk skal se deg på en negativ måte og prate om deg. Den greia tror jeg henger igjen fra gammalt av; altså, at det er en sånn generasjonsgreie. For vi blir jo påvirket av generasjonen før oss, med mindre vi blir såpass voksne at vi tar et oppgjør med oss sjøl. Og det er ikke lett på et sted som Langangen, men jeg har gjort det sjøl. Hvis det har vært noe jeg har vært i uenig i, så har jeg jaggju sagt i fra! Og det har ikke vært populært, skal jeg si deg! (...) Jeg vet ikke hvem som bestemmer hva som er greit og ikke greit. Men at det er noe eller noen som bestemmer her, det er det jo ingen tvil om.

Bente tar opp det faktum at det er lettere å bli sett på en negativ måte og lettere å bli snakket om på et lite sted som Langangen. Jeg mener dette har sammenheng med bygdedyret. Det kommer tydelig fram av Bentes utsagn at frykten for å oppføre seg, si eller gjøre noe som er utenfor gjeldende normer og regler, er stor. Fordi miljøet er bygget opp av et sett med uskrevne regler, kan det å bryte med disse reglene føre til at du ekskluderes fra miljøet. Det er interessant at Bente sier at det er mulig å ta et ”oppgjør med seg sjøl”, men ikke at det går an å ta et oppgjør med eksisterende normer og regler. Du må selv velge om du er villig til å distansere deg fra bygdedyret og ta konsekvensene av det valget, selv om det fører til at du blir ”upopulær” eller ekskludert fra miljøet. Dette valget mener Bente blir enklere jo eldre du blir, men at det uansett ikke er en enkelt avgjørelse. Jeg mener dette forklarer hvorfor bygdedyret i form av normer og regler overføres fra generasjon til generasjon, både når det gjelder normer og regler rundt kvinners valg av utdanning og jobb, barn og familieliv og ikke minst kjønnsarbeidsdeling og kjønnsstereotyper. Redselen for å falle ut av et lite miljø hvor alle kjenner alle er så stor, at mange velger å innrette seg etter spesifikke måter å iscenesette seg på som de egentlig ikke identifiserer seg med, men som gjør at man blir sosialt akseptert.

Bjørg forteller også om ”oppleste og vedtatte regler” om hvordan en skal oppføre seg i en liten bygd som Langangen, og bruker begrepet ”bygdetroll” som analogi for folkesnakk og bygdedyr.

Jeg tror nok en blir mer påvirka av enkelte holdninger på et lite sted som Langangen enn en gjør på større steder. Det har med folkesnakk og sånt å gjøre. Man kjenner alle, og alle vet mer om deg enn du vet om deg sjøl. Og alle vet selvfølgelig veldig godt hvem naboene sine er... Selv om nå for tida er det jo kanskje ikke så gærent som det var før; at nabokona er der hele tida og kan bry seg så mye, for før var jo nabokona hjemme og fikk med seg alt. Nå jobber’ a jo. Men det er fortsatt et lite bygdetroll som lurert litt rundt. (...) Det er jo fortsatt litt sånn at det er om å gjøre å ikke gjøre noe som nabokjerringa kan si ”ja, nå var du ute og jeg har sett at du har gjort det og det...” Det er en generasjonsgreie det der. Oppleste og vedtatte regler om ditt og datt.

Igjen nevnes at ”alle kjenner alle og alle vet mer om deg enn du vet om deg sjøl”, og dette sier noe om hvor lite og gjennomsiktig miljøet oppfattes. Bjørg nevner ”bygdetroll”, og illustrerer med begrepet at hun fortsatt tror folk oppfører seg på bestemte måter for ikke å bli snakket om på negativ måte, eller blir ekskludert fra miljøet fordi man oppfører seg på en måte som kan oppfattes ”feil” i forhold til de reglene som gjelder i bygda.

4.6.3 ”Sånn bygdementalet, liksom”- Tredjegerasjonsfortellinger

I tredjegerasjon omtales generasjonsoverføringen av normer, regler og holdninger på en litt annen måte enn hos andregenerasjonskvinnene. Kvinnene i yngste generasjon er mer opptatt enn sine mødre av å presisere at de har muligheten til å bestemme hva de vil forholde seg til. Samtidig påpeker allikevel flere av kvinnene at de har en sterk tilknytning til både sine foreldre og besteforeldre, og at dette har vært med på å bestemme hvordan de har iscenesatt seg selv.

Jeg tror man blir mer påvirka av enkelte holdninger i større grad på et lite sted som Langangen, enn du gjør på større steder. Du blir opphengt i ting på en annen måte. Er du på et større sted, så bryr du deg ikke om naboen og hva han måtte finne på, for det er ikke så viktig for deg, men så lenge du bryr deg om folk og du kjenner alle rundt deg, så blir du jo mer opptatt av folk også. Man har litt å leve opp til. Jeg tror at sånne sosiale koder går mest på at det alltid har vært på en bestemt måte, og da SKAL det være sånn. Jeg ser jo bare på juleavslutning på skolen, da har det alltid ”vært sånn”, også kommer det innflyttere til bygda som ikke vet at en ting alltid har vært på en bestemt måte, og de skjønner jo ikke greia med at vi svarer ”ja, men det har alltid vært sånn!” (...) Det er nok sånt som går i arv mellom generasjonene i form av oppdragelsen du får. Og det ser jeg bare med bestemora mi, for jeg er faktisk veldig lik henne på mange måter, men nå har vi jo vært mye sammen!

Hilde gir her et bilde av generasjonsoverføringene som noe ”naturlig” fordi generasjonene lever så tett på hverandre i Langangen. Kvinner i flere generasjoner omgås hverandre jevnlig, nesten daglig, og det vil derfor være lettere å bli påvirket av normer og regler som eksisterer i de eldre generasjonene enn om man ikke hadde hatt like mye med hverandre å gjøre. Et annet poeng som Hilde trekker fram, er at nysgjerrigheten ovenfor naboene og alt snakket om andre

mennesker er drevet fram av at man bryr seg om hverandre. I den forstand trekker Hilde bygdedyret fram som noe positivt. Bygdedyret er ei vaktbikkje på godt og vondt. Hun sier videre at hun ikke tror folk på større steder snakker om hverandre på samme måte fordi man ikke bryr seg om hverandre på samme måte. Allikevel sier Hilde at ”man har litt å leve opp til”, og det tyder på at hun føler at hun må oppføre seg på en bestemt måte fordi bygdedyret alltid følger med på hva du gjør.

Ida har litt motstridende tanker om i hvilken grad man blir påvirket av normer og regler i dag, og i hvilken grad hun forholder seg til dem selv:

Jeg tror det er lettere å bli påvirka av ting folk sier og mener i Langangen. Men jeg føler ikke at jeg forholder meg til det egentlig. Det finnes nok noen regler om hvordan ting skal være og sånn, som alltid har vært der. Akkurat på det, så tror jeg ikke det har skjedd så mye. Jeg føler jo at det kan være noe som kanskje begrenser litt hva jeg sier noen ganger og hva jeg gjør... (...) Det er nok noen som bestemmer litt hvordan det skal være. Det er vel en måte å ha makt på. Du havner jo litt utafør hvis alle gjør det på en bestemt måte, og du ikke gjør det.

På en side innrømmer Ida at det er lettere å bli påvirket av det folk mener og sier i en liten bygd som Langangen. På en annen side sier hun at hun ikke forholder seg til det. Jeg mener dette er et uttrykk for at hun vet at det finnes enkelte normer og regler som sier noe om hvordan hun *bør* oppføre seg, og hva hun burde si og mene, men at hun prøver å distansere seg fra det. Samtidig ser hun at enkelte normer og regler begrenser henne mer enn vil innrømme. Hun er også inne på man havner ”utafør” hvis alle gjør noe på en bestemt måte, og hun ikke gjør det. Dette tyder på at bygdedyret på mange måter håndhever ”loven”, og er et seiglivet dyr som har overlevd gjennom generasjoner i form av tradisjoner som legger føringer på hvordan kvinner kan oppføre seg, og som det er vanskelig å distansere seg fra uten å falle utenfor miljøet. Og bygdedyret er ”nabokjerringa”, altså kvinnene selv. Det er kvinnene selv som passer på at andre kvinner følger ”loven” og fungerer dermed som vaktbikkjer ovenfor hverandre.

Anette tror, som Hilde og Ida at tradisjon spiller en stor rolle når det gjelder holdninger folk i Langangen har:

Jeg tror man blir prega av sånne holdninger som bare ”er der” på et lite sted. For det blir liksom så mye mer gjennomlyst alt sammen. Jeg tror nok mye henger igjen, men jeg tror også nye holdninger blir produsert hele tida. For alt forandrer seg jo hele tida! Og det gjelder forhåpentligvis for Langangen også. Jeg vet ikke om det var verre før, men jeg følte i hvert fall mer på det før. Men det hadde sikkert noe med at jeg var ung også da. Jeg følte at alt jeg gjorde og sa... - det var liksom alltid noen som hang seg opp i det. Men jeg føler det ikke sånn lenger; at folk i bygda prater om meg... Hvis du skjønner hva jeg mener?

Anette snakker om holdninger som bare ”er der”, og jeg tolker det dit hen at hun erkjenner at det finnes normer og regler som hun forholder seg til selv om hun ikke definerer hva slags normer og regler det er snakk om. Hun sier også at nye holdninger ”forhåpentligvis” blir produsert i Langangen også, og dermed sier hun på lik linje som de andre i hennes generasjon at hun ikke er tilfreds med reglene hun må forholde seg til. Anette poengterer også at hun føler at ting har endret seg fra hun var yngre og til i dag. Dette kan tolkes på to måter. Det kan tolkes i retning av det Bente fra andregenerasjon var inne på, om at man må ta et ”oppgjør med seg sjøl”, og dermed velge selv hva man vil og ikke vil forholde seg til. Det kan også tolkes som at Anette har innfunnet seg med de normene og reglene som finnes og oppfører seg deretter, ettersom hun sier at hun følte at alt hun gjorde og sa da hun var yngre ble snakket om, men at hun ikke føler det i dag.

Stine sier mer i klartekst det de andre kvinnene i hennes generasjon gir uttrykk for. Hun sier også det samme som jeg har påpekt tidligere; at kvinner begrenser kvinner. Det er kvinner som bestemmer kodene, hva som er rett og galt for andre kvinner:

Vi er nok alle litt prega av at alle vet mer om deg enn du omtrent vet om deg sjøl her i bygda. Vi blir nok påvirkta av at alle kjenner alle og at ting som er ”bestemt” og som alltid har vært sånn påvirker deg mer her enn på større steder. Du blir jo prega fordi det er en liten plass dette her. Du har ikke så mange steder å gjemme deg, på en måte. Du blir skula på om du har tatt en øl for mye, eller om du har åpna kjeften litt for mye. Kanskje skuler folk på deg fordi du tør noe de ikke tør, og at det derfor er gærent og snakka dritt om. At du tør å si meninga di, kan være negativt her i bygda. I hvert fall blant jentene. Jeg tror alltid det har vært sånn her i bygda. Det har alltid vært ”greier” her, for å si det sånn. Sånn bygdementalitet, liksom. Mamma er jo ikke født her, men i ei bygd rett borti høgget her, og da hun kom til Langangen var det ikke lett for’ a å komme inn i miljøet. Hun var jo ikke som de andre jentene.

Stine tar opp misunnelse som et aspekt ved bygdedyret. Det at noen tør å gjøre, mene eller si noe som ikke er opplest og vedtatt som ”riktig”, kan fremme misunnelse hos andre kvinner, fordi man faktisk tør å bryte med de normene og reglene som de andre kvinnene lever etter. Man blir derfor blir omtalt i negative ordlag. Angrep er det beste forsvar, og vaktbikkja følger alltid med. Stine er også den eneste som bruker ordet ”bygdementalitet” for å forklare hva slags type mentalitet som finnes i Langangen. Hun beskriver, som andre også gjør, en mentalitet der ”alle kjenner alle og alle vet mer om deg enn du vet om deg sjøl”. Da bør du gjøre det som er forventet av deg å gjøre, for ikke å havne utenfor miljøet. Det er interessant at flere kvinner i ulike generasjoner bruker nøyaktig det samme uttrykket. Stine sier også at enkelte ting er ”bestemt”, og jeg tolker det i retning av at normene og reglene som bygdedyret håndhever, gir seg utslag i en form for tradisjonsmakt som langt på vei bestemmer hvordan kvinnene oppfører seg.

Heidi er mer unnvikende enn de andre jentene i hennes generasjon når det gjelder normer og regler som hun mener hun forholder seg til. Hun har ikke like stor tro på at det er generasjonsoverføring som bestemmer hvilke regler hun forholder seg til. Hun mener at det er en form for ”gruppetenighet” i jevnaldningsgruppa som gir retningslinjene for hvordan man oppfører seg og hva man blir påvirket av. Jeg mener at Heidi er inne på noe viktig, men at ”jevnaldningsgruppa” man er en del av i Langangen består av mennesker med veldig stor aldersspredning, noe som kan tyde på at normer og regler blir overført gjennom flere aldersledd enn bare innenfor jevnaldningsgruppa. Det blir et tettere bånd mellom generasjonene enn om man bare hadde hatt venner innenfor sin egen aldersgruppe.

4.6.4 Oppsummering og teoretisk diskusjon

Det er påfallende at alle kvinnene i første- og andregenerasjon snakker om normer og regler, men bare en av dem gir en beskrivelse av hva slags normer og regler det er snakk om. Bare Bjørg nevner ”bygdetrollet”. Det kommer allikevel fram at kvinner i alle tre generasjoner forholder seg til retningslinjer for oppførsel og iscenesettelse. Tradisjon er en form for sosial praksis, og sosial praksis har sine spilleregler som håndheves til enhver tid. Bygdedyret er tradisjon i form av normer, regler og holdninger som håndheves av både kvinner og menn i Langangen. Kvinnene har videreført de normene, reglene og holdningene som eksisterer i Langangen gjennom generasjoner, og det vil si at det finnes en rådende diskurs som forteller kvinnene, og også menn, hva de kan og ikke kan gjøre, hvordan de skal og bør oppføre seg. Michel Foucault legger vekt på at alt som kan sies og hvem som til enhver tid kan snakke, er regulert av diskurser. Den som innehar makt i et samfunn eller i en kultur bestemmer hvilke fremstillinger av verden som er riktige og avskriver samtidig andre måter å fremstille verden på, som uriktige.¹¹⁰ Jeg mener at normene, reglene og holdningene som eksisterer i Langangen og som kvinnene retter seg etter, danner en diskurs som bunn i tradisjon, og som genererer en type makt som jeg velger å kalle for *tradisjonsmakt*. Tradisjonsmakt er en objektiv form for makt, som allikevel blir subjektiv gjennom at kvinnene praktiserer makten gjennom bygdedyret, fordi normene, reglene og holdningene tradisjonen har produsert anses som det eneste naturlige. Tradisjonsmakten har derfor bygget seg opp som hegemonisk gjennom mange generasjoner kvinner i Langangen. Jeg mener at tradisjonsmakten er med på å bestemme hvorfor kvinnene har tatt de valgene de har tatt og er årsaken til at strukturene oppfattes som seige og ufravikelige.

¹¹⁰ Barker (2008):20

Kapittel 5. Oppsummering og konklusjon

Det har skjedd endringer i kvinnekulturen i Langangen i løpet av tre generasjoner. For det første gjelder det holdninger til utdanning og arbeid, men denne endringen kan først spores fra andregenerasjon til tredjegenerasjon. Mellom første- og andregenerasjonskvinnene er det stor grad av kontinuitet når det gjelder kvinners valg av utdanning og arbeid.

Andregenerasjonskvinnene i min undersøkelse har langt på vei fulgt det samme livsløpsmønsteret som sine mødre. Den viktigste forutsetningen for endringer i kvinnekulturen når det gjelder utdanning og arbeid er sosioøkonomiske faktorer.

Tredjegenerasjonskvinnene ser utdanning som en nødvendighet hvis de skal ha muligheter på dagens pressede arbeidsmarked, og de aller fleste trenger to inntekter for å etablere seg i dag. I første- og andregenerasjon var det ikke nødvendig for kvinnene å ta en utdanning for det var jobber å få uansett. Dessuten trengte ikke andregenerasjonskvinnene to inntekter for å kunne etablere seg. Allikevel har bare en informant i tredjegenerasjon tatt høyere utdanning, mens de andre kvinnene har lavere utdanning og jobber i typiske kvinneyrker.

Lokalhistoriske faktorer er med på å bestemme kvinners valg av utdanning og arbeid.

Langangen har alltid vært en bygd preget av praktisk arbeid, og dette har ført til en kultur som langt på vei forteller kvinnene hva de bør gjøre utdanningsmessig og yrkesmessig. Her henger enkelte kjønnsrollestereotyper igjen gjennom tre generasjoner i forhold til hva som anses som kvinnfolkarbeid og mannfolkarbeid.

Jeg mener at grunnen til at kvinnene gjennom tre generasjoner har tatt de valgene de har i forhold til utdanning og arbeid, er knyttet opp til en omsorgsdiskurs. Omsorgsdiskursen har vært med på å bestemme subjektposisjoner for kvinnene og har lagt føringer på valgene de har tatt. Diskursen har gjort seg gjeldende på ulike måter gjennom tre generasjoner, men de verdiene, normene og reglene som har blitt overført fra mor til datter gjennom tre generasjoner omhandler først og fremst familie, hjem og barn. I omsorgsdiskursen er det lite rom for utdanning og yrke, og det finnes dermed i liten grad en kultur i Langangen for høyere utdanning blant kvinner. De fleste kvinnene i tredjegenerasjonen har ikke blitt oppmuntret eller oppfordret til å ta en utdanning av sine mødre. Bare en informant har høyere utdanning og hun ble oppmuntret til det hjemmefra. Dette tyder på at hvis man ikke blir oppmuntret eller oppfordret, eller føler noen forventninger i forhold til utdanning, vil motivasjonen for å ta en utdanning bli mindre.

For det andre har jeg funnet at det har skjedd en endring i løpet av tre generasjoner i forhold til når kvinner i Langangen stifter familie. Endringen kommer til uttrykk mellom andregenerasjon og tredjegenerasjon, mens det kan spores en stor grad av kontinuitet mellom første- og andregenerasjonskvinnene. Det har jeg tolket som et uttrykk for immanens blant kvinnene i første- og andregenerasjon. De har følt at deres ”jobb” har vært å gifte seg og få barn. Flere av kvinnene i disse generasjonene planla heller ikke å få barn da de gjorde. De fleste kvinnene i tredjegenerasjon hadde bestemt seg på forhånd når barna skulle komme. Kvinnene i denne yngste generasjonen har i større grad enn sine mødre og bestemødre tatt ansvar for sitt eget liv. De tar valg som passer dem, og ikke fordi de føler seg bundet til forventninger om at det er deres ”jobb” å gifte seg og få barn.

I denne sammenhengen mener jeg å ha funnet et brudd med de tradisjonene, normene og reglene som har vært viktige i de foregående generasjonene. Det kan allikevel argumenteres for at endringen i forhold til når kvinner stifter familie, er en følge av en generell utvikling. Kvinner i dag er i mye større grad likestilt med menn, og vil derfor ha andre valgmuligheter enn kvinner i tidligere generasjoner. Allikevel hadde kvinners valgmuligheter allerede begynt å endre seg da kvinnene i andregenerasjon i min undersøkelse var i etableringsfasen i årene mellom 1972 og 1982. Kvinner i andregenerasjon hadde praktisk mulighet til å ta en utdanning hvis de ønsket det, men anså det likevel ikke som et reelt valg. Dette kan ha sammenheng med at Langangen er en liten bygd, og modernitetsprosesser påvirker folk og lokalsamfunn i ulik takt. Jeg mener derfor at det er en form for ”treghet” i utviklingen i Langangen og jeg mener dette skyldes at generasjonene bor tett på hverandre og omgås i større grad enn det som er vanlig på større steder. Det er trolig slik at tradisjonsoverføring av verdier som omhandler barn, familie og hjem har vært sterkere mellom førstegenerasjon og andregenerasjon enn de generelle modernitetsprosessene i samfunnet da andregenerasjon var i etableringsfasen. I løpet av de 20 årene fram til tredjegenerasjonskvinnene begynte å etablere seg, ser det imidlertid ut som modernitetsprosessene har fått fotfeste i Langangen og kvinnenes valg har endret seg deretter.

For det tredje har det skjedd en endring i løpet av tre generasjoner når det gjelder kvinnenes valg av partner. Det er en viss grad av kontinuitet mellom første- og andregenerasjon når det gjelder valg av partner. Det kommer fram av fortellingene fra disse generasjonene at ingen av kvinnene fra førstegenerasjon har funnet seg partner fra bygda, mens tre av fem fra andregenerasjon har det. Endringen kan spores fra andregenerasjon og til tredjegenerasjon, hvor alle kvinnene har funnet seg en partner som også er fra Langangen. I følge analysen er

en mulig grunn til det at det i løpet av tre generasjoner har oppstått et ytre press på kulturen som en følge av endringer i infrastruktur og kommunikasjonsmidler. Dette har ført til at stedsidentiteten har blitt viktigere for tredjegerasjonskvinnene enn for deres mødre og bestemødre. Det å finne seg en partner fra samme bygd og som deler de normene og verdiene en selv har, er med på å opprettholde det spesifikke miljøet og den identiteten som definerer kvinnene som personer og bygda som sted. Kvinnene i tidligere generasjoner oppholdt seg i større grad i bygda, og fikk færre impulser utenfra. Det ytre presset på kulturen var svakere tidligere enn i dag. Jeg mener endringene er en konsekvens av strukturelle endringer i dagens lokalsamfunn. Når bygda blir åpen i større grad enn tidligere i form av kommunikasjonsmidler og impulser utenfra, presses kulturen. Kvinner fra tredjegerasjon gifter seg ikke bare med en mann fra bygda, de gifter seg på sett og vis med bygda og miljøet.

For det fjerde går det fram av analysen at forutsetningene for kulturtilbud og sosiale nettverk har endret seg gjennom tre generasjoner kvinner. Kvinnene i tredjegerasjon har gjennom utdanning og arbeid blitt mer individualistiske enn sine mødre og bestemødre, og er ikke like opptatt av å bidra til det sosiale livet som foregår i bygda. Kvinnene i yngste generasjon har mindre tid enn deres mødre og bestemødre til å delta i sosiale tilstelninger, samtidig som de er mer bevisste på hva de bruker fritiden sin på. I dag finnes det verken bygdekino, bakeri, kjøttthandel eller kafeer i Langangen. Kvinnene i første- og andregenerasjon mener at grunnen til det er at tredjegerasjonskvinnene ikke lenger er hjemme med barna sine. Endringer i kulturtilbud og sosiale nettverk har ført til en endring i kvinnekultur fordi kvinnene i tredjegerasjon jobber i større grad enn kvinnene i foregående generasjoner, og har nettverk andre steder enn i bygda. De benytter seg også i større grad av kulturtilbud utenfor bygda enn det som var vanlig i foregående generasjoner. Kvinnekulturen blir påvirket fordi kvinner i dag ikke forholder seg til hverandre gjennom felles aktiviteter i et kollektiv innenfor lokalsamfunnet, slik som kvinner i foregående generasjoner gjorde.

Når det gjelder kjønnsarbeidsdeling kommer det fram av analysen at det er stor grad av kontinuitet gjennom tre generasjoner. Kvinner i alle tre generasjoner føler at de møter forventninger om hva som er deres roller og oppgaver fordi de er kvinner. Kvinnene tilpasser seg forventningene om kjønnsarbeidsdeling i større grad enn de ønsker. Kvinner i alle tre generasjoner har iscenesatt seg etter tradisjonelle kjønnsrollemønstre hvor verdiene har vært knyttet til barn, familie, hus og hjem. Allikevel kommer det fram i analysen at flere av kvinnene er utilfredse med denne måten å iscenesette seg selv på, og de føler det er vanskelig å gjøre ting annerledes. Det går fram av empirien og analysen at det er kvinner som i størst

grad stiller krav til andre kvinner, noe som igjen er med på å skape en kontinuitet i denne delen av kvinnekulturen i Langangen. Det at kvinner stiller slike krav til seg selv og andre, mener jeg må forstås på bakgrunn av den mentaliteten kvinnene er bærere av. Denne mentaliteten er sterkt knyttet opp til tradisjon, og håndheves av bygdedyret.

Bygdedyret har utpekt seg som avgjørende for å kunne forklare kvinnekultur i Langangen. Bygdedyret er vaktbikkja som passer på at alle gjør det som er forventet av dem til enhver tid, og på alle livsområder. Bygdedyret er tradisjon i praksis. De forestillingene, normene, reglene og holdningene; *mentaliteten* kvinnene orienterer seg ut i fra er et produkt av tradisjonsoverføring, og håndheves av bygdedyret. ”Sånn har det alltid vært” går igjen som et mantra hos alle andregenerasjonskvinnene, til dels hos tredjegenerasjonskvinnene og også i første generasjon. Alle kvinnene forteller at de forholder seg til normer, regler og holdninger som de mener begrenser hvordan de kan oppføre seg og hva de kan si og gjøre. Mennesker som har bodd i Langangen gjennom generasjoner har bestemt hvilke normer og regler som de som bor i bygda skal forholde seg til. Den diskursen som er mest fremtredende i kvinnekulturen i Langangen er derfor tradisjon. Tradisjonen er sosial praksis og bærer av makt, og denne tradisjonsmakten gir seg utslag i at verdier, normer, regler og holdninger i ulike deler av kulturen blir overført fra generasjon til generasjon og påvirker kvinnekulturen.

Jeg mener at grunnen til at tradisjon er den mest fremtredende diskursen i Langangen og den som i størst grad legger føringer på kvinnenens valg og kvinners kultur, er fordi Langangen er et lite sted hvor generasjonene bor tett på hverandre. Generasjons- og tradisjonsoverføringen blir tydeligere, og endringer i mentalitet og holdninger går tregere fordi generasjonene bor tett og overlapper hverandre ettersom aldersspredningen blant dem man omgås er stor. Det faktum at man omgås mennesker i ulik alder, mener jeg bidrar til å holde gamle tradisjoner ved like, fordi kvinner, og også menn, primærsosialiseres av mennesker i alle aldersgrupper. Jevnaldringsgruppa får på denne måten ikke like stor betydning som den ville hatt på større steder hvor man stort sett omgås mennesker på sin egen alder. Strukturene blir seige og vanskelige å bryte ut av fordi man stadig omgås mennesker i ulike aldre som etterlever og håndhever de samme normene og reglene; bygdedyret. Man kan si at det foregår en generasjonsstafett, ettersom foreldrenes prosjekter gis videre til deres barn å fullføre.¹¹¹ Endring og kontinuitet går hånd i hånd fordi generasjonene samvirker i større grad når de lever så tett på hverandre, og de påvirker derfor betingelsene for sosial endring.

¹¹¹ Bjerrum Nielsen & Rudberg (2006):20

Kvinnekulturen i Langangen er tradisjonsbasert, men individet har fått større valgfrihet i vår tid.

Avslutningsvis vil jeg konkludere med at det ikke er et brudd mellom generasjonene, men snarere historisk kontinuitet i kvinnekulturen i Langangen. Endringene som kan spores i kvinnekulturen har skjedd som en følge av endrede betingelser og forutsetninger for kvinners deltakelse i utdanning og arbeid. Men fordi generasjonene lever så tett på hverandre blir gamle tradisjoner i form av verdier, normer og mentalitet dypt forankret i tredjegerasjonskvinnene på lik linje med deres mødre og bestemødre, og tradisjonen blir håndhevet av bygdedyret. Tradisjonen har derfor langt på vei vært med på å forme tredjegerasjonskvinnenes valg i tråd med valgene til deres mødre og bestemødre på mange områder i livet.

Litteraturliste

Aasebø og Melhus (2005): *"Rom for barn, rom for kunnskap"*. Universitetsforlaget, Oslo.

Annfelt, Trine (4/1999): *"Poststrukturalismens bidrag til kjønnsforskningen – Perspektiver og problemer"*. Universitetsforlaget, Oslo.

Aschehougs Norgeshistorie; Helle, Knut(red.) (2005): *"1935 – 70/ Samling om felles mål"*. Aschehoug Forlag, Oslo.

Barker, Chris (2008): *"Cultural Studies; Theory & Practice"*. SAGE Publications Ltd. 3rd. Edition. London

De Beauvoir, Simone (2000): *"Det annet kjønn"*. Pax Forlag, Oslo.

Flemmen, Anne Britt (1999): «Kroppsliggjort subjektivitet» i Lotherington, Ann Therese og Turid Markussen (red): *"Kritisk kunnskapspraksis - bidrag til feministisk vitenskapsteori"*. Spartacus, Oslo.

Goldthorpe, John Harry (2000): *"On sociology: numbers, narratives, and the integration of research and theory"*. Oxford: Oxford University Press.

Jacobsen, Dag Ingvar (2005): *"Hvordan gjennomføre undersøkelser. Innføring i samfunnsvitenskapelig metode"*. 2. Utg. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

Kjeldstadli, Knut (1999): *"Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget"*. Universitetsforlaget, Oslo.

Klausen, Arne Martin (1992): *"Kultur: Mønster og kaos"*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Kvale, Steinar (2001): *"Det kvalitative forskningsintervju"*. Gyldendal Akademisk, Oslo.

Lorentzen, Jørgen (red.) og Mühleisen, Wencke (red.). (2006): *"Kjønnsforskning: En grunnbok"*. Universitetsforlaget, Oslo.

Moi, Toril (1998): *"Hva er en kvinne?"* Gyldendal Forlag, Oslo.

Mortensen, E., Egeland, C., Gressgård, R., Holst, C., Jegerstedt, K., Rosland, S. og Sampson, K. (2008): *"Kjønnssteori"*. Gyldendal Akademisk, Oslo.

Mæhlum, Slettan og Stugu (1999): *"Stedet som kulturell konstruksjon"*. Nr. 27, Skriftserie fra Historisk Institutt.

Nielsen, Harriet Bjerrum og Rudberg, Monica (2006): *"Moderne Jenter. Tre generasjoner på vei"*. Universitetsforlaget, Oslo.

Ryen, Anne (2002): *"Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid"*. Fagbokforlaget, Bergen.

Sørensen, Anne Scott, Høystad, Ole Martin, Bjørstrøm, Erling og Vike, Halvard (2008): *"Nye Kulturstudier"*. Spartacus Forlag, Oslo.

Thagaard, Tove (1998): *"Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode"*. Fagbokforlaget, Bergen.

Thorsen, Liv Emma (1993): *"Det fleksible kjønn"*. Universitetsforlaget, Oslo.

Wiersdalen, Thor. A og Aasetre, Torbjørn (1987): *"Langangens historie"*. Brevik Historielag, Brevik.

Winther Jørgensen, Marianne og Phillips, Louise (1999): *"Diskursanalyse som teori og metode"*. Roskilde Universitetsforlag, Fredriksberg C.

Nettsteder

<http://intermedia.uio/ariadne/Kulturhistorie/teori-og-metode/begreper/tradisjon>

<http://samfunn.cappelen.no/bm/samliv/kjonn>

http://statbank.ssb.no/statistikbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp?&Tabellid=04859

<http://www.dagotid.no/arkiv/2000/09/bygd/index.html>

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/nouer/1999/nou-1999-13/17/4.html?id=353211>

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2010/NOU-2010-7/5/3.html?id=606182>

Vedlegg 1: Intervjuguide I

1. Hvor gammel er du?

Utdannelse og arbeid

2. Hva driver du med/jobb?
3. Er dette et yrke du alltid kunne tenkt deg? (Hvorfor?)
4. Hva slags utdanning har du tatt?
5. Hvorfor valgte du å gjøre dette? (Påvirkning)
6. Hva jobber vennene dine med?
7. (Eventuelt: Var det viktig for deg å gjøre det samme som vennene dine?)
8. Har foreldrene dine oppmuntret eller oppfordret deg til å ta en utdanning?
9. (Eventuelt: Hva slags påvirkning?)
10. Har det moren din har gjort utdanningsmessig og yrkesmessig hatt noe å si for dine valg?
11. Hva tror du moren din mener om de valgene du har tatt?
12. Hvordan trives du i jobben din i dag?
13. Hadde det vært utenkelig for deg å gjøre noe annet?
14. (Hvis ja: Hva stopper deg?)
15. I forhold til utdanning og jobb, tror du det var vanskeligere/ enklere/ annerledes for moren og bestemoren din å velge det de valgte? (Hvorfor?)
16. Hvorfor tror du de valgte som de gjorde?

Barn og familie

17. Hvor gammel var du da du ble gift/ samboer?
18. Hvor mange år har dere vært sammen?
19. Hvor traff du din mann/ samboer?
20. Hvor gammel var du da du fikk ditt første barn?
21. Hvorfor valgte du å få barn da?
22. På hvilken måte har det å bli mamma forandret deg?
23. Er det noe du savner fra tiden før du fikk barn?
24. Hva med moren din? Tror du hennes liv endret seg tilsvarende da hun fikk sitt første barn?
25. Tror du moren din valgte å få barn på samme grunnlag som deg?

26. Tror du din rolle som mamma er annerledes enn din mors? Eventuelt hvordan/hvorfor?

Sosialt/ Kulturtilbud

27. Har du alltid bodd i Langangen?
28. Kunne du tenkt deg å bo andre steder?
29. Tror du det er annerledes å bo i Langangen i dag, i forhold til når moren din var ung? Eventuelt hvorfor?
30. Hva prioriterer du/ hva er viktig for deg?
31. Kan du si at du føler du får realisert deg selv?
32. Tror du de samme sosiale tilstelningene og arrangementene er like viktige i Langangen i dag, som de var før? (Eventuelt hvorfor/ hvorfor ikke?)
33. Tror du moren din synes det?
34. (Eventuelt: Hvorfor tror du kulturtilbudene har endret seg?)

Mentalitet/ holdninger/ bygdedyr

35. Tror du man blir mer preget av enkelte holdninger/ mentalitet/ måte å tenke og handle på, på et lite sted som Langangen? (Eventuelt hvorfor?)
36. Tror du det var annerledes før, for din mor og bestemor?
37. Føler du at noen holdninger har preget deg nevneverdig? (Hva du kan/ ikke kan gjøre og si)
38. Tror du enkelte holdninger/ tradisjoner henger igjen fra foregående generasjoner?

Sosiale koder

39. Føler du at det er forventet at du skal oppføre deg på bestemte måter (uavhengig om du gjør det eller ikke) ?
40. Hvem tror du "bestemmer" reglene for oppførsel/ hva som kan sies og gjøres?
41. Mener du det er forskjell mellom menn og kvinner i Langangen i forhold til hva som er sosialt akseptert? (Eventuelt hva/ hvorfor?)
42. Tror du holdninger til kvinners utdanning og jobb har endret seg gjennom tre generasjoner?
43. Tror du holdningene i forhold til de valgene kvinner i dag tar om barn og familieliv har endret seg i løpet av generasjonene?
44. Hva er din viktigste rolle?

45. Tror du din mors og bestemors rolle var lik din, på din alder, eller tror du rollene har endret seg på disse årene?

Vedlegg 2: Intervjuguide II

Intervjuguide II: Kvinner 50 – 65

1. Hvor gammel er du?

Utdannelse og arbeid

2. Hva driver du med/jobb?
3. Er dette et yrke du alltid kunne tenkt deg? (Hvorfor?)
4. Hva slags utdanning har du tatt?
5. Hvorfor valgte du å gjøre dette? (Påvirkning)
6. (Eventuelt: Var det viktig for deg å gjøre det samme som vennene dine?)
7. Har foreldrene dine oppmuntret eller oppfordret deg til å ta en utdanning?
8. (Eventuelt: Hva slags påvirkning?)
9. Har det moren din har gjort utdanningsmessig og yrkesmessig hatt noe å si for dine valg?
10. Hva tror du moren din mener om de valgene du har tatt?
11. Hvordan trives du i jobben din i dag?
12. Hadde det vært utenkelig for deg å gjøre noe annet?
13. (Hvis ja: Hva stopper deg?)
14. I forhold til utdanning og jobb, tror du det var vanskeligere/ enklere/ annerledes for datteren din og moren din å velge det de valgte? (Hvorfor?)
15. Hvorfor tror du de valgte som de gjorde?

Barn og familie

16. Hvor gammel var du da du ble gift/ samboer?
17. Hvor mange år har dere vært sammen?
18. Hvor traff du din mann/ samboer?
19. Hvor gammel var du da du fikk ditt første barn?
20. Hvorfor valgte du å få barn da?
21. På hvilken måte har det å bli mamma forandret deg?
22. Er det noe du savner fra tiden før du fikk barn?
23. Hva med moren din? Tror du hennes liv endret seg tilsvarende da hun fikk sitt første barn?
24. Tror du moren din valgte å få barn på samme grunnlag som deg?

25. Tror du datteren din valgte å få barn på samme grunnlag som deg?
26. Tror du din rolle som mamma er annerledes enn din mors? Eventuelt hvordan/hvorfor?
27. Tror du din rolle som mamma er annerledes enn din datters? Eventuelt hvordan/hvorfor?

Sosialt/ Kulturtilbud

28. Har du alltid bodd i Langangen?
29. Kunne du tenkt deg å bo andre steder?
30. Tror du det er annerledes å bo i Langangen i dag, i forhold til for datteren din i dag? Eventuelt hvorfor?
31. Tror du det var annerledes når moren din var ung?
32. Hva prioriterer du/ hva er viktig for deg?
33. Kan du si at du føler du får realisert deg selv?
34. Tror du de samme sosiale tilstelningene og arrangementene er like viktige i Langangen i dag, som de var før? (Eventuelt hvorfor/ hvorfor ikke?)
35. Tror du moren din syns det?
36. Tror du datteren din syns det?
37. (Eventuelt: Hvorfor tror du kulturtilbudene har endret seg?)

Mentalitet/ holdninger/ bygdedyr

38. Tror du man blir mer preget av enkelte holdninger/ mentalitet/ måte å tenke og handle på, på et lite sted som Langangen? (Eventuelt hvorfor?)
39. Tror du det var annerledes før, for moren din?
40. tror du det er annerledes i dag, for datteren din? (Eventuelt hvordan/ hvorfor?)
41. Føler du at noen holdninger har preget deg nevneverdig? (Hva du kan/ ikke kan gjøre og si)
42. Tror du enkelte holdninger/ tradisjoner henger igjen fra foregående generasjoner?

Sosiale koder

43. Føler du at det er forventet at du skal oppføre deg på bestemte måter (uavhengig om du gjør det eller ikke) ?
44. Hvem tror du ”bestemmer” reglene for oppførsel/ hva som kan sies og gjøres?

45. Mener du det er forskjell mellom menn og kvinner i Langangen i forhold til hva som er sosialt akseptert? (Eventuelt hva/ hvorfor?)
46. Tror du holdninger til kvinners utdanning og jobb har endret seg gjennom tre generasjoner?
47. Tror du holdningene i forhold til de valgene kvinner i dag tar om barn og familieliv har endret seg i løpet av generasjonene?
48. Hva er din viktigste rolle?
49. Tror du din datters rolle er lik din, eller tror du rollene har endret seg på disse årene?
50. Tror du moren din sin rolle har vært lik din?

Vedlegg 3: Intervjuguide III

Intervjuguide III: Kvinner 70 +

1. Hvor gammel er du?

Utdannelse og arbeid

2. Hva driver du med/jobb?
3. Er dette et yrke du alltid kunne tenkt deg? (Hvorfor?)
4. Hva slags utdanning har du tatt?
5. Hvorfor valgte du å gjøre dette? (Påvirkning)
6. (Eventuelt: Var det viktig for deg å gjøre det samme som vennene dine?)
7. Har foreldrene dine oppmuntret eller oppfordret deg til å ta en utdanning?
8. (Eventuelt: Hva slags påvirkning?)
9. Hadde det moren din har gjort utdanningsmessig og yrkesmessig hatt noe å si for dine valg?
10. Hva tror du moren din mener om de valgene du har tatt?
11. Hvordan trives du i jobben din i dag?
12. Hadde det vært utenkelig for deg å gjøre noe annet?
13. (Hvis ja: Hva stopper deg?)
14. I forhold til utdanning og jobb, tror du det var vanskeligere/ enklere/ annerledes for datteren din og barnebarnet din å velge det de valgte? (Hvorfor?)
15. Hvorfor tror du de valgte som de gjorde?

Barn og familie

16. Hvor gammel var du da du ble gift/ samboer?
17. Hvor mange år har dere vært sammen?
18. Hvor traff du din mann/ samboer?
19. Hvor gammel var du da du fikk ditt første barn?
20. Hvorfor valgte du å få barn da?
21. På hvilken måte har det å bli mamma forandret deg?
22. Er det noe du savner fra tiden før du fikk barn?
23. Hva med datteren din? Tror du hennes liv endret seg tilsvarende da hun fikk sitt første barn?
24. Tror du datteren din valgte å få barn på samme grunnlag som deg?

25. Hva med barnebarnet ditt?
26. Tror du din rolle som mamma har vært annerledes enn din datters? Eventuelt hvordan/hvorfor?

Sosialt/ Kulturtilbud

27. Har du alltid bodd i Langangen?
28. Kunne du tenkt deg å bo andre steder?
29. Tror du det er annerledes å bo i Langangen i dag, i forhold til når du var ung? Eventuelt hvorfor?
30. Hva prioriterer du/ hva er viktig for deg?
31. Kan du si at du føler du får realisert deg selv?
32. Tror du de samme sosiale tilstelningene og arrangementene er like viktige i Langangen i dag, som de var før? (Eventuelt hvorfor/ hvorfor ikke?)
33. Tror du datteren din syns det?
34. Tror du barnebarnet ditt syns det?
35. (Eventuelt: Hvorfor tror du kulturtilbudene har endret seg?)

Mentalitet/ holdninger/ bygdedyr

36. Tror du man blir mer preget av enkelte holdninger/ mentalitet/ måte å tenke og handle på, på et lite sted som Langangen? (Eventuelt hvorfor?)
37. Tror du det har endret seg fra du var ung, fram til din datter etablerte seg?
38. Hva med i dag? Tror du det er det slik i dag?
39. Føler du at noen holdninger har preget deg nevneverdig? (Hva du kan/ ikke kan gjøre og si)
40. Tror du enkelte holdninger/ tradisjoner henger igjen fra foregående generasjoner?

Sosiale koder

41. Har du noen gang følt at det har vært forventet at du skal oppføre deg på bestemte måter (uavhengig om du gjør det eller ikke) ?
42. Hvem tror du "bestemmer" reglene for oppførsel/ hva som kan sies og gjøres?
43. Mener du det er forskjell mellom menn og kvinner i Langangen i forhold til hva som er sosialt akseptert? (Eventuelt hva/ hvorfor?)
44. Tror du holdninger til kvinners utdanning og jobb har endret seg gjennom tre generasjoner?

45. Tror du holdningene i forhold til de valgene kvinner i dag tar om barn og familieliv har endret seg i løpet av generasjonene?
46. Hva har vært din viktigste rolle?
47. Tror du din datters og ditt barnebarns roller har vært var lik din, eller tror du rollene har endret seg på disse årene?